

TÜRK EĞİTİM-SEN

TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BOYUTUYLA ERMENİ MESELESİ

Editörler
Dr. Sinan DEMİRTÜRK
Dr. Ali Osman AKALAN

SUNUŞ

Üzerinde yaşadığımız Anadolu coğrafyası ve Ortadoğu, tarih boyunca milletler mücadelesinin savaş alanı olmuş bir bölgedir. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllar büyük güçlerin bölgedeki sıcak mücadelesine sahne olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun vatandaşları olan Ermenilerin isyan ve tedhiş faaliyetleri İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından desteklenmiştir. Ermeni terör grupları Türk ve Müslüman sivillere yönelik hunharca bir katliam politikası izlemişlerdir.

Türklerin uğradığı katliamı unutturmak amacıyla düzmece belgeler ve sahte tanık ifadeleriyle üretilmiş olan Ermeni tezleri, psikolojinin "ayna teorisi" olarak tarif ettiği kavramın tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Batılı düşünürlerden Ernest Renan'ın "Tarihi çarpıtmak ulus olmanın ilk şartıdır." sözleri; Ermenilerin yapmış oldukları katliamları, isyan ve terör faaliyetlerini gizleyebilmek için Türk milletine karşı tarihi gerçekleri çarpıtmalarının, iftira kampanyaları düzenlemelerinin batı toplumları tarafından ne kadar normal görüldüğünün açık bir kanıtıdır.

Osmanlı devletinin 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşlarını kaybetmesi, isyancı Ermenilerin, doğuda bağımsız bir Hristiyan Ermenistan devletinin kurulabileceği inancıyla başlattıkları başkaldırı, Anadolu'da ve Kafkasya'da kan ve gözyaşı dolu olayların fitilini yakmıştır. Ermeni komitelerinin, 1915 Şubatında Tiflis'te düzenlenen Ulusal Ermeni Kongresi'nde alınan kararları hayata geçirebilmek için Ruslar tarafından 200.000 ruble yardım yapılarak silahlanmaları ve ayaklanmaları teşvik edilmiştir. Bu çalışmalar neticesini Türk milletinin hayrına olmayacak şekilde vermiş Ermeniler, savunmasız Türk köylerini basıp, Türklerin pek çok cephede mücadele etmesi nedeniyle savunmasız kalan, kendilerine kucak açıp yardım eden Türk komşularını hainceye sırtından vurmuştur.

Bir devletin ordusu cephede savaşırken aynı devletin vatandaşları diğer ülkelerle işbirliği yaparak cephe gerisinde faaliyetlere girişirlerse devletler hukukuna göre bu durum "ihanet" kapsamında sayılmaktadır. Evet, Ermeniler bu hainliği yapmışlar ve suçluluklarını da gürültüleriyle ve yaygaralarıyla bastırmaya çalışmaktadırlar. Bütün bu olanlar Türk milletinin bir ferdi olmaktan gurur duyan Tük Eğitim-Sen teşkilatlarını ve mensuplarını daha da gür sesle gerçekleri haykırmaya teşvik etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin söylem ve eylem gücü açısından en etkili sivil toplum kuruluşu olarak sorumluluk bilinci ile gerçekleri her platformda ifade etmeye devam edeceğiz.

Bu amaçla Ermeni olaylarının iç yüzünü anlatmak, milletimizin uğradığı katliamları ve gördüğü zulümleri bilimsel olarak tartışıp, irdeleyerek sizlere ve muhataplarına sunmak için çeşitli etkinlikler tertip etmekteyiz. Bu panel de bunun bir parçası olarak düzenlenmiş ve burada sunulan bildiri ve ortaya çıkan bilimsel gerçekler bu kitapta toplanarak tarihe not düşmek amacıyla vücut bulmuştur.

Panelimizin düzenlenmesinde ve bu kitabın meydana gelmesinde kıymetli desteklerini esirgemeyen değerli hocalarımız; Prof. Dr. Reşat Genç, Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran, Prof. Dr. Kemal Çiçek,Prof. Dr. Yusuf Sarınay, Prof. Dr Haluk Selvi, Prof. Dr. Timuçin Kodaman, Doç. Dr. Mehmet Akif Okur ve Dr. Bahadır Bumin Özarslan'a ,bizlere her türlü desteği veren Genel Başkanımız sayın İsmail Koncuk , Türk Eğitim-Sen Merkez Yönetim Kurulu, teşkilatlarımız ve üyelerimize teşekkür ederim.

Cengiz KOCAKAPLAN
Genel Eğitim ve Sosyal İşler Sekreteri

GENEL BAŞKAN SAYIN İSMAİL KONCUK'UN TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BOYUTUYLA ERMENİ MESELESİ PANELİ AÇILIŞ KONUŞMASI

Ermeni meselesi, Türkiye'yi dünya kamuoyunda yargılama hevesi içinde olanların; aziz milletimizi tarih önünde câni seviyesine düşürmeye çalıştığı ve geleceğimizi doğrudan ilgilendiren önemli bir meseledir. Peki bu kadar önemli bir mesele ile ilgili Türkiye ne yapıyor? Maalesef hemen hemen hiçbir şey yapmıyor. Bunu sadece Hükümet açısından söylemiyorum. Türkiye'de STK'lar ne yapıyor? Ermeni cemiyetleri Avrupa Parlamentosu'nu etkileyen kararlar aldırabiliyorlar. Fransa, İsviçre, ABD gibi ülkeler dahi bizim aleyhimize olan kararlar alabiliyor ve böyle bir lobi oluşturmuşlar. Ama biz çok acıdır ki, haklılığımızı kendi insanlarımıza bile yeterince anlatamıyoruz. Bu büyük bir handikaptır. Burada siyasal iktidarların, siyasi partilerin, mevcut iktidar partisinin tabii ki suçu vardır. STK'lar bu ülkede ne işe yarıyor ben bunu da anlamıyorum! Maalesef Türkiye'ye düşmanlık söz konusu olduğunda rol kapmaya çalışan birçok STK vardır. Mesele milletimizi savunmak olduğunda sesi çıkan STK sayısı bir elin parmağını geçmiyor. Bu son derece üzücü bir durumdur. Onun için Türkiye Kamu-Sen ve Türk Eğitim-Sen, olarak millî meselelerde hassasiyetimizi bugüne kadar ortaya koyduk ve emeğimizi, paramızı, imkânlarımızı harcamaktan çekinmedik. Bu millet için bizler ne yapmamız gerekiyorsa her şeyi bugüne kadar yerine getirdik, bundan sonrada yerine getirmeye devam edeceğiz.

Bu yıl Türkiye Kamu-Sen Emrah Bekçi tarafından yazılan 'Ermeni Yalanları ve Çığlık' isimli bir kitap bastırdı. 15 bin adet bastırılan bu kitapları tüm teşkilatlarımıza

gönderdik. Ermeni yalanlarına bir cevap olması hasebiyle en azından böyle bir kitap bastırarak doğruları milletimize anlatma sorumluluğunu hissederek kitabı yayınladık. Bundan sonrada aynı sorumlulukla yolumuza devam edeceğiz.

Ermeni meselesi olayı çok önemlidir ve her alanda konuşmamız gerekir. Biz bunları yaparken Sayın Başbakan Ahmet Davutoğlu diyor ki 'tehcir insanlık suçudur.' Ne yapmaya çalışıyorsunuz? Bir yandan Avrupa Parlamentosu'nun bu konuda vermiş olduğu kararları kınadığınızı ifade ediyorsunuz; ama bir Başbakan olarak kendiniz Ermeni soykırımını doğrulayan ifadeler kullanıyorsunuz. Bu ciddi bir tenakuzdur. Tehcir, insan olmamız gereği alınan bir tedbirdir. Ne yapabilirdik? İki toplumun birbirini boğazlamasına müsaade mi edecektik? En insanı tedbiri aldık ve bizi sırtımızdan hançerleyenleri içinde barındıran bir topluluğu cezalandırmadık, aksine koruyarak onları daha güvenli yerlere gönderdik. İnsani bir tavır, nasıl insanlık suçu oluyor? Böyle bir anlayışı anlamakta zorlanıyorum.

Panelimize konuşmacı olarak katılan çok değerli öğretim üyelerimize, toplantıyı tertip eden arkadaşlarımıza ve siz değerli katılımcılara teşekkür ederim.

BBP GENEL BAŞKAN YARDIMCISI SELAHATTİN ŞENLİLER'İN KONUŞMASI

Milli bir meseleyi gündeme getirerek panel düzenleyen Türk Eğitim-Sen'e teşekkür ediyorum. Maalesef ki bugünlerde kurbağa haşlaması dönemi yaşıyoruz. Malumunuz kurbağayı suya koyarlar, ateşi yakarlar, kurbağa ötmeye devam eder. Bir müddet sonra su ısınır, su ısındıkça da kurbağanın sesi kesilir. Şuanda da Türkiye'de kurbağa haşlaması dönemi yaşanmaktadır. Kazan ısınmaktadır. İnşallah haşlanmadan, bütün milli reflekslerimiz, organlarımız tepki göstereceğimiz sinir uçlarımız körelmeden bu suyun içinden sıçrarız veya ateşi söndürürüz.

Ermeni meselesi diye bir mesele yoktur. Esas olan Anadolu'da özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Müslüman-Türk katliamı vardır. Başta Çarlık Rusya ve Batı Avrupa'da, özellikle de Fransa'nın başını çektiği bir Ermeni isyanı ile ortaya çıkan ve Osmanlı'nın Millet-i sadıka dediği tebaanın milliyetçilik duyguları ile kışkırtılıp, içinde yaşadığı Osmanlı Devleti'ne ihanet etmesi, kendi vatandaşlarını arkadan vurması hadisesi vardır. Olayın özü budur ve bunun esas aktörleri Çarlık Rusyası ile Fransa'dır. Biz Malazgirt'e geldiğimiz zaman Bizans, Ermeni diye bir ırk bırakmamıştı. Bütün Ermeni Kiliselerinin mallarını, vakıflarını yağmalamış, bütün Ermeni din adamlarını katletmiş ve Ermenileri Doğu Anadolu'dan Anadolu'nun batı taraflarına; İstanbul, Trakya dolaylarına doğru sürgün etmiş, yani tehcir etmişti. Esas soykırımı Bizans kendi dindaşlarına yapmıştır. Bunu tarih söylüyor. Biz Anadolu' ya geldiğimizde hiçbir Ermeni ile karşılaşmadık, sadece sağda solda kalmış gruplar ile karşılaştık. Ecdadımız Ermenileri saraylarda vezir, saray doktoru yapmış, hatta hazineyi dahi emanet edecek seviyelere getirmiştir; Ermeni milleti-

ne itibar etmiş; Ermeni diyanetini hür iradeleri ile serbest bırakmıştır. Ama ne yazık ki ecdadımız acı bir ihanete uğramıştır. Ermeni meselesi diye bir meselemiz yoktur; bu 1920 yılında Kazım Karabekir tarafından sonlandırılmıştır. Kars Antlaşması ile gündemimizden kalkmıştır. Erzurum, Bayburt'a kadar olan Anadolu topraklarını Batı Ermenistan olarak göstermeye çalışan ve Türkleri önce Avrupa'dan, sonra Balkanlardan atmak, daha sonra da Anadolu'dan atma hülyasını ortaya süren Ermenilere karşı ecdadımızın yüz sene önce yapmış olduğu tehcir hareketi son derece masumane ve insani bir uygulamadır. Nitekim bunun tarihte pek çok örnekleri vardır. ABD, II. Dünya Savaşına girdiğinde San Francisco sahillerinde bütün uzak doğu kökenli halkların hepsini Amerika'nın Doğusundan alıp iç taraflara doğru tehcir etmemiş midir? Bunlar yapılmamış mıdır? Türk milleti açısından Ermeni meselesi diye bir mesele yoktur. Anadolu'da katledilen binlerce Müslüman, Türk, Çerkez ve Kürt orjinli insanların katliamı vardır. Van Gölünde 50 bin tane Müslüman kadının katledildiğini biliyoruz. Biz bunların hepsini milli hafızamızın bir tarafına yazdık.

Bu kıymetli paneli tertip ettiği için Türk Eğitim-Sen'e, aziz hocalarımıza ve siz değerli katılımcılarımıza teşekkür ediyorum.

DSP GENEL BAŞKAN YARDIMCISI EMEKLİ BÜYÜKELÇİ MEHMET NECATİ UTKAN'IN KONUŞMASI

Sözlerimi benden önce konuşan değerli Şenliler'in verdiği örneğin üzerinden devam ettirmek istiyorum. Bir kurbağanın uyduruk bir bilim adamının elinden çektiklerini anlatmak istiyorum. Kurbağayı masanın üzerine koymuş, elini çırpmış. Bunun üzerine kurbağa sıçramış. Sıçrayınca ölçmüş, demiş ki; kurbağa dört bacaklı iken, el çırpınca 30 cm. sıçrıyor. Daha sonrasında kurbağanın bir bacağını kesmiş, tekrar elini çırpmış ve not almış kurbağa üç bacaklı iken, 20 cm. sıçrıyor. Bir bacağını daha kesmiş, iki bacaklı iken 10 cm. sıçrıyor. Daha sonra kurbağanın bütün bacaklarını kesince, sağa vuruyor demiş. Emperyalist güçlerde Osmanlı İmparatorluğunu işte bu kurgu olan kurbağa gibi ilk bir bacağını, daha sonrasında bir bacağını daha, en sonunda da hepsini kesti. Dediler ki; bu artık ne duyar, ne de reaksiyon gösterir. Tabi büyük Atatürk'ün ve bu milletin hasletlerini unutmuşlardı. O kurbağa birden tekrar sıçrayıverdi.

Ermeni meselesinin olduğu dönemin genel tablosuna bakar isek, Osmanlı imparatorluğunu gözümüzün önüne getirelim. O tarihte ne olmuş? Traplusgarb, Balkanlar gitmiş, Kafkasya'da, Suriye, Irak cephesinde savaş var ve İngiliz donanması boğazlarda. Bunu şuna benzetebiliriz: Sanki yaralı bir aslanın etrafını çakal sürüsü kuşatmış ve orasını burasını ısırıyorlar. Ermenilerin sözde soykırım diye başladıkları tarih 24 Nisan 1915'tir. O tarihte İstanbul'da Ermeni cemiyetinin ileri gelenleri, bu isyanları teşvik eden kişiler olarak tutuklanmıştır. Fakat unutulan şudur ki; o sırada İngiliz donanması Çanakkale Boğazındadır ve 25 Nisan günü Çanakkale'de kara savaşı başlayacaktır. Bunun yanı

sıra Osmanlı Müslümanlarının yaşadığı büyük acılar var. Bir tarafın yaşadığı felaket dile getirilirken, diğer tarafın yaşadığı sıkıntılar görmezden geliniyor. Siyaset bilimcileri buna selective amnesia yani seçici unutkanlık diyorlar. Siz bir şeyi unutmayı seçiyorsunuz, karar veriyorsunuz, bu nedenle de unutuyorsunuz.

Bu savaş ortamında önce Doğu Hristiyanlarını koruma cemiyeti kuruluyor ve isyanlar teşvik ediliyor. Daha sonrasında çeteler ortaya çıkıyor ve baskınlar düzenliyorlar. Bu çeteler sonrasında bir şer daha geliştiriyorlar, Rus ve Fransız ordularına gönüllü olarak katılıyorlar. Özel taburlar kuruyorlar ve onların üniformalarını giyiyorlar. Doğuda ilerleyen Rus orduları ile birlikte hareket ederek, düşmanla iş birliği yapan bir konuma geçiyorlar.

Durumu daha geniş bir perspektifte anlayabilmemiz için, ünlü tarihçi Jean Paul Roux, Türklerin Tarihi adlı kitabında bu sona gelişi kendine göre çok güzel bir şekilde tasvir etmiştir. Pasifikten Akdeniz'e İki Bin Yıl diye Türklerin iki bin yıllık tarihini anlatıyor. Diyor ki; iki bin yıl boyunca bahsettiğimiz Türklerden geride ne kalmıştı? Nerelerde hüküm sürmemişlerdi ki? Cezayir'de, Libya'da, Tunus'ta, Kahire, Aden, Mekke, Tunus, Şam, Halep, Bağdat'ta, Semerkant, Kaşgar, Astragan'da, İstanbul'da, Sofya'da, Atina'da, Belgrad'da, Kabil'de ve Ötügen'de, Pekin'de. Şimdi ise ellerinde hür ve egemen yaşayacakları tek bir şehir, tek bir devlet kalmamıştı. Osmanlı İmparatorluğu neydi? Osmanlı İmparatorluğu milletler doğurdu. Çünkü ne İslamlaştırmışlardı, ne de Türkleştirmişlerdi. Hemen hemen dünya onların egemenliklerinden önceki halinde dirilivermişti. İslam alemi içindeki rakibi olan Şii mezhebi yaşamını sürdürmüştü ve Hristiyanlık adeta dokunulmamış gibiydi. Diller kültürler o kadar iyi korunmuşlardı ki; örneğin bütün kişilikleri ile Macaristan, Yunanistan, Bul-

garistan, Romanya ve çeşitli Arap devletleri ortaya çıkıverdi. Tek istisna Ermeniler oldu, büyük hayal kırıklığına uğradılar. Bu durumu başka bir önemli tarihçi olan Türklerin tarihi kitabını yazan Robert Mantran başka bir şekilde anlatıyor. Mantran Ermenilerin başına gelenler konusunda, bir ortaçağ imajına atıfta bulunuyor ve 'odun yığını üzerindeki direğe bağlayıp yakılması gibi' diyor. Kendi yığdıkları ve tutuşturdukları odunların üzerinde yandılar. Jean Paul Roux'a dönmek gerekirse, yabancı güçlerin entrikaları, güçlendirmeleri, vaatleri bütün Hristiyanları isyan ve ölümüne savaşa sürükledi. Avrupa onlarla oynuyordu. Ellerini ovuşturuyordu. Victor Hugo resimler adıyordu. Romantizm her yerdeydi. Rum haydutlar, Sokrat'ın muhlisleri olarak görüyordu. Peki Ermenileri nasıl görüyorlardı? Satranç tahtası üzerinde oynattığı piyonlar olarak görüyorlardı. Sonunda onları terk ettiler. Karşısında onlar için ağlaşmayı ve soykırımdan bahsetmeyi benimsediler. Bu duruma bakınca ne görüyoruz? Aslında Ermenlerin hınç beslemeleri ve üzerine gitmeleri gereken devletler, bu emperyalist güçlerdir. Asıl onlarla uğraşmaları gerekir. Çünkü onları kandırmışlardır ve sonrada terk etmişleridir. Dolayısıyla şimdi kendi günahlarını affettirmek, seçici unutkanlıklarını benimsetmek içindir. Neden kendi parlamentolarından yasalar çıkardıklarını anlıyoruz. Putin ve Hollant sözde soykırımı anmak için koşa koşa Erivan'a gittiler.

Ben çok daha fazla zamanınızı almamak için burada sözlerime son veriyorum. Milli konulardaki hassasiyeti dolayısıyla Türk Eğitim-Sen camiasını kutluyorum. Değerli konuşmacılara şimdiden başarılar dilerim.

TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BOYUTUYLA ERMENİ MESELESİ

1. OTURUM
Prof. Dr. Reşat GENÇ (OTURUM BAŞKANI)
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Eski Başkanı

Prof. Dr. Kemal ÇİÇEK
İpek Üniversitesi Beşeri ve İnsani Bilimler
Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Yusuf SARINAY
TOBB ETÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Haluk SELVİ
Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

2. OTURUM
Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN
(OTURUM BAŞKANI)
Gazi Üniv. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Timuçin KODAMAN
SDÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Mehmet Akif OKUR
Gazi Üniv. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN
Hacettepe Üniv. Hukuk Fakültesi Öğretim Görevlisi

TARİHİ BOYUTUYLA ERMENİ MESELESİ

1. OTURUM
Prof. Dr. Reşat GENÇ (OTURUM BAŞKANI)
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Eski Başkanı

Prof. Dr. Kemal ÇİÇEK
İpek Üniversitesi Beşeri ve İnsani Bilimler
Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Yusuf SARINAY
TOBB ETÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Haluk SELVİ
Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. Reşat GENÇ
(Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Eski Başkanı)

Prof. Dr. Reşat GENÇ : Sayın Genel Başkan çok değerli temsilciler, Türkiye Kamu Sen'in ve Türk Eğitim-Sen'in de değerli mensupları kıymetli misafirler, basınımızın değerli temsilcileri Türk-Ermeni ilişlerine tahsis edilen bugün ki panelimizin birinci oturumunu başlatıyorum. Bu oturumda üç değerli bilim adamımızın bizi aydınlatacaklar konuyla ilgili. Konuların kronolojik sırasıyla olması içinde ilk sözü değerli Haluk Selvi Bey'e vermek istiyorum.

Berlin antlaşmasından 1908'e geçen süreçte ve ağırlıklı olarakta II. Abdülhamit döneminde Türk-Ermeni ilişkisi konusundaki gelişmeleri hakkında bizi aydınlatacaktır. İkinci otumda söz konusu olduğu için konuşmacılarımıza 15 dakika öngörüyoruz daha fazla sözü uzatmadan buyurun Haluk Selvi Bey.

Prof. Dr. Haluk SELVİ
(Sakarya Üniversiyesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Haluk SELVİ : Değerli misafirler hepiniz hoşgeldiniz.

Geçen otuz yıl içerisinde Ermeni sorunu ile ilgili Türkiye'nin geldiği noktada siyasi atmosferle ilgili tarihçilerin çalışmaları oldu ve arşivlerde yayınlandı. Tarihçilerin bu konuda çok fazla hassasiyet gösterdiler. Arşivleme ve yayınlama kısmında gereğini yerine getirdiler. Ermeni sorunu açılacak yeni belgelerle sorun çeşitlendirilebilir. Ama tarihçiler açısından yeni bir sürpriz ortaya çıkmaz. Bu süre içerisinde Avrupa'daki soykırım ile ilgili kaynaklar yakından takip edildi. Bizde 20 yıl öncesinde bu da yoktu. Acaba ne söylüyorlar? Avrupa'da Ermenilerin iddiaları nelerdir? Hangi konular hakkında Osmanlı Devleti'ni itham ediyorlar, Türkiye'yi ve Türk milletini soykırımla itham ediyorlar diye derinlemesine de bir bilgimiz yoktu. Günümüzde Avrupa'daki tarihçilerin yazdıklarını daha yakinen görüyor ve biliyoruz. Bunun sonucunda asılsın iddialar ile ilgili çalışmalar yapabiliyoruz. Ermeni tasviyelerinin temeli Sultan Abdülhamit döneminde başlar. Esas soykırım iddialarının temeli 1890-1896 yılları arasında özellikle de Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesinde ki aşiretlerin çatışmasıyla ortaya çıkan bir süreçtir ve buna Sultan Abdülhamit'in göz yumduğu aşiretlerin güçlendirildiği ve sonunda Ermenilerin böylelikle imha edildiği iddiası vardır. İkinci iddia ise, 1915 olaylarıdır. Ama ikisi de birbirinden bağımsız değildir.

İlkokul, lise, üniversite hayatından başlayarak bizim tarih eğitimimizde bölünmüş olan bir sistem var. Bizim tarih eğitimimize göre Sultan Abdülhamit dönemi ayrı bir dönem, İttiat ve Terakki dönemi ayrı bir dönemdir, Millî

Mücadele ayrı bir dönem, Cumhuriyet Dönemi ayrı bir dönemdir. Oysa ki tarihin içerisinde süreklilik ve hepsi bir bütünün parçasıdır. Hiç biri birbirinden ilişkisiz ve alakasız değildir. Bu yüzden 1915'i anlayabilmek için her şeyden evvel Sultan Abdülhamit döneminde cereyan eden olayları Ermenilerin isteklerini ve taleplerini bilinmelidir. Bu sorun nasıl ortaya çıktı? 1915 yılından önceki kırk yıl anlaşılmadan tek başına 1. Dünya Savaşından neler yaşandı, neden dolayı bu savaşlar oldu anlamak çok güçtür. 1. Dünya Savaşını anlamak Tehcire kadar güçtür. İttihat ve Terakki öncesinde de yaşanan olaylar var. Peki bu olayların temeli nereye dayanıyor? Bizim siyasi tarihimizde hepimizin bildiği gibi klişeleşmiş bir kavram Berlin Anlaşması ile 1878'de Ermeni sorunu ortaya çıktı. Bunu hepimiz biliyoruz. Ama işin teferruatını da bilmeliyiz. Neler oldu Berlin'de neler yaşandı? Bunun üzerine yazan çok tarihçimiz var ama dillendirmeyiz, söylemeyiz ve okumayız. Orada yaşanan hadise şudur; Ermeniler bir heyetle Sırplar, Bulgarlar, Rumlar gibi Berlin Antlaşması'na Osmanlı Devleti'nin üzerindeki hakları dile getirmek için bir heyet gönderdiler. Heyetin yapısına baktığımızda kimler var; Sultan Abdülhamit döneminde ayrılıkçı Ermeni hareketlerini körüklediği için Patriklik görevinden atılan ve Rusların siyasi olarak atadığı Patrik Grammey var. Ermeniler kendi tarihlerinde şöyle ifade ediyorlar; Ermenilerin iki babası vardır; biri kendi babası, diğeri de Grammeyer'dir. Hristiyan dini içerinde bu kadar değerli ve aziz biridir onlar için. Kırım'da konferans başkanlığında katıldığında yani anlaşma başkalığı için olduğu yerde İngilizlere bir teklifte bulundu. Dedi ki; "Doğu Anadolu bölgesinde Ermeniler ile ilgili reform ve özerklik istiyoruz. Eğer mümkünse ileriye yönelik bağımsız Ermenistan istiyoruz, 6 vilayette ' İddia ettiklerini baskılarla ve delilleri de o toplantıda sunuyordu. O konferansta Osmanlı Devleti perişan hala getirildi. Tarihinde o toplantıda büyük

kayıplar verdi. Romanya, Sırbistan, Karabağ topraklarını ve şehir olarak söylersek de Bükreş'i kaybettik. Sofya'ya bağımsız bir statü verildi. Sultan Abdülhamit bu toplantıdan büyük kayıplar verirken Van'da bir vaaz verdi. Kendisi Vanlıdır. Van'da ilk defa bir gazete çıkarıyor ve büyük yayınlar yapıyor. Oradaki vaazında şu çağrıda bulunuyor Ermenilere; ' Büyük bir kazanda yemek ortaya koydular ve herkes büyük bir demir parçasıyla gelmişti. Burada Sırpları, Romenleri kastediyor. Herkes bu yemekten istedikleri parçayı aldılar ama Ermeniler bir kaşık parçası ile gitmişlerdi ve bu yüzden o yemekten istedikleri parçayı almadılar Ermeniler, artık silahın ne demek olduğunu pekala biliyoruz!' 1878'de bu vaaz kısa süre içerişinde Van, Erzurum ve Bitlis'e kadar olan coğrafyada karşılığını buldu. Daha Osmanlı Devleti reformlarını uygulamaya başlamadan üstelik Sultan Abdülhamit dönemindeki bir diğer iddiada şudur; Berlin antlaşmasında reformları kabul ettiği halde bunları uygulamaya koymamıştır. Bu nedenle de Ermeni komiteleri kurulmuştur 1888-1890 iddiası vardır. Ama daha başarısız bir şekilde konferanstan dönen Ermenilerin ilk başlattıkları eylem silahlı eylemdir. Çünkü bu konferans sırasında artık Avrupa siyaseti değişmiştir. İngiltere Başbakanı William Ewart Glandstone 1880 yıllarında takip ettiği politika; Türkler insanlığa bir kanserdir, onların geldikleri yere göndermek lazım. Bu birinci siyasettir; İngiltere açısından. Zaten Rusya yüz yıldan beri bu politikayı devem ettiriyor. İkincisi ise, Ermenilere hizmet insanlığa hizmettir. Kendisini ziyarete gelen Ermeni temsilcilerine, "sessiz kaldığınız halde bir şeyler elde edebileceğinizi mi zannediyorsunuz kiminiz öldürülecek, sürüleceksiniz ki sizin adınıza Osmanlı Devletine karşı hakkınızı elde edebilelim." Bu aynen Ermenilere söylenmiş ve söz verilmiş bir harekettir.

Sultan Abdülhamit dönemi çok fazla karışıklıkların olduğu dönemdir. Ama bu hadise 1890 yıllarında ortaya çıkan bir süreçtir. Bu hareket 1890'dan 1918'e kadar çok daha fazla örgütlü çalıştı. Bizim Türkçülerimizde, mukaddesatçılarımız, muhafazakâr kesimimizde dâhil oldu. Ama burada ilk olaylar Sasun'da cereyan ediyor, 1890-1892 yılında olaylar oluyor. Burada bir Ermeni Komiteci yakalanıyor. Kıpçak cemiyeti mensubu Mihran Damadian'dır. Onu diğer komitecilerden ayıran bir özellik var. Muş'ta öğretmenlik yapıyor. Avrupa'da eğitim görmüş, yüksek tahsili olan birisi ama Kıpçak cemiyeti buna bir görev vermiş, gideceksin Muş'ta öğretmenlik yapacaksın, görevin oradaki Ermenililer ile ilgili örgütlenmeyi ve komite çalışmalarını gerçekleştirmek. Aydın ve İstanbul'da Katoliklere mensup birisi. Yakalandığında tabi mahkemeye gidecek Vali cezalandıracak vs. Diyor ki; Beni İstanbul'a gönderirseniz Padişaha çok önemli itiraflarda bulunacağım. Gerçekten yanında jandarmalarla gidiyor ve bir hafta yolculuktan sonra İstanbul'da. Bu konu üzerinde yayınlamış kitapları da var. Mihran Damadian'ın itirafları kitabın ismidir. İtiraflardan birincisi; biz bu işi planlı ve kasıtlı programlı bir şekilde gerçekleştirdik. İstanbul'da Hınçak Cemiyeti toplantı yaptı. Kumkapı olaylarını organize ettik. Amacımız; Rusya ve İngiltere'nin dikkatini bu meseleye çekmekti ama bizi asıl yönlendiren Atina'da toplayan İngiltere'nin 'The Day Newspaper ' gazetesi muhabiri Fisk Rise'dır. O sırada Balkanların en büyük casusudur. Memleketimizdeki yabancı gazetecilere dikkat etmemiz gerekir. Fisk Rise o zaman Balkanlara gelmiş; Sırp Komitesi, Rum, Ermeni Komiteleri ile bir toplantı yapıyor. Bunları Mihran Damadian söylüyor. "Bizi Fisk Rise'e bir araya getirdi ve bize söylediği şey şuydu; Bütün komiteler gücünüzü birleştireceksiniz. Doğuda olay çıkarmak zorundasınız, kanlı eylemler çıkarmak zorundasınız. Eğer bunu yapmazsanız, sizin adınıza

ne reform gerçekleştirilebilir ne de federasyon gerçekleştirilebilir. Bunun üzerine Damadian ben Muş'ta Müslüman köylerine gidip basmaya başladım dedi. Karşılığında ne oldu? Tabii ki Müslümanlarda aşiret yapılanması var ve en ses getireceklerini öldürüyorlar. Kim bunlar? Aşiret ağalarını. Karşı taarruzda bulunun diye Ermeni Komiteleri öldürmelere başladılar ve sonucunda olaylar başladı. Sultan Abdülhamit döneminin ilk olayları Mihran Damadian'ında dediği gibi bu şekilde başladı. Sultan Abdülhamit onu affetti 500 kuruş maaşla dâhiliye nezaretinde memuriyete başlattı. Daha sonra firar etti Avrupa'ya gitti. 1920 yılında Adana'ya Fransızlarla beraber geldi ve orada da bir hafta bağımsız Ermeni Devleti ilan etti. Bu adamı Fransa zor indirdi belediye başkanlığından. Tarih kopuk zannediliyor ama Sultan Abdülhamit döneminin aktörlerinin tamamı Millî Mücadelede de etkili kişilerdir. 1. Dünya Savaşı'nda da aynı aktörler var. O duvarları yıkıp tarihimize bir bütün olarak bakmamız gerekiyor. Zira Ermenilerin zihninde bir bütün var ve Türklerin katlettikleri iddialarını hiç bitirmiyorlar.

Sultan Abdülhamit dönemi ile ilgili söyleyeceğimiz başka bir şeyde; 1893 yılında Çorum, Merzifon ve Kayseri olaylarıdır. 19 kişi yakalanıyor. Bunları yapan kişiler Merzifon Kolejinin öğretmenleri Ermeni fakat Amerikan vatandaşı aynı zamanda Protestanlar okulun matbaasında bilgileri basıp Kayseri, Yozgat, Çorum'da camilere, sokaklara bu yaftaları yapıştırıyorlar. 'Artık Ermenilerin ışığı yanacak, Müslümanların ışığı sönecek.' diye. 1893'de o kadar büyük bir olay cereyan ediyor ki binlerce insan katlediliyor Yozgat' ta sokak kavgaları çıkıyor. Yozgat'ta beş yüze yakın Ermeni 200'e yakın da Müslüman ölüyor. Bu yapılanların hepsi Hınçak Cemiyetinin planlı bir eylemidir. Yakalıyorlar 19 kişiyi okulların müdürleri de yakalanıyor

Ankara Mahkemesi'nde dönemin tüm uluslararası ve Avrupa basınının takip ettiği bir mahkemedir. Bu yaftaların okulun matbaasında basıldığı ortaya çıkıyor. 12 kişi idama mahkûm ediliyor. Çok fazla organize hareket ediyorlar bir bakıyorsunuz Paris, Londra'dalar bir bakıyorsunuz Muş'talar. Hiç yerlerinde durmuyorlar bu konuda. 12 kişi idama mahkûm ediliyor fakat Sultan Abdülhamit bunları affediyor ama benim ülkemde yaşayamazsınız çıkın diyor. Bir taraftan da kapitülasyonların getirdiği bir etki var. Osmanlı Devleti Amerikan vatandaşlarını yargılayamıyor. Osmanlı Devletinde bir adamı öldüreceksin, Ermenilere silah teşvik edeceksin İngiliz ya da Amerikalı olacaksın Osmanlı Devleti bunu yakalıyor ve en yakın Amerikan konsolosluğuna dosyasıyla beraber teslim ediyor. Kapitülasyonların böyle hukuki bir boyutu da vardı. Bunlar sınır dışı edildiler orada da Hristiyan Gazisi olarak karşılandılar. Avrupa basını müthiş bir propaganda yoluyla, misyonerler bu okulda cereyan eden olayları, bunların sınır dışı edilmesiyle Osmanlı Amerikan mekteplerindeki misyonerlerin sınır dışı edileceği şeklinde algıladılar. Çünkü Avrupa ve Amerika merkezinde toplanan paralar Ermeniler'in çektiği acılar üzerinden toplanıyordu. 1900'lü yıllara gelindiğinde ABD'nin Osmanlı Devleti'nde dört yüz müessesi vardı. Dokunulmazlıkları olan, Avrupa'dan para kaynaklarının aktığı. 50 yıl boyunca Bitlis'te bulunan bir misyoner Namp var. Onun iki çocuğu var bir oğlu ve bir kızı onlarda 1915 yılında Bitlis ve Van'dalar. 1. Dünya Savaşında soykırım ile ilgili en çok belge yazanlar bu ikisidir. Grase Namp ve George Namp'dır. Mavi Kitap içerisinde vardır. Ama babaları oradan sınır dışı edilmiş Ermeni millîyetçiliğini körükleyen bir adam. Bize göre sadece kurulmuş olan Amerikan mektepleri vardı, Ermenileri eğittiler yönlendirdiler ama Ermeni meselesinde var olan gerçeklerden bir tanesi de bu misyonerlerin çalışmalarıdır. Bu misyonerler Avrupa'da

Amerika'da hem 1. Dünya Savaşında hem de öncesinde mektepler inşa ettiler. Neden? Çünkü bu gayrimüslimlerin acıları üzerinden para topluyorlardı Avrupa'da 1. Dünya Savaşı öncesinde yazılan kitaplarda, kiliselerde verilen vaazlarda ifade edilen şey şuydu; 'sizin burada vereceğiniz 50 Dolar Osmanlı Devletinde bir Hristiyan'ın hayatını kurtaracaktır, din değiştirmesini önleyecektir. Lütfen yardım edin.' bunları destekleyenlerde gazetelerdeki köşe yazarlarıydı. Van'dan, Erzurum'dan göçtüğünü ifade eden Ermenilerin acı çeken hikâyelerini anlatıyorlardı.

Diyoruz ki soykırım iddiaları ile ilgili, Ermenilerin elinde bunun soykırım olduğunu gösteren resmi bir delil yoktur. Sadece bu hikâyeler var. Ama nu hikâyeleri kim inşa etti? Grane Stone, Çar II. Nikola, Poinker, Gibson, ABD diplomatları ve onların yanlarındaki misyonerlerdir. 15 günde bir yayınlanan dergi çıkardılar. Bunu inşa eden misyonerlerdir. Biz buradan onların yazdıklarını değiştirebilir miyiz? Bu mümkün değildir. Sizin de 50 yıl boyunca Bitlis'te çok mukaddes bir şekilde çalışmıştınız ya onun söyledikleri yanlış işte belgelerde burada dediğinizde bu mümkün olmayacaktır. Zaten Avrupa ve Amerika'da yerleşmiş olan düşünceyi değiştirmeniz çok da mümkün olmayacaktır.

Oturumun bu bölümünde sözlerime son veriyor, ileride gelebilecek sorular olursa onlara da cevap vermeye hazır olduğumu belirtiyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Reşat GENÇ : Bu oturumun ikinci konuşmacısı Sayın Prof. Dr. Kemal Çiçek ise bize tehcir uygulaması ve sonuçları hakkında bilgi verecek. Buyurun Sayın Çiçek,

Prof. Dr. Kemal ÇİÇEK
(İpek Üniversitesi Beşeri ve İnsani Bilimler Fakültesi Dekanı)

Osmanlı Ermenileri'nin 1915'teki Tehciri: Bir Değerlendirme

Barış ve Diyalog Çağrısı

Bu bildirinin konusu Ermeni-Türk meselesidir. Ermeni tarihçiliğine göre her şey, Osmanlı güvenlik güçlerinin Ermeni Devrimci Partisi (EDP) Taşnaksutyan'ın önde gelen 235 üyesini tutukladığı 24 Nisan 1915 tarihinde başladı. Türk tarih yazıcılığında ise bu iddiaya karşı çıkılmakta ve meselenin kökeni 1878'de Ermeniler ve Müslümanlar arasındaki iç çatışmanın dönemin büyük güçleri tarafından uluslararası bir sorun haline getirildiği Berlin Kongresine kadar götürülmektedir. Her ne olursa olsun, Türk-Ermeni meselesinin tarih biliminin konusu olması gerektiği açıktır ve farklı bakış açıları tarihçiler tarafından ayrıntılı bir şekilde ele alınmalıdır. Bu bakış açısıyla, Türk Başbakanı 10 Nisan 2005'te Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan'a resmî bir mektup göndererek şunları söylemiştir:

"Türk ve Ermeni halkları yalnızca dünyanın hassas bir bölgesinde ortak bir tarihi ve coğrafyayı paylaşmamaktadır, bu halklar aynı zamanda uzun bir zamandır bir arada yaşamışlardır. Yine de, ortak tarihimizin belirli bir döneminde gerçekleşen olaylarla ilgili farklı yorumlar yaptığımız bir sır değildir. Geçmişte uluslarımız için acılı hatıraların izlerini bırakan bu farklılıklar bugün iki ülke arasında dostça ilişkilerin gelişimini engellemeye devam etmektedir. Ülkelerimizin liderleri olarak temel görevimizin gelecek nesillerimize hoşgörü ve karşılıklı saygının hüküm süreceği barışçı ve dostça bir ortam bırakmak olduğuna inanıyorum…

Bu bağlamda, 1915'teki gelişmeleri ve olayları yalnızca Türkiye'nin arşivlerinde değil, aynı zamanda ilgili tüm üçüncü ülkelerin arşivlerinde incelemek ve elde ettikleri bulguları uluslararası kamuoyuyla paylaşmak üzere iki ülkenin tarihçilerinden ve diğer uzmanlarından oluşan ortak bir grubun meydana getirilmesi için ülkenize çağrıda bulunuyoruz. Böyle bir girişimin tarihin tartışmalı bir dönemine ışık tutacağına, ayrıca ülkelerimiz arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesine katkıda bulunma yolunda bir aşama oluşturacağına inanıyorum."

Bunun, iki ulus arasında yıllardır güvensizlik ve düşmanlığa neden olan bir çatışmayı ele almak için cesur ve yapıcı bir öneri olduğunu düşünüyorum. Maalesef, Ermeni liderleri Osmanlının 1915-1923 yılları arasında İmparatorluk içerisindeki Ermenilere karşı muamelesinin "soykırım" olduğunu ve bu gerçekten şüphe duyulamayacağını ileri sürerek söz konusu öneriyi reddetmişlerdir. Devlet Başkanı Koçaryan resmî olarak verdiği cevapta: "Bugün ve gelecek ele alınmadıkça, geçmişi ele alma öneriniz verimli olamaz" demiş, başka bir teklifte bulunarak iki ülke ilişkilerini engelleyen bu ve diğer problemlerle uğraşacak "hükümetler arası bir komisyon" oluşturmayı önermiştir. Benim görüşüme göre Koçaryan'ın mektubundaki en çarpıcı cümle şudur: "İkili ilişkileri geliştirme sorumluluğu hükümetlere aittir ve bunu tarihçilere devretme hakkına sahip değiliz." Bu cümleyle Başkan Koçaryan Türkiye ve Ermenistan arasındaki sorunun tarihî değil, siyasî bir sorun olduğunu ima etmiştir. Ermenistan'da bu şekilde düşünen tek kişi o değildir. Aslında Ermenistan'da önde gelen pek çok siyasî grup Başbakan Erdoğan'ın önerisini, uluslararası dikkati, "soykırımın" 90ncı yıldönümü anma faaliyetlerinden başka yöne çekmek için tasarlanmış bir plan olarak gördüklerini açıklamışlardır. Ermeni tarihçileri kendi tarihlerini yazmışlar ve kendi halkını bu tarihte anlatılan gerçeklerin

değiştirilemeyecek kadar sağlam olduğuna inandırmışlardır.

2005 yılında Ermenistan'a yaptığım ziyarette maalesef Ermenistan halkının bu resmî görüşü paylaştığı ve 1915-1916 olaylarını "soykırım"dan başka bir terimle tanımlamaya hazır olmadıkları izlenimini edindim. Bu koşullar altında Ermenilerin kendi tezlerine bir dogma (sanal bir din) gibi inandıklarını söylemek abartma olmaz. Tesadüfen bir Türk'e rastladıklarında çok basmakalıp o bilinen soruyu soruyorlar: "Ermeni soykırımına inanıyor musunuz?" Ve genelde bir Ermeni için doğru yanıt olan "evet" yanıtını alamadıklarında o kişiyi derhal "inkârcı" diye nitelendiriyorlar.

1948 Tarihli BM Soykırım Sözleşmesinin Çarpıtılması

Kaynaklar Ermeni iddialarını hiçbir şüpheye mahal vermeden ispatlıyor mu? 1915-1916 olaylarıyla ilgili karşı yönde kabul edilebilir hiçbir şey yok mu? Ermeniler kendi tezlerini neden sorgulamıyorlar? 1915-1916'da Osmanlı yönetiminin Ermenilere karşı muamelesi 1948 BM Sözleşmesinde tanımlanan soykırımla aynı mı? Ermeni tarih yazıcılığına göre, her şey son derece açıktır ve yaşanan olaylar "soykırım"dır. Gerçekten de öyle midir? Elbette ki değildir ve "her parlayan altın değildir" diye de bir İngiliz atasözü vardır. Her şeyden evvel, tarihin bir dönemini ele alıyoruz. Bu nedenle, her gün yeni belgeler gün ışığına çıktıkça dönemle ilgili bilgilerimizin de değişmesi normaldir. 1915 ve sonrasında Ermeniler ve Müslümanlar arasında meydana gelen olayların oluşumu ile ilgili tartışmaya açık pek çok konu ve ayrıntı bulunmaktadır. Bu açıdan Osmanlı hükümetinin Ermenilere muamelesini BM'nin 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi çerçevesinde değerlendirmek yanlıştır. Bu ne yasal ne de akademik bir tutum olur. Uluslararası hukuk çerçevesinden baktığımızda, sözde Ermeni soykı-

rımı söz konusu iddialar elbette ki uluslararası yetkili bir yargı kuruluşunun yasal kararlarına dayandırılmadığı için tartışılmaktadır. Bu önemli bir konudur ve göz ardı edilemez, zira "soykırımın" tanınması BM 1948 Sözleşmesi gereğince yetkili bir uluslararası (ya da yerel) yargı kuruluşunun vereceği yasal bir kararı gerektirmektedir.

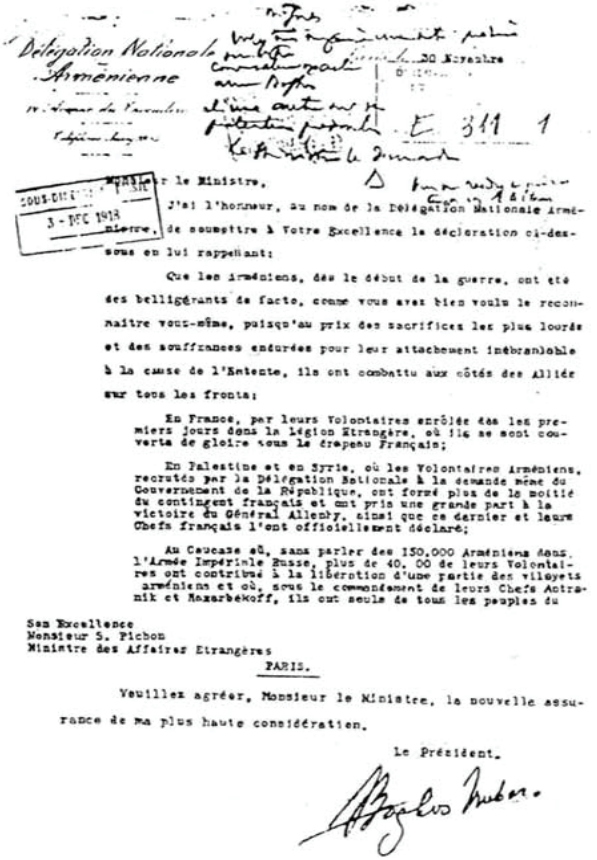
Bu gerçeğin Türkiye'ye yönelik suçlamaların yasa dışı olduğunu göstermeye yetecek olmasına rağmen, BM Sözleşmesi çerçevesinde 1915-1916 olaylarını anlatırken, "soykırım" kelimesinin kullanılmasına şüphe düşüren başka sebepler de mevcuttur. İlk olarak, 1948 tarihli BM Kararına göre, soykırım "ulusal, etnik, ırksal ya da dinî bir grubu tamamen ya da kısmen yok etme niyetiyle yapılan eylemler" şeklinde anlatılmaktadır. 1915-1916 olaylarını da bu tanım ışığında değerlendirmek gerekir.

Tehcir: "Meşru Bir Güvenlik Tedbiri"

Yeni ortaya çıkan belgeler ışığında, 1,5 milyon Ermeninin çeşitli sebeplerden ötürü yok edildiğinin ileri sürüldüğü tehcir kanunu uygulamasını daha iyi anlıyoruz. Daha da önemlisi, arşiv belgeleri Osmanlı hükümetinin kendi Ermeni nüfusunu yok etme niyetinin olmadığını ve Ermeni zayiatından dolayı sorumlu tutulamayacağını göstermektedir. Şimdiye kadar tehcirin uygulanmasıyla ilgili yapılan tüm çalışmalar, Osmanlıların Ermenileri tehcir ederek, Birinci Dünya Savaşına girmeden hemen önce, Erzurum, Zeytun ve Bitlis gibi merkezlerde ordu hattının gerisinde başlamış olan topyekûn bir isyanı önlemeye çalıştığını ortaya koymuştur.

Osmanlı ordusu 1914 Ağustosunda seferberlik ilân ettiğinde, EDP'nin ve diğer Ermeni siyasî partilerinin pek çok üyesinin gizli komite toplantılarında kararlaştırıldığı üzere, firar ederek Ruslara katıldığı bilinmektedir. Mesela, Os-

manlı Parlamentosunda Ermeni bir mebus, aynı zamanda Taşnak partisinin bir üyesi olan Karekin Pastermadjian, gönüllü Ermeni kuvvetlerine önderlik etmek için bu birliklerden birine katılmıştı. Rus tarihçilerine göre, savaşın en başında Rus ordusu içerisinde Osmanlı Ermeni'si 23 birlik vardı. Bu ise kabaca 11.500 askere karşılık geliyordu. Ayrıca sadece Kafkas bölgesinde Ruslar için savaşan 40.000 silâhlı Ermeni gönüllü vardı.

Délégation Nationale Arménienne

30 Novembre

E 311 1

3 - DEC 1918

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur, au nom de la Délégation Nationale Arménienne, de soumettre à Votre Excellence la déclaration ci-dessous en lui rappelant:

Que les Arméniens, dès le début de la guerre, ont été des belligérants de facto, comme vous avez bien voulu le reconnaître vous-même, puisqu'au prix des sacrifices les plus lourds et des souffrances endurées pour leur attachement inébranlable à la cause de l'Entente, ils ont combattu aux côtés des Alliés sur tous les fronts:

En France, par leurs Volontaires enrôlés dès les premiers jours dans la Légion Etrangère, où ils se sont couverts de gloire sous le drapeau Français;

En Palestine et en Syrie, où les Volontaires Arméniens, recrutés par la Délégation Nationale à la demande même du Gouvernement de la République, ont formé plus de la moitié du contingent français et ont pris une grande part à la victoire du Général Allenby, ainsi que ce dernier et leurs Chefs français l'ont officiellement déclaré;

Au Caucase où, sans parler des 150.000 Arméniens dans l'Armée Impériale Russe, plus de 40. 00 de leurs Volontaires ont contribué à la libération d'une partie des vilayets arméniens et où, sous le commandement de leurs Chefs Antranik et Nazarbekoff, ils ont seuls de tous les peuples du

Son Excellence
Monsieur S. Pichon
Ministre des Affaires Etrangères
PARIS.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, la nouvelle assurance de ma plus haute considération.

Le Président.

Bogos Nubar.

84

(Belge-1: Ermeni Heyeti Başkanı Bogos Nubar Paşa'dan Fransa Dışişleri Bakanlığına)

Aynı zamanda Türkiye'nin her yanına yayılmış Ermeni gönüllü birlikleri vardı. Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki bu kaçakların ve/veya işbirlikçilerinin sayısı asla tam olarak bilinmeyecektir. Bogos Nubar Paşa Fransa Dışişleri Bakanlığına yazdığı mektuplarından birinde yaklaşık 200.000 Ermeni askeriyle Osmanlı İmparatorluğuna karşı İtilâf kuvvetlerinin tarafında savaştıklarını belirtmiştir. Bu rakamlar dikkate alındığında, Osmanlı Ermenilerinin, Osmanlı İmparatorluğunun işgâl edilen topraklarında Rusların "beşinci kolu" haline geldiğini yazan Toynbee'nin ne kadar haklı olduğunu gösterir. Bu "beşinci kol" denen kuvvet açıkçası Ağustos 1914 ve Mart 1916 tarihleri arasında 124.000 Müslüman'ın katledilmesinden sorumluydu. Bu gerçek aynı zamanda Ermenileri ordu hatlarının gerisinden almanın gerekliliğini de açıklamaktadır. Arthur Tremaine Chester, "The New York Times, Current History" adlı dergide dergisinde yayımlanan bir makalesinde tehcir kanununu Amerikan halkına açıklamak için şu satırları yazmıştır:

Ordunun gerisindeki vilayetlerde büyük bir Ermeni nüfusu vardı ve Rusların Türkleri yenilgiye uğratmaları için mükemmel bir fırsat olduğunu hisseden bu insanlar ordunun gerisinde ayaklanarak ve orduyu ikmal üssünden ayırarak bu şansı kesinleştirmeye karar verdiler. Buna paralel hayalî bir tablo oluşturmama izin verin. Meksika'nın savaştığımız güçlü bir rakip ülke olduğunu ve işgâlci düşmanı engellemek için Meksika sınırına ordu gönderdiğimizi düşünün. Bir de yalnızca ordumuzdaki zencilerin düşmana teslim olduğunu değil, aynı zamanda yurt içinde kalanların da teşkilâtlanarak ana ikmâl yolumuzu kestiğini düşünün. Bir halk olarak bizim, özellikle de Güneylilerin zencilere ne yapmasını beklerdiniz? Örneğimizdeki zencilerin Ermenilerin Türklere karşı tutumuyla karşılaştırıldığında beyazlardan nefret etmek için on kat daha fazla sebebi bulunmaktadır.

Ermenilerin Transferindeki Sınırlamalar

"Savaş bölgesi" terimi kullanıldığında, bazıları tehcir kanunu ve bu kanunun Ermenilere uygulanması konusunda tam bir fikre sahip olmayabilir, ancak "savaş bölgesi" ifadesi bazı sebeplerden ötürü önemlidir. İlk olarak, tehcir kanunu yalnızca ordu açısından stratejik önemi olan alanlarla sınırlıydı. İkinci olarak, bu kanun aynı zamanda Ermeni nüfusunun önemli bir kısmını tehcirin dışında bırakmıştır. Aslında dönemin Osmanlı hükümeti Ermeniler için pek çok muafiyet kategorileri tanımlamıştı. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğünün yayınladığı belgelere göre, aşağıdaki gruplar nakledilmeyecekti:

- Protestan ve Katolik Ermeniler, (Başlangıçta tehcirden tamamen muaf tutulmuşlardı ancak zaman içerisinde değişen koşullardan dolayı bazı Katolik ve Protestan gruplarının uzağa gönderilmesi gerekiyordu. Yine de, bu gruplar arasında büyük nakiller olmadı.)

- İstanbul, Edirne, Aydın, Bursa, İzmir, Antalya, Kütahya, Kastamonu ve pek çok diğer batı şehirlerinde yaşayan Ermeniler,

- Ermeni askerleri ve aileleri,

- Osmanlı ordusunun sıhhiye kadrolarındaki subaylar ve diğer çalışanlar ve aileleri

- Osmanlı Bankasının İstanbul'daki ve vilayetlerdeki şubelerinde çalışan görevliler,

- Tekel (Reji) ve Duyun-u Umumiye'de çalışanlar,

- Yabancı konsolosluk çalışanları,

- Postane çalışanları,

- Ermeni ve misyoner okullarındaki öğretmenler ve aileleri,

- Hastalar, körler ve diğer özürlüler, vd.

Aslında Amerikan diplomatları ve misyonerlerinin raporları muaf tutulan Ermenilerin sayısının 300.000 – 350.000 arasında vermektedir. Dolayısıyla burada şu kritik sorunun sorulması gerekir: Osmanlı hükümetinin niyeti Ermeni halkını sırf dinî, etnik ya da ulusal kimliklerinden dolayı kısmen ya da tamamen yok etmek olsaydı, bu kadar çok Ermeni'yi neden tehcirden muaf tutmuştur? İstanbul'daki Ermeni nüfusu neden tehcirin dışında tutulmuştur? Bu sorulara cevap vermeden, Osmanlı İmparatorluğunu, Ermenileri etnik ya da dinî kimliklerinden dolayı tehcir etmekle suçlayamayız.

Sözde "Ölüm Yürüyüşü" Efsanesi

Ermeni tarihçiler İttihat ve Terakkinin merkezi kadrolarının bir imhâ programı başlattığını, bu amaçla da Anadolu'daki Ermeni nüfusunu "ölüm yürüyüşü" için Mezopotamya çöllerine gönderdiğini iddia etmektedir. Yolculuk için verilen sürenin çok kısa olduğu, gerekli hazırlıklar yapılmadan kitlelerin nakledildiği ve yetkililerin konvoyları bekleyen tehlikelerin farkında olduğunu iddia etmektedirler. Yine de, Türk ve Amerikan arşivlerindeki belgeler bu iddiaların yalan olduğunu ortaya koymaktadır. Her şeyden evvel, bazı şehirlerde 24 saat ile 48 saat arasında değişen sınırlı bir sürede tehcir edilen Ermeniler vardı. Fakat arşiv belgelerine göre, iki gün içerisinde nakledilenler köylüler değil, Ermeni komite üyeleriydi. Hepsi de erkekti. Güvenlik sebeplerinden ötürü tutuklanarak derhal farklı şehirlerdeki hapishanelere gönderildiler. Bununla birlikte, diğer yerlerde insanlara hazırlık yapmaları için en az iki hafta verildiği inkâr edilemez. Pek çok şehirde ilk konvoylar Temmuz'un ilk haftası içinde yola çıktılar. Bu ise kanunun Resmi Gazetede yayımlanmasından kabaca 35 gün sonrasına denk geliyordu. Bu nedenle, Ermenilerin bir yolculuğa apar topar gönderildikleri, hazırlanmak için yeterli zamanlarının

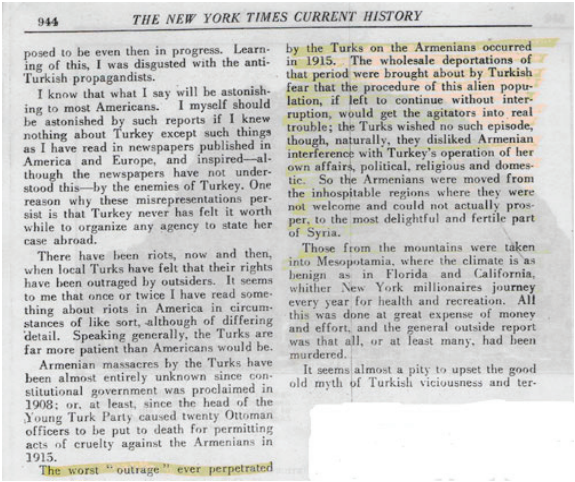
olmadığı ve yolculuk sırasında çok sayıda zayiat verdikleri doğru değildir.

Üstelik tehcir sürecini dışarıdan gözlemleyenler Osmanlı hükûmetinin tehcirin güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi için talimatlar yayımladığını belirtmişlerdir. Sevk edilecek insanlara yiyecek sağlanması, onları gidecekleri yere ulaştıracak ulaşım vasıtaları (tren ulaşımı dâhil) bulunması, nerelere yerleştirileceklerinin belirlenmesi, onlara yiyecek temin etmek ve geçimlerini sağlamak için gerekli paranın tedarik edilmesi ve buğday yetiştirebilmeleri için kendilerine tohum ve verimli toprak sağlanması için gerekli emirler verilmişti. Konya'daki Amerikan Hastanesi'nde doktor olan Dr. W. M. Post, 3 Eylül 1915'te ABD Büyükelçisine gönderdiği bir raporda, hükûmetin "Ermeni yetişkinlere günde 1 kuruş, çocuklara da 20 para verdiğini" belirtmiştir. Ermeni ve Süryanilere Yardım Komitesi, Kızılhaç ve diğer yardım örgütlerinin Ermenilere Suriye'ye vardıklarında mülteciler için kurulmuş kamplarda ve yerleştikleri yerlerde yaşamlarını devam etmeleri için yardım etmelerine izin verilmişti. Bütün Ermenilerin kamplara yerleştirilmediğini, pek çoğunun Şam, Halep, Ma'an, Resulayn (Ceylanpınar), Rakka ve Deyr-i Zor'daki evlere yerleştirildiğini söylemek gerekir. Yetimler devletin ve misyonerlerin kurduğu yetimhanelere gönderildi. Bunlardan bazıları da ailelerin himayesine verilerek masrafları devlet tarafından karşılandı.

Son olarak; bu insanlar iddia edildiği gibi Mezopotamya'nın çöllerine sürülmemişlerdir. Tuğamiral Colby M. Chester, Eylül 1922'de The New York Times'ın çıkardığı aylık Current History dergisine şöyle yazmıştır:

Ermeniler, yaşamaya elverişsiz ve gelişme imkânlarının olmadığı dağlık bölgelerden Suriye'nin en güzel ve verimli bölgesine gönderildiler. Dağları aşarak gelenler Mezopo-

tamya'ya yönlendirildiler. Burada iklim New Yorklu milyonerlerin her yıl sağlık ve tatil için seyahat ettikleri Florida ve Kaliforniya'daki kadar yumuşaktır. Tüm sevk ve iskân uygulaması çok büyük para ve çabaya mal oldu. Dışarıda hakim olan genel düşünce Ermenilerin hepsinin, veya en azından pek çoğunun, öldürüldüğü yönündeydi… Bu sürede topyekûn katledilmeyen ve hali vakti yerinde olan mülteciler (isteyenler) geri döndüler. Önce Ermenilerin yerleştirildiği, sonra ise tahliye edilen kasabaların birine giden bir İngiliz savaş mahkûmu, bu kasabanın şaşırtıcı şekilde yaşayan hayaletlerle dolu olduğunu söyledi.

944 THE NEW YORK TIMES CURRENT HISTORY

posed to be even then in progress. Learning of this, I was disgusted with the anti-Turkish propagandists.

I know that what I say will be astonishing to most Americans. I myself should be astonished by such reports if I knew nothing about Turkey except such things as I have read in newspapers published in America and Europe, and inspired—although the newspapers have not understood this—by the enemies of Turkey. One reason why these misrepresentations persist is that Turkey never has felt it worth while to organize any agency to state her case abroad.

There have been riots, now and then, when local Turks have felt that their rights have been outraged by outsiders. It seems to me that once or twice I have read something about riots in America in circumstances of like sort, although of differing detail. Speaking generally, the Turks are far more patient than Americans would be.

Armenian massacres by the Turks have been almost entirely unknown since constitutional government was proclaimed in 1908; or, at least, since the head of the Young Turk Party caused twenty Ottoman officers to be put to death for permitting acts of cruelty against the Armenians in 1915.

The worst "outrage" ever perpetrated by the Turks on the Armenians occurred in 1915. The wholesale deportations of that period were brought about by Turkish fear that the procedure of this alien population, if left to continue without interruption, would get the agitators into real trouble; the Turks wished no such episode, though, naturally, they disliked Armenian interference with Turkey's operation of her own affairs, political, religious and domestic. So the Armenians were moved from the inhospitable regions where they were not welcome and could not actually prosper, to the most delightful and fertile part of Syria.

Those from the mountains were taken into Mesopotamia, where the climate is as benign as in Florida and California, whither New York millionaires journey every year for health and recreation. All this was done at great expense of money and effort, and the general outside report was that all, or at least many, had been murdered.

It seems almost a pity to upset the good old myth of Turkish viciousness and ter-

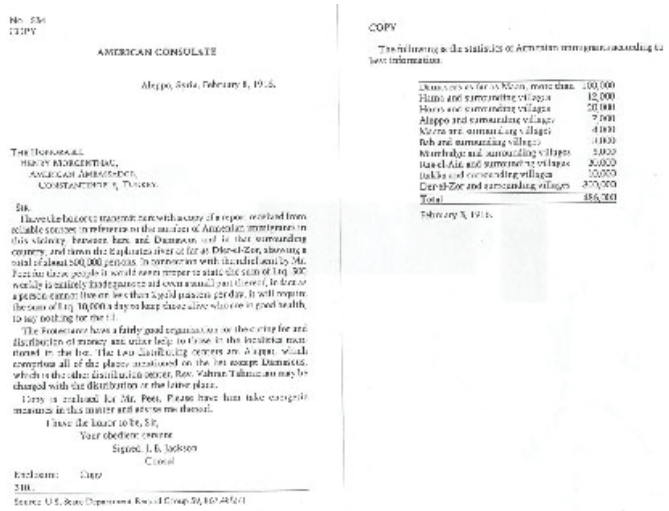
(Belge 2: The New York Times Current History, Eylül 1922)

"Yaşayan Hayaletler" Veya Üzerinde Oynanmış Rakamlar

Chester gözlemlerinde haklıydı. Maalesef savaş zamanında İngiliz ve Amerikan propagandaları tüm Osmanlı Ermeni nüfusunun öldüğünü açıklamıştı ve batıdaki insanların dindaşlarının acıklı hikâyelerine ve çetin bir savaş verdiklerine inanmaları sağlanmıştı. Bundan daha çarpıcı

olan ise, savaş zamanında yapılan bu propagandanın hâlen itibar görmesi ve tehcir sırasındaki Ermeni zayiatının 1.5 milyon olduğunun iddia edilmesidir. Tüm bunların aksine, bu abartılmış rakamları çürüten nitelikte Batılı kaynaklar da bulunmaktadır. Ermenilerin tehcir yolculuğunun başlangıç noktası olan bazı şehirlerde ve yeni gittikleri bazı yerlerde Amerikan konsoloslukları veya büyükelçilikleri vardı. Bunlar kentten ayrılan ve kente yeni gelen insanların sayısını düzenli olarak rapor ediyorlardı. Örneğin, Halep'teki ABD Konsolosu Jesse J. Jackson şehre trenle veya yaya olarak gelen insanların sayısını her gün elçiliğe rapor ediyordu. Dolayısıyla, bu belgeler tarihçiler için son derece kıymetlidir. Mesela 8 Şubat 1916 tarihli raporunda, Halep'teki kamplara gelen Ermenilerin toplam sayısını şöyle belirtir:

"…bu çevredeki, yani burayla [Halep] Şam arasındaki ve civar bölgelerdeki ve Fırat Nehri'nin aşağısından Deyr-i Zor'a kadar olan bölgedeki Ermeni göçmenlerle ilgili güvenilir kaynaklar yaklaşık 500.000 kişinin olduğunu göstermektedir."

No. 534
COPY

AMERICAN CONSULATE

Aleppo, Syria, February 8, 1916.

THE HONORABLE
HENRY MORGENTHAU,
AMERICAN AMBASSADOR,
CONSTANTINOPLE, TURKEY.

SIR,

I have the honor to transmit herewith, in accordance with a report received from reliable sources in reference to the number of Armenian inhabitants in this vicinity, between here and Damascus, and in their surrounding country, and from the Euphrates river as far as Deir-el-Zor, showing a total of about 800,000 persons. In connection with the inclosed letter by Mr. Peet to these people it would seem proper to state the sum of Ltq. 300 would be entirely inadequate to aid even a small part thereof, for even at a penny each there are less than 3 gold francs per day. It will require the sum of Ltq. 10,000 a day to keep these alive who are in good health, to say nothing for the [illegible]

The Government have a fairly good organization for the caring for and distribution of money and other help to those in the localities maintained in the line. The two distributing centers are Aleppo, which comprises all of the places mentioned on the list except Damascus, which is the other distributing center. Rec. Vahran Tahmasian may be charged with the distribution of the latter place.

Dony is enclosed for Mr. Peet. Please have him take energetic measures in this matter and advise me thereof.

I have the honor to be, Sir,
Your obedient servant
Signed. J. B. Jackson
Consul

Inclosure: Dony
3101.

Source: U.S. State Department Record Group 59, 867.4016/21

COPY

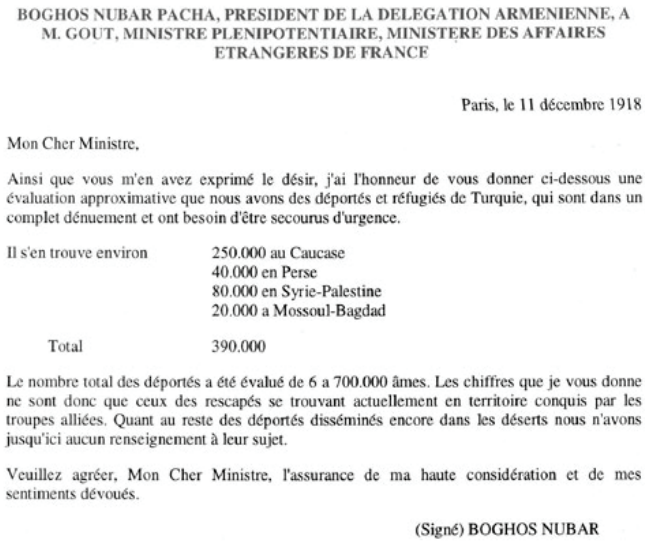
The following is the statistics of Armenian immigrants according to best information:

Damascus city and suburbs, more than	100,000
Hums and surrounding villages	12,000
Hama and surrounding villages	50,000
Aleppo and surrounding villages	7,000
Marra and surrounding villages	4,000
Rah and surrounding villages	3,000
Marthalge and surrounding villages	5,000
Ras-el-Ain and surrounding villages	8,000
Bukka-el-Gorsending villages	10,000
Deir-el-Zor and surrounding villages	300,000
Total	486,000

February 8, 1916.

(Belge 3: J. B. Jackson'dan ABD Büyükelçisi Henry Morgenthau'ya, 8 Şubat 1916)

Bu rakamları Bogos Nubar Paşa'nın rakamlarıyla yan yana koyduğumuzda anlamlı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bogos Nubar Paşa 1919'da Paris Barış Konferansında "tehcir edilenlerin sayısının 600-700.000 arasında olduğunu" söylemiştir. Bogos Nubar Paşa ayrıca, Rusya'nın Birinci Dünya Savaşından çekilmesinin ardından 250.000 Osmanlı Ermeni'sinin gönüllü olarak Rusya'ya gittiğini, 40.000 kadarının da İran'a doğru yola çıktığını yazmıştır.

BOGHOS NUBAR PACHA, PRESIDENT DE LA DELEGATION ARMENIENNE, A M. GOUT, MINISTRE PLENIPOTENTIAIRE, MINISTERE DES AFFAIRES ETRANGERES DE FRANCE

Paris, le 11 décembre 1918

Mon Cher Ministre,

Ainsi que vous m'en avez exprimé le désir, j'ai l'honneur de vous donner ci-dessous une évaluation approximative que nous avons des déportés et réfugiés de Turquie, qui sont dans un complet dénuement et ont besoin d'être secourus d'urgence.

Il s'en trouve environ	250.000 au Caucase
	40.000 en Perse
	80.000 en Syrie-Palestine
	20.000 a Mossoul-Bagdad
Total	390.000

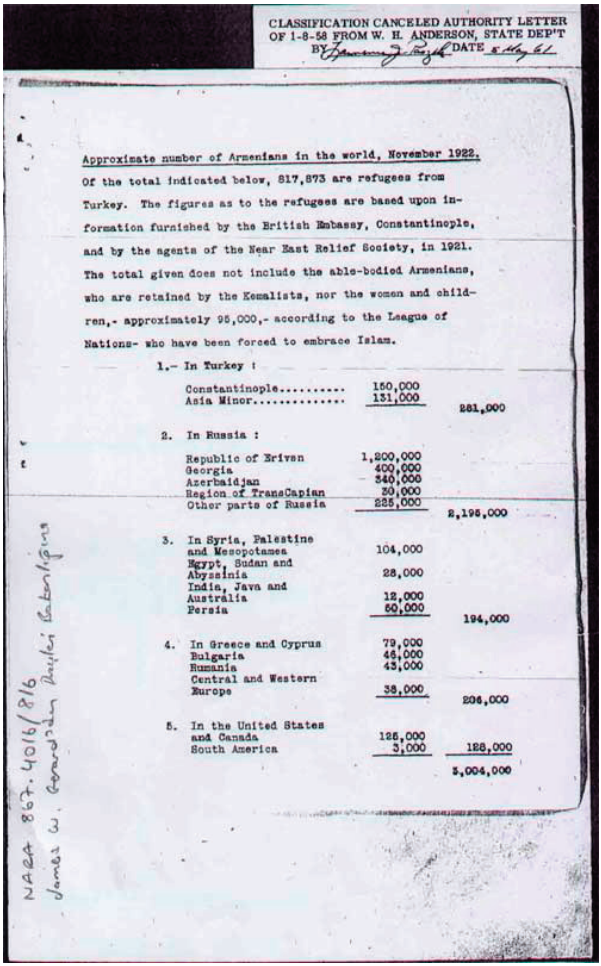
Le nombre total des déportés a été évalué de 6 a 700.000 âmes. Les chiffres que je vous donne ne sont donc que ceux des rescapés se trouvant actuellement en territoire conquis par les troupes alliées. Quant au reste des déportés disséminés encore dans les déserts nous n'avons jusqu'ici aucun renseignement à leur sujet.

Veuillez agréer, Mon Cher Ministre, l'assurance de ma haute considération et de mes sentiments dévoués.

(Signé) BOGHOS NUBAR

(Belge 4: Ermeni Heyeti Başkanı Bogos Nubar Paşa'dan Fransa Dışişleri Bakanlığına)

Türkiye'den Kafkasya'ya göç eden Ermeni mültecilerin sayısının 350.000 kadar olduğunu bildiren Near East Relief (Yakın Doğu Yardım Komitesi) gibi kaynaklar bulunmaktadır. Üstelik İstanbul'daki İngiliz Konsolosluğunun ve Near East Relief temsilcilerinin 1. Dünya Savaşı sonrasındaki nüfus durumuyla ilgili hazırladıkları istatistikler, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan Ermeni mültecilerin sayısının 817.873 kişi olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu belgede, bu sayının Türkiye'de yaşayan 281.000 ve Müslüman olan 95.000 Ermeni'yi kapsamadığı belirtilmektedir.

CLASSIFICATION CANCELED AUTHORITY LETTER OF 1-8-58 FROM W. H. ANDERSON, STATE DEP'T BY [illegible] DATE 6 May 61

Approximate number of Armenians in the world, November 1922.

Of the total indicated below, 817,873 are refugees from Turkey. The figures as to the refugees are based upon information furnished by the British Embassy, Constantinople, and by the agents of the Near East Relief Society, in 1921. The total given does not include the able-bodied Armenians, who are retained by the Kemalists, nor the women and children,- approximately 95,000,- according to the League of Nations- who have been forced to embrace Islam.

1.- In Turkey :			
	Constantinople.....	150,000	
	Asia Minor.....	131,000	
			281,000
2. In Russia :			
	Republic of Erivan	1,200,000	
	Georgia	400,000	
	Azerbaidjan	340,000	
	Region of TransCapian	30,000	
	Other parts of Russia	225,000	
			2,195,000
3.	In Syria, Palestine and Mesopotamea	104,000	
	Egypt, Sudan and Abyssinia	28,000	
	India, Java and Australia	12,000	
	Persia	60,000	
			194,000
4.	In Greece and Cyprus	79,000	
	Bulgaria	48,000	
	Rumania	43,000	
	Central and Western Europe	38,000	
			206,000
5.	In the United States and Canada	125,000	
	South America	3,000	128,000
			5,004,000

NARA 867.4016/816
James W. Gerard'dan Amerikan Büyükelçiliğine

(Belge 5: Dünyadaki Ermenilerin yaklaşık sayısı, Kasım 1922, NARA 867.4016/816)

Öyleyse, tehcirin ilk zamanlarında 1.000.000 kişinin öldüğü nasıl söylenebilir? Öyle görünüyor ki "gerçek" haline dönüşen rakamlar kaynağa göre değişmektedir ve bunlar kutsal kitapların ayetleri gibi düşünülmemelidir. Bu durum açıkça rakamların çarpıtıldığını ve Ermeni kurban-

ların sayısının abartıldığını göstermektedir. Ölüm oranını yükseltme yöntemi maalesef nüfus rakamlarını da şişirmekten geçmektedir.

Pek çok bağımsız araştırmacı, 1914'ten önce Osmanlı İmparatorluğundaki Ermeni nüfusun 1.400.000 ile 1.700.000 arasında olduğunu tahmin etmektedir. Dr. Johannes Lepsius gibi Ermeni yanlısı birisi bile Ermeni Patrikhanesinin öne sürdüğü 2.1 milyon rakamını kabul etmemektedir. Lepsius Ermeni nüfusun 1.845.450 civarında olduğunu hesaplamıştır. Bu rakama, Osmanlı resmî rakamları ile Patrikhanenin rakamlarının ortalaması alınarak ulaşıldığı açıktır. Osmanlı Ermeni nüfusunun 2.1 milyon olduğunu gösteren tek bir belge bile yoktur.

Bu aşamada, iddia edilen 1.000.000 rakamının (daha sonra 1.5 milyon olmuştur) nereden ortaya çıktığı araştırılmalıdır. Ne ilginçtir ki, bu mantıksız rakam ABD'nin Harput konsolosu Leslie Davis'in bir raporundan alınmaktadır. Davis 24 Temmuz 1915'teki raporunda şunları yazmıştır: "Ne kadar Ermeninin öldürüldüğünü söylemek pek mümkün değildir, fakat bu rakamın bir milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir" (NARA 867.4016/269). Bu raporun, tehcir kanununun Resmî Gazetede yayımlanmasından yalnızca 54 gün sonra yazıldığına dikkat edilmelidir. Kısacası bu rakam, tıpkı Halep konsolosu Jackson'ın 19 Ağustos 1915'teki raporundaki rakam gibi sadece tahminîdir. Jackson şöyle yazmıştır: "Meseleyle yakından ilgilenen kişiler, 15 Ağustos'a kadar hayatını kaybeden Ermenilerin sayısının 500.000'den fazla olduğunu düşünmektedirler." Sonuç olarak, bu rakamlar gerçeğin peşinde olan tarihçiler için bir anlam ifade etmemekte, sadece Ermeni tarihçilerin gerçek olarak gördükleri şeyin tartışılabilir olduğunu ortaya koymaktadır.

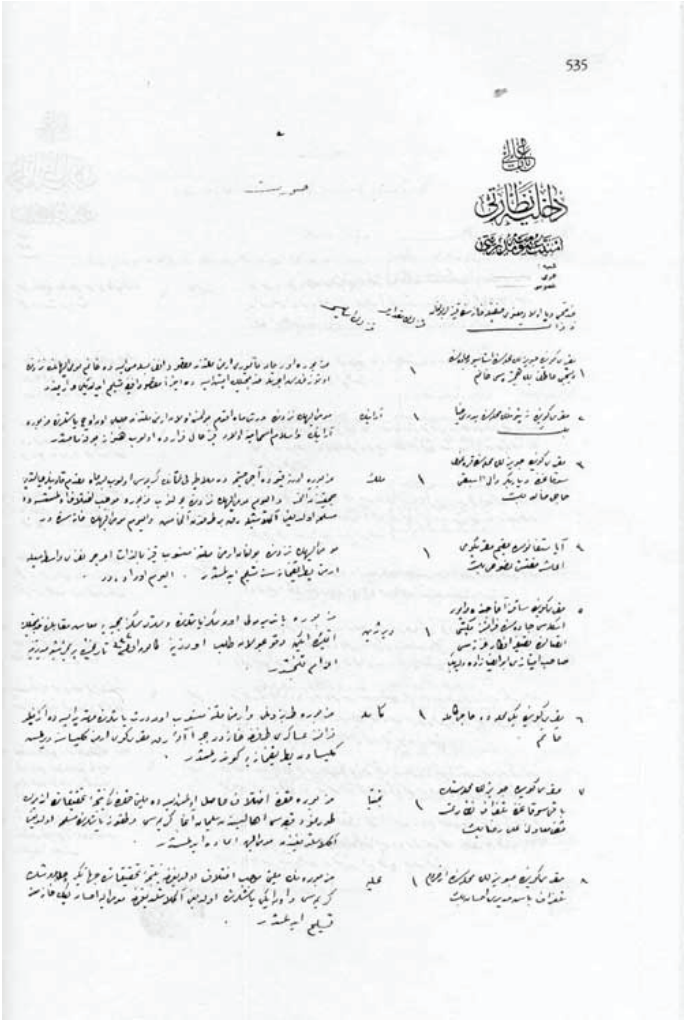
Devletin Sorumluluğu: Nereye Kadar?

1915 ve 1916 olaylarını 1948 tarihli BM Soykırım Sözleşmesi ışığında değerlendirirken gözden kaçırılmaması gereken bir diğer önemli nokta da soykırım niyeti olup olmadığı konusudur. BM Sözleşmesi bir durumun soykırım olarak nitelendirilebilmesi için bir grubu yok etmeye yönelik belirgin bir niyetin olmasını şart koşmaktadır. Ulusal, etnik, dinî ve ırksal kimliğinden ötürü bir gruba karşı nefret durumunun söz konusu olması gerekmektedir. İttihat ve Terakki Cemiyetinin herhangi bir kademesinde Ermenilere karşı bir önyargı olduğu yönünde kanıt yoktur. Ayrıca, hiç kimse Ermenileri yok etmeye yönelik bir planın varlığını kanıtlayamamıştır. Tam tersine, İttihat ve Terakki Cemiyeti önemli ve hatta stratejik konumlarda Ermenileri istihdam etmeye devam etmiştir. 24 Temmuz 1917 tarihli bir memoranduma göre, Osmanlı bürokrasisindeki stratejik görevlerde 522 Ermeni bulunuyordu. Bu da, orduya sadık kalan, Taşnak ve Hınçak örgütleriyle herhangi bir bağlantısı bulunmayan veya Osmanlı hükûmetine bağlılıklarını sürdüren Ermenilerin 1917'de bile ordunun ve bürokrasinin çeşitli kademelerinde hâlen görevlerini sürdürdüklerini göstermektedir. Bu durum etnik bir grup olarak Ermenilere karşı herhangi bir nefret duygusunun olmadığının açık bir göstergesidir. Daha da önemlisi, İttihat ve Terakki cemiyeti tehcir edilen Ermenilere eşkıyalar, çeteler ve yetkililerce yolda yapılan kötü muamelelere şiddetle tepki göstermiştir.

Kısa süre önce Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğünün yayımladığı belgeler, devletin tehcir konvoylarının güvenliği için her türlü imkânını seferber ettiğini göstermektedir. Her bir konvoyun başına jandarmalar görevlendirilmişti. Kullanılacak yollar mümkün olduğunca önceden belirlenmiş ve güvenlikleri sağlanmıştı. Yol boyunca konvoyların

karşılaşacakları yasa dışı olaylardan askerî ve idarî yetkililerin sorumlu tutulacağı ilân edilmişti. Bununla birlikte alınan önlemlere rağmen, maalesef Doğu Anadolu çevresinde zaman zaman korkulan durumlar ortaya çıktı, çünkü o bölgede demiryolu bulunmuyordu ve insanları kağnılarla veya yaya taşımaktan başka çare yoktu.

Bu çok önemli bir noktadır, çünkü devlet o dönemde kanunî sorumluluklarını yerine getiriyor ve Ermenilere yapılan kötü muameleler bu amaç için kurulmuş olağanüstü askerî mahkemeler tarafından şiddetle cezalandırılıyordu. Belgelere göre, 1915 ve 1916'da 1.673 kişi Ermenilere karşı suç işledikleri için tutuklanmış ve Osmanlı askerî mahkemeleri tarafından yargılanmıştır. Bunlardan 67'si idam edilmiş, 524'ü de çeşitli suçlardan dolayı hapse atılmıştır. Ayrıca 68 kişi ağır işlerde çalışmaya mahkûm edilmiştir. Bu yargılamalar ve verilen cezalar Osmanlı devletinin Ermenileri gidecekleri yere varana kadar koruma isteğinin bir kanıtı olarak görülmelidir.

(Belge 6: Askerî Mahkemelerce yargılanan Müslümanların listesi)

Genel olarak, devlet pek çok saldırıyı gerçekleşmeden önce önlemede başarılıydı. Bu güvenlik tedbirleri nedeniyle, eşkıyalar tarafından saldırıya uğrayan Ermenilerin sa-

yısı abartıldığı kadar yüksek olmadı. Bununla birlikte, pek çok Ermeni'nin tehcir sürecinin zorluğuna dayanamadığı ve hayatlarını kaybettikleri doğrudur. Ermenilerin taşınmasında karşılaşılan zorluklar, tehcir edilenlerin verdiği kayıplarda önemli bir faktördür. Mersin'deki Amerikan Konsolosu Edward Nathan, 27 Eylül 1915 tarihinde kaleme aldığı raporunda, "uygun taşıma koşullarının olmayışının bu kötü durumun ortaya çıkmasında en önemli faktör" olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, bulaşıcı hastalıkların yayılması tehcir edilen Ermenilerin içinde bulundukları koşulları daha da kötüleştirmiştir. Ancak, bu zorluklar ve sorunlar sadece tehcir edilen Ermenilere özgü değildir. Hem Türk askerleri, hem de Müslüman mülteciler benzer bir kaderle karşı karşıya kalmıştır. Amerikalı bir askerî tarihçi olan Edward J. Erickson tarafından yapılan gözlemler sorunun bu yönüne ışık tutmuştur:

"Türkler Ermenilere nazik davranmak istemişlerdir; sadece bu kadar büyük bir nüfus transferi gerçekleştirmek için gerekli ulaşım ve lojistik araçlarına sahip değildiler. İlk öncelikli olan askerî taşımacılık bu noktaya bir örnektir; birinci sınıf piyade birlikleri imparatorluğun bir başından öteki başına yolculuk ederken mevcutlarının dörtte birini hastalıklara, yetersiz yiyecek istihkakına ve elverişsiz sağlık koşullarına kurban vermiştir. Bu, iyi donanımlı, sağlıklı gençlerden oluşan ve askerlerin durumuyla yakından ilgilenen komutanlar tarafından yönetilen alay ve tümenlerin de sıkça karşılaştığı bir durumdu."

Sonuç

Görüldüğü üzere, tarihçiler arasında tartışılması gereken pek çok husus vardır. Bu yüzden Türkiye, ilgili tarafları 1915 ve 1916 olaylarının incelenmesi için tarihî bir komisyon oluşturmaya resmî olarak davet etmiştir. Aslında Osmanlı Devleti 1919 yılında Hollanda, İspanya ve İsveç'e

benzer bir teklif yapmıştır. Fakat o zaman hiçbiri olumlu bir cevap vermemiştir. Şimdi, uzlaşma için ikinci bir şans olabilir ve Ermenistan'ı masaya oturtmak için baskı yapmak barış ve diyaloga zemin hazırlayabilir. Maalesef, Ermenistan'ın konumu bu noktada uzlaşmacı olmaktan uzaktır. Sözde 3-T politikası olarak adlandırılan "Tanıma", "Tazminat" ve "Toprak" amaçlarına ulaşma düşüncesinde olan Ermenistan, 1915-1916 olayları hususunda diyalog kurmayı reddetmektedir. Üstelik Ermeni Diasporası, 1973-1984 yılları arasında dünyanın çeşitli yerlerinde toplam 110 terörist saldırıda 42 Türk diplomatını ve vatandaşını öldüren ASALA gibi terörist grupları kurmuştur. Aynı gruplar, Ermeni iddialarına karşı herhangi bir şey yazma cesareti gösteren akademisyenlere baskı yapmaya devam etmektedirler. Örneğin, Ortadoğu tarihi konusunda seçkin bir akademisyen olan Bernard Lewis konuyla ilgili yaptığı araştırmalarının sonuçlarını bilimsel bakış açısıyla doğru bir yöntemle kaleme aldığı için, kendisi hakkında Ermeniler dava açmış ve Prof. Stanford J. Shaw'ın evi Ermeni teröristler tarafından bombalanmıştır. Ermenilerin tüm bu yaptıklarına rağmen, Türkiye ve Ermenistan'ın bir gün masaya oturması ve 1915-1916 olaylarını yeniden değerlendirmesi umulmaktadır. Tabi ki bu sürecin gerçekleştirilmesi Ermenistan'a ve Ermenistan'ın Türkiye üzerindeki tarihsel iddialarından vazgeçmesi ve komşularıyla barışçıl ilişkiler kurmasına bağlıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918, cilt 1-11, Genelkurmay Yayını, Ankara, 2005.

Artem Ohandjanian, 1915 Irrefutable Evidence: The Austrian Documents on the Armenian Genocide, Erivan, 2004.

Edward J. Erickson, Ordered to Die: A History of the Ottoman Army in the First World War, Greenwood Pres, Westport, Conn., 2001.

Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, 2. Baskı, İstanbul, 1987.

Guenter Lewy, The Armenian Massacres in Ottoman Turkey, A Disputed Genocide,

The University of Utah Press, Salt Lake City, 2005.

Haluk Selvi, Birinci Dünya Savaşı'ndan Lozan'a Ermeni Meselesi, Sakarya Üniversitesi yay. Sakarya, 2007.

Hasan Dilan, Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları-Les evenements Armeniens dans Les documents diplomatiques Français, 1914-1918, Ankara, TTK yayını, 2005. cilt 1-VI.

Hikmet Özdemir ve diğerleri., Ermeniler Sürgün ve Göç, [Armenians: Exile and Migration, Turkish Historical Society Publications], TTK yayını, Ankara, 2004.

Hikmet Özdemir, Salgın Hastalıklardan Ölümler: 1914-1918, Ankara, TTK, 2005.

Hikmet Özdemir (ed.) Türk-Ermeni İhtilafı: Belgeler, TBMM yayını, Ankara, 2007.

Johannes Lepsius, Der Todesgang des Armenischen Volkes, Potsdam 1919.

Justin McCarthy, The Ottoman Peoples and the End of Empire, London, 2001.

Kamuran Gürün, Ermeni Dosyası, TTK yayını, Ankara, 1983.

Kemal Çiçek, Ermenilerin Zorunlu Göçü: 1915-1917, [Forced Migration of Armenians], TTK, yayını, Ankara, 2004.

Kemal Çiçek, "Ermenistan Penceresinden Türkiye ile Uzlaşma Şartları", Türk-Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, (ed. Hale Şıvgın), Ankara, 2006, ss. 357-362.

Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskanı, [Relocation and Resettlement of Armenians in the Ottoman Documents], Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007.

R. Colby M. Chester, "Turkey Reinterpreted", The New York Times, Current History, vol. XVI., No: 6, September 1922, ss. 939-949. Eylül 1922.

Robert F. Zeidner, The Tricolor Over the Taurus 1918-1922, Turkish Historical Society, Ankara, 2005.

Salahi R. Sonyel, The Great War and the Tragedy of Anatolia, Turks and Armenians in the Maelstrom of Major Powers, Turkish Historical Society, Ankara, 2000.

Salahi R. Sonyel, The Turco-Armenian Imbroglio (Türk-Ermeni Anlaşmazlığı), Londra, 2005.

Yusuf Halaçoğlu, Sürgünden Soykırıma Ermeni iddiaları, [From Exile to Genocide: A Turk examines the Armenian claims against this country], Babıali Kültür yay. İstanbul, 2006. Yusuf Halaçoğlu, Ermeni Tehciri ve Gerçekler: 1914-1918, Ankara, TTK yay. Ankara, 2002.

Yusuf Sarınay, "Ermeni Tehciri ve Yargılamalar 1915-1916" [Armenian Relocation and The Trials], Türk-Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, (ed. Hale Şıvgın), Ankara, 2006, ss. 257-265. Yusuf Sarınay, "Decree of April 24, 1915 and Armenian Committee Members Arrested in İstanbul", Ermeni Araştırmaları 15/16 (2007), ss.69-82.

Prof. Dr. Reşat GENÇ : Bu oturumun üçüncü ve son konuşmacısı Sayın Prof. Dr. Yusuf SARINAY'a sözü bırakmak istiyorum. Buyurun Sayın Hocam.

Prof. Dr. Yusuf SARINAY
TOBB ETÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı ve Tarih Bölümü Başkanı

ERMENİLERE YÖNELİK SEVK VE İSKÂN KARARI VE UYGULAMASI

Tarihin amacı; sebep sonuç ilişkisi içinde olayları belgelere dayanarak gerçeklere mümkün olduğu kadar yaklaşarak göz önüne sermek ve değer yargısını okuyucuya bırakmaktır. Hele yazılan tarihi olay geçmişi olduğu kadar bugünü ve geleceği de etkiliyorsa durum çok daha büyük bir dikkati ve objektifliği gerektirir. Bu objektiflik, tarihin başvurduğu kaynaklar arasında önemli bir yere sahip olan belgelere başvurularak oluşturulur. Çünkü belgeler tarihin en güvenilir şahitleridir. Bu şahitler olmadan ortaya çıkacak sonuçlara şüpheyle bakılmalıdır. Bu sebeple geçmiş olayları incelerken arşivlere dayanma zorunluluğu vardır. Çünkü arşivlere dayalı bilimsel çalışmalar önyargı ve yanlı bilgilendirilmeden kaynaklanan taraflı siyasi yaklaşımları ortadan kaldıracaktır.

Çünkü Ermeniler tarihi ve bilimsel temellerden ziyade hatırat türü, sübjektif veya sahte belge ve bilgiye dayanan propaganda eserleriyle suni bir tarih ve sanal bir bellek yaratmışlardır. Gerçekte katliama ve zulme uğrayan Türkler olmasına rağmen, düşmanlıkları körüklememek adına suskun davranmış ve bu suskunluk suçluluk gibi algılanmıştır. Sonuçta 20.yy boyunca millî kimliklerini Türk düşmanlığı ve soykırım efsanesine dayandıran Ermenilerin faaliyetleri sonucu günümüzde 20 civarında ülke parlamentosu soykırım iddialarını kabul eden kararlar almıştır. Bu propaganda ve meclis kararlarının temelinde Ermenilerin Türkiye'ye baskı yoluyla soykırım iddialarını kabul

ettirmek ve sonra da bunun bedelini Türkiye'den tazminat ve toprak olarak alma amaçları yatmaktadır.

Ermeni konusunda başta Osmanlı arşivi belgeleri olmak üzere tarihi kaynaklar objektif olarak değerlendirildiğinde, Osmanlı devletinin son elli yılına damgasını vuran Ermeni sorununun Berlin Antlaşması ile uluslararası bir mahiyet kazandığını, böylece büyük devletlerin desteğini elde eden Ermeni millîyetçilerinin Osmanlı sınırları içinde ve dışında ihtilalci-silahlı terörizmi mücadele metodu olarak seçen Kara Haç, Armenekan, Hınçak ve Taşnaksutyun gibi parti ve dernekler kurarak 1890 yılından itibaren silahlı eylemlerini yoğunlaştırdıklarını görmekteyiz.[1] 1890-1914 yılları arasında Doğu Anadolu'dan Akdeniz'e, Orta Anadolu'dan İstanbul'a kadar uzanan bölgelerde, Ermeni örgütleri 40'tan fazla isyan çıkarmış ve terör olayı gerçekleştirmişlerdir.[2] Ermeni millîyetçilerinin mücadele metodu olarak terörü seçmelerinin iki önemli sebebi vardır. Birincisi, kendilerinden önce bağımsızlık hareketlerine girişen Sırp, Yunan ve Bulgarlar gibi aynı yolu izlemelerine rağmen Osmanlı devletinin hiçbir yerinde çoğunluğa sahip değillerdir.[3] Bu sebeple Ermeni millîyetçileri bağımsız devlet kurmayı amaçladıkları bölgedeki Türk-Müslüman çoğunluğu ya katlederek, ya da göçe zorlayarak bölgede çoğunluğu sağlamayı amaçlamışlardı. İkincisi, meydana gelen olayları batı dünyasında "Ermeni katliamı" olarak propaganda ederek Avrupalı devletlerin Ermeniler lehine askeri ve siyasi müdahalesini sağlamaktı. Nitekim meydana gelen

1 Ermeni Kuruluşları için bkz. **Ermeni Komiteleri (1891-1895)**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara, 2001; Esat Uras; **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi,** Geliştirilmiş 2. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 421-457.

2 **BOA. Y.EE**. No: 7/2; 179/5.

3 Osmanlı devletinde Ermeni nüfusu hakkında geniş bilgi için bkz. Hikmet Özdemir ve diğerleri; **Ermeniler: Sürgün ve Göç,** Türk Tarih Kurumu yay. Ankara, 2004, s. 5–52.

olayları bahane eden büyük devletler de bir taraftan Ermeniler lehine ıslahat yapılması için Osmanlı devletine baskı yaparken, diğer taraftan Ermeni millîyetçilerini isyana teşvik etmişlerdir.[4] Büyük devletlerin Ermeniler için reformlar yapılması hususunda Osmanlı hükümetine baskıları I. Dünya Savaşı öncesine kadar devam etmiştir.[5] Dolayısıyla Berlin Antlaşması'ndan 1915 yılına kadar geçen 37 yıllık süreçte meydana gelen olaylarda ve Ermenilerin tehcir edilmesinde dönemin büyük devletlerinin politikalarının önemli rol oynadığını vurgulamak gerekir.

Ermenilere Yönelik Sevk ve İskân Kararının Alınması ve Uygulanması

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı devletinin itilaf devletlerine karşı Almanya'nın yanında savaşa girmesi Ermeni millîyetçileri tarafından amaçları olan bağımsız Ermenistan'ın kurulabilmesi için büyük bir fırsat olarak görülmüştür. I. Dünya Savaşı'na kadar büyük ölçüde silahlandırılan Ermeniler, savaş başladığında vatandaşı oldukları Osmanlı devletine karşı savaşarak bağımsız Ermenistan'ı kurmak amacıyla başta Rusya olmak üzere İtilaf devletleri ile işbirliği içine girmişlerdir. Osmanlı ordusunun Sarıkamış'ta yenilmesi ve arkasından İngiltere ve Fransa'nın Çanakkale'ye saldırmasına paralel olarak Ermeni komitecileri savaşan Osmanlı ordularını arkadan vurmak ve ikmal

4 Geniş bilgi için bkz. **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri c. I-III**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayını, Ankara, 2002; **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-İngiliz İlişkileri c. I-IV**, Ankara, 2004, 2005; **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Rus İlişkileri c. I-III,** (Baskıda)

5 Geniş bilgi için bkz. Münir Süreyya Bey; **Ermeni Meselesinin Siyasi Tarihçesi (1877–1914)**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara, 2001, Ercüment Kuran; "Ermeni Meselesinin Milletlerarası Boyutu" **Yeni Türkiye**, Sayı: 37, (Ocak-Şubat–2001) s. 235–244 ve Ali Karaca, **Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa (1838–1899)**, İstanbul 1993.

yollarını kesmek için harekete geçmişler ve silahlı isyanlara başlamışlardır.[6]

Osmanlı hükümeti, Ermenileri yatıştırmak amacıyla öncelikle bir takım ikazlarda bulunmuştur. Nitekim Talat Paşa, Erzurum mebusu Vartkes Efendi ve Taşnak komitesinin tanınmış üyelerine, Enver Paşa da Ermeni patriğine Ermenilerin isyan ve ihtilal hareketlerine yönelmeleri halinde şiddetli tedbirler almak zorunda kalacaklarını bildirmişlerdir.[7] Bu ikazlara rağmen, binlerce Ermeni gönüllü gibi mebuslar Vahan Papazyan, Karakin Pastırmacıyan ve Viramyan da Kafkasya'ya geçerek Osmanlı ordusuna karşı savaşa başlamışlardır. Diğer taraftan Ekim 1914'te Talat Paşa'ya karşı hazırlanan Hınçak lideri Sabah Gülyan'ın organize ettiği suikast girişimi tetikçilerin İstanbul'da yakalanması ile önlenmiştir.[8]

Osmanlı hükümeti, I. Dünya Savaşı'nın başlarında bazı ikazlar ve idari tedbirlerle olayları önlemeye çalışmıştır. Ermenilerin terör olayları, isyanlar ve düşmanla işbirliği gibi faaliyetlerine paralel olarak alınan tedbirler giderek artırılmıştır. Dolayısıyla, Osmanlı hükümetinin aldığı tedbirlere baktığımızda önceden planlı ve siyasi amaçla olmadığını gelişen olaylara bağlı olarak askeri ve güvenlik sebebiyle alındığını görmekteyiz.

6 Ermeniler Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında gönüllü birlikler oluşturarak Rus ordusuna katılmışlar ve vatandaşı oldukları Osmanlı ordusuna karşı savaşmışlardır. Doğu Anadolu bölgesinde Müslümanlara karşı toplu katliamlar yapmışlardır. 1914 ve 1915 yılının ilk yarısında Kars, Ardahan, Van, Bitlis vb. bölgelerde yapılan katliamlar için bkz. **Ermeniler Tarafından Yapılan Katliam Belgeleri** C. I. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2001, Ayrıca Ermenilerin Rusya, İngiltere ve Fransa ile işbirliği için bkz. Özdemir ve diğerleri, **a.g.e.**¸s. 58–60; Recep Karacakaya, **Türk Kamuoyu ve Ermeni Meselesi (1908–1923),** İstanbul, 2005, s. 237–248.

7 **Talat Paşanın Anıları**, Yay. Haz. Alpay Kabacak, İstanbul, 1991, s. 71; *Ermeni* **Komitecilerini Amal ve Harekat-ı İhtilayiyyesi, İlan-ı Meşrutiyetten Evvel ve Sonra,** İstanbul, 1332, s. 235-237.

8 Bu suikast girişimi için bkz. *Arşiv Begeleriyle Ermeni Faaliyetleri c.III,* Genelkurmay Başkanlığı yay., Ankara, 2006.

Nitekim bütün ikazlara rağmen; yapılan aramalarda Ermenilerin topyekûn bir isyan hazırlığı içinde olduklarının anlaşılması üzerine Başkumandanlık 27 Şubat 1915 tarihinde askeri birliklere verdiği talimatla; Ermenilerde yakalanan silah, bomba ve bir takım şifre belgelerinin bir ihtilal hazırlığını gösterdiği, bu sebeple ordudaki Ermeni askerlerin silahsızlandırılması, Ermeniler içinde devlete sadakatle bağlı olanlara zarar verilmemesi, sadece komite mensubu olan Ermeni memurların azledilmeleri emredilmiştir.[9] Osmanlı ordularının Doğu Anadolu'da Rusya karşısında yenilmesinden sonra Çanakkale Savaşları ile İstanbul'un tehlike altına girdiği bir dönemde Zeytun, Bitlis, Muş ve Erzurum'un ardından Van'da isyan patlak vermeş, Türklere yönelik katliamlar artmıştır. Bu katliamlarda Kars ve Ardahan'da 30 bin, Van'da 40 binden fazla Türk ve Müslüman, Ermeni komiteleri tarafından öldürülmüştür. Daha sonra katliamlarına devam eden Ermeni komitecileri, 1915 yılı ve sonrasında Doğu Anadolu Bölgesi'nde 520 bin civarında Türk ve Müslüman'ı katletmişlerdir.[10]

Bu gelişmeler üzerine, Osmanlı hükümeti 24 Nisan 1915 tarihli meşhur genelgeyi yayınlamıştır.[11] Vilayetlere ve mutasarrıflıklara gönderilen bu genelge ile Ermeni komitelerinin kapatılması, belgelerine el konulması, liderlerinin tutuklanması, bunlardan bulundukları yerlerde kalmaları ve sakıncalı görülenlerin uygun yerlerde toplanması istenilmiştir. Dâhiliye Nezareti tarafından yayınlanan bu genelge üzerine İstanbul'da komite mensubu 235 kişi tu-

9 **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, Sayı: 85. (Aralık–1985) belge no: 1999, s. 23–24.

10 Bu katliamlar için bkz. **Ermeniler Tarafından Yapılan Katliam Belgeleri,** C.I-II, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2001.

11 (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi) **BOA. DH. ŞFR**. Nr. 52/96–97–98.

tuklanmıştır.[12] Bu sırada İstanbul'da Alman Büyükelçisi olarak görev yapan Wangenheim 30 Nisan 1915 tarihinde Alman Başbakanına verdiği raporda; birçok Ermeni ev ve kilisesinde patlayıcı maddeler, bombalar ve silah bulunduğunu belirtmiştir. Ermenilerin 27 Nisan 1915'te Bab-ı Ali'ye ve bir kısım resmi binalara bombalı saldırıda bulunacaklarını bu sebeple, 24/25 Nisan'da İstanbul'da Taşnak örgütü üyesi 500 kadar Ermeni'nin tutuklandığını belirtir.[13] Tutuklananların sıradan Ermeniler değil, Taşnak, Hınçak ve Ramgavar gibi örgüt üyeleri olduğu İngiliz istihbaratı tarafından da doğrulanmaktadır.[14] Bu tutuklananlardan bir kısmı Haydarpaşa'dan trenle Ankara ve Çankırı'ya yerleştirilmiştir.[15] Bu komitecilerden Çankırı'ya gönderilenlerden Agop Nargileciyan, Kazabet Keropeyan, Zare Bardiyan, Pozant Keçiyan, Pervant Tolayan, Rafael Karagözyan ve Vartabet Komidas'ın suçsuz olduğu anlaşıldığından serbest bırakılarak İstanbul'a dönmelerine izin verilmiştir.[16] Diran Kelekyan ise İstanbul'a dönmemek şartıyla, ailesi ile birlikte başka bir yerde yaşamak üzere serbest bırakılmıştır.[17] Bu genelgeyle 24 Nisan'da tutuklananların 155'i Çankırı'ya zorunlu ikamete tabii tutulmuş, 71 kişi Ayaş Askeri Cezaevi'nde tutuklanmıştır. 24 Nisan aramalarında sadece İstanbul'da 19 mavzer, 74 martin, 111 vincester, 9 maniher, 78 gıra, 358 filovir marka silah ile 3591 tabanca ve 45.221 mermi yakalanmıştır.[18] 24 Nisan'da, Diyarbakır, Urfa, Elazığ, Sivas, Aydın, Samsun, Kayseri gibi yerlerde de

12 **Ermeni Komitelerinin Amal ve Harekât-ı İhtilaliyyesi, İlan-ı Meşrutiyetten Evvel ve Sonra,** İstanbul, 1332, s. 242.

13 Nejat Göyünç, "Ermeni Tehciri ve Soykırım İddiaları" **Yeni Türkiye,** (Ocak-Şubat 2001), Yıl: 7. Sayı: 37, s. 296–297.

14 Özdemir ve diğerleri, **a.g.e**., s. 62.

15 **BOA, DH. ŞFR**. Nr. 52/102.

16 **BOA. DH. ŞFR.** Nr. 52/255.

17 **BOA. DH. ŞFR**. Nr. 52/266.

18 **BOA. DH EUM.** 2.şb. Nr. 16/48.

321 örgüt üyesi tutuklanmış, çok sayıda silah ve cephane yakalanmıştır.[19]

Ermeniler bu genelgenin yayınlandığı 24 Nisan'ı her yıl soykırım günü olarak anmaktadırlar. Hâlbuki 24 Nisan tutuklamaları sırasında herhangi bir çatışma ve ölüm olayı söz konusu olmamıştır. Ermenilerin 24 Nisan tarihini *"soykırım günü"* olarak ilan etmesinin temel sebebi ülke içinde örgütlenmeyi sağlayan, yurtdışı bağlantıları ve işbirliğini yürüten lider kadronun bu tarihte etkisiz hale getirilmiş olmasıdır.

Osmanlı hükümetinin Ermeni komitelerini kapatması, elebaşlarının bir kısmını tutuklaması, Ermeni isyanlarını önlemeye kâfi gelmemiştir. Çünkü 1915 yılının bahar aylarında Ermeni komitecileri tarafından çıkarılan isyan, sabotaj ve terör olayları birkaç cephede aynı anda savaşmakta olan Osmanlı Devleti'nin millî güvenliğine yönelik ciddi bir tehdit ortaya çıkarmıştı.[20] Rus ordusunun Doğu Anadolu'da ilerlemesi, Çanakkale Savaşları ile İstanbul'un dahi tehlike altına girdiği bir dönemde Zeytun, Bitlis, Siirt, Muş ve Erzurum'un ardından 15 Nisan'da Van isyanı patlak vermiş ve şehir Ermeni kuvvetlerinin desteği ile 18 Mayıs'ta Ruslar tarafından ele geçirilerek yakılıp yıkılmış binlerce Türk öldürülmüştür.[21]

Nitekim Zeytun, Maraş, Van, Erzurum, Bitlis, Muş ve Sason bölgelerindeki Ermeni isyanlarının büyük boyutlara ulaşması üzerine Talat Paşa bizzat sorumluluğu üzerine

19Sarınay, **a.g.m**. s.83.

20 Edward J. Erickson, *"Ermeni Tehciri ve Osmanlı Millî Güvenliği: Askeri Bir Gereklilik mi Yoksa Soykırım İçin Bir Bahane mi?"*, **Yeni Türkiye**, C.IV. Sayı:63 (Eylül-Aralık 2014), s.2798-2803.

21 Geniş bilgi için bkz. Hasan Oktay *"Ermeniler ve Van İhtilal Örgütü 1896-1915"*, **Ermeni Araştırmaları**, Sayı:5 (Bahar-2002), s.84-137; Justin Mccarthy ve diğerleri, **The Armenian Rebellion at Van**, Salt Lake City, University of Utah Press, 2006; **Ermeniler Tarafından Yapılan Katliam Belgeleri**, C.I, s.1-71.

alarak Ermeni sevkiyatını başlatmıştır. Talat Paşa öncelikle Zeytun ve Maraş civarında isyan eden zararlı Ermenileri Konya'ya sevk etmeye başlamıştır.[22] Fakat burada da toplu halde bulunmaları ve ordunun ikmal yollarını kesme tehlikesinin ortaya çıkması üzerine, bundan sonra Ermeniler güney bölgelere sevk edilmeye başlanacaktır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi; Osmanlı hükümeti seferberlik ilanından itibaren dokuz ay dayandıktan sonra Ermeniler konusunda köklü tedbirler almak zorunda kalmıştır. Durumun aciliyeti karşısında Dâhiliye Nezareti tarafından Mayıs ayı başlarından itibaren başlatılan sevk ve iskân uygulamasını Osmanlı hükümeti o günün şartlarında bir kanuna dayandırmış, keyfi bir uygulamaya gitmemiştir. Nitekim Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, 26 Mayıs 1915 tarihinde Ermeni ayaklanmaları ile sevk ve iskâna dair Sadarete bir tezkere göndermiştir.[23] Bu tezkerede; savaş bölgelerine yakın yerlerdeki Ermenilerin ordunun hareketini zorlaştırdıkları, düşmanlarla aynı gayeyi paylaşarak bir kısmının onların safına katıldıkları vurgulanmakta ve Van, Bitlis, Erzurum vilayetleri ile Adana, Mersin, Kozan, Maraş (şehir merkezleri hariç olmak üzere) ve İskenderun gibi yerlerdeki Ermenilerin Musul vilayeti ve Zor Sancağı ile Halep vilayetinin doğu ve güney doğusu ile Suriye vilayetinin doğusuna nakledilmesi teklif edilmektedir. Talat Paşa'nın tezkeresinden bir gün sonra 27 Mayıs 1915 tarihinde "Vakt-i seferde icraat-ı hükümete karşı gelenler için cihet-i askeriyece ittihaz olunacak tedâbir hakkında kanun-ı muvakkat"[24] adıyla sevk ve iskân kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla askeri yetkilere; asayişi bozan silahlı saldırgan ve direnişçiler ile casusluk ve vatana ihanet eden köy ve kasaba halkını tek tek veya toplu halde

22 **BOA. DH. ŞFR**. Nr. 52/286.

23 **BOA**. (Babıâli Evrak Odası) **BEO**. Nr. 236758.

24 **Takvim-i Vekayi**, Nr. 2189, 1 Haziran 1915.

başka yerlere sevk ve iskân yetkisi veriliyordu. Dört maddeden oluşan bu kanun tamamen devleti ve kamu düzenini korumaya yönelik olup, şiddeti önlemeyi amaçlamaktadır. En önemli özelliği ise, kanun metninde herhangi bir etnik veya dini grubun belirtilmemiş olmasıdır.

Diğer taraftan, çıkarılan sevk ve iskân kanununun uygulanması, idarecilerin yorum ve kabiliyetine bırakılmamış; uygulamada idarecilerin neyi nasıl yapacakları da esasa bağlanmıştır. Nitekim Meclis-i Vükela 30 Mayıs 1915'te Dâhiliye Nezareti'nin teklifini onaylamış, sevk ve iskânın nasıl yapılacağının da esaslarını belirlemiştir.[25] Meclis-i Vükela kararına göre; Ermenilerden sevke tabi tutulacaklar kendilerine tahsis edilen bölgelere rahat bir şekilde, can ve mal güvenlikleri sağlanarak nakledilecektir. İaşeleri muhacirin tahsisatından karşılanacak, eski mali ve iktisadi durumları göz önünde tutularak kendilerine emlak ve arazi verilecek, çiftçi ve zanaat erbabına tohumluk ve alet temin edilecek ve muhtaç olanlara hükümetçe mesken inşa edilecektir. Ayrıca, taşınır malları kendilerine verilecek, taşınmaz malların bedelleri veya kiraları sahiplerine ödenmek üzere mal sandıklarınca emanete kaydedilecek ve bu konuda bir talimatname hazırlanarak, özel komisyonlar teşkil edilecektir. Bahsedilen talimatname 10 Haziran 1915 tarihinde yayınlanmış ve Emvali Metruke Komisyonu kurularak sevk edilen Ermenilerin malları koruma altına alınmıştır.[26]

Osmanlı hükümetinin aldığı sevk ve iskân kararı, başlangıçta tamamen cephelerin güvenliğini sarsacak bölgelerde uygulanmıştır. Ancak, Haziran ayından itibaren Ermenilerin Şarkikarahisar'da Türklere saldırmaları,

25 **BOA,** Meclis-i Vükela Mazbatası Nr. 198/24.

26 **Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri (1914–1918),** C. I, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 435–438.

Adapazarı, İzmit ve Bahçecik'te bomba ve silahların yakalanması ve Türklere saldırmaları, Bursa ve civarında isyan çıkarmaları, Boğazlıyan kazasında Ermeni çetelerinin saldırıları, Urfa'da jandarmalara silahlı saldırıda bulunmaları gibi olayların artması ve bütün ülkede bir iç savaş ortamının yaratılması üzerine, sevk ve iskân uygulaması, isyan çıkaran ve Ermeni komitecilerine yardım eden diğer Ermenileri de kapsamıştır. Bu çerçevede, başlangıçta Katolik ve Protestan Ermeniler tehcir dışında tutulmasına rağmen, daha sonra onların da zararlı faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle bir kısmı sevke tabi tutulmuştur.[27]

Ancak sevk ve iskân kararı bütün Ermenilere uygulanmamıştır. Özellikle İstanbul, Kütahya sancağı ve Aydın vilayetindeki Ermeniler, Antalya Ermenileri -komite mensubu olanlar hariç- tamamı sevke tabii tutulmamışlardır.[28] Trakya bölgesindeki Ermenilerin de çoğunluğu göçe tabii tutulmadığı gibi, Karahisar-ı Sahip (Balıkesir) Ermenilerinin de çevre köylere dağıtıldığı bilinmektedir.[29] Ayrıca, sevk ve iskâna tabi tutulan bölgelerde de; güçsüz kadınlar, askeri imalathanede çalışanlar, Ermeni Katolik misyonerleri, Duyun-u Umumiye'deki Ermeni memurlar, Ermeni milletvekillerinin aileleri, şimendifer memurları ve ameleleri, asker, subay ve sıhhiye subaylarının aileleri ile ticaretle uğraşanlar göçe tabi tutulmamışlardır.[30]

Osmanlı hükümeti, sevk ve iskân kararından sonra, Ermenileri kendileri için de emniyetli olacağını düşündüğü güney bölgelerine göç ettirmeye başlamıştır. Sevk ve iskân

27 Yusuf Halaçoğlu, **Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914–1918)**, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara, 2001, s. 53–54; Karacakaya, **a.g.e**., s. 258–259.

28 Davut Kılıç, "1915'te Tehcir Edilmeyen Ermeniler" **Ermeni Araştırmaları I. Türkiye Kongresi Bildirileri**, II. Cilt. ASAM Ermeni Araştırmaları Yayınları, Ankara, 2003, s. 114.

29 **BOA. DH. ŞFR**. Nr. 63/137.

30 Geniş bilgi için bkz. **BOA. DH. ŞFR**. Nr. 53/295, 53/303, 54/55, 54/221, 55/19, 55/20; 55/48, 55/42, 55/18.

kararı ile ülkede yeni isyanlar ile bir iç savaş çıkmasını önlemeyi amaçlayan hükümet; sevk edilen Ermenilerin gittikleri yerlerde nüfuslarını kontrol etmiş, bölge ahalisinin %10'unu geçmemesine özen göstererek Ermenileri farklı köy, kasaba ve şehirlere yerleştirmiştir.[31] Bu amaçla, 5 Temmuz 1915 tarihinde vilayetlere gönderilen bir tebligatla Ermenilerin iskânlarına tahsis edilen bölge genişletilmiştir.[32] Buna göre; Ermeniler, Kerkük sancağının İran sınırına seksen kilometre mesafede bulunan köy ve kasabalar ile Musul vilayetinin güney ve batısı, Diyarbakır'dan yirmi beş kilometre içeride Habur ve Fırat nehirleri vadisi, Zor sancağının güney ve batısı ile Halep vilayetinin kuzeyi hariç diğer köy ve kasabalarla, Suriye vilayetinin Havran ve Kerek sancakları dâhil olmak üzere tren yolu güzergâhından yirmi beş kilometre dışarıdaki köy ve kasabalara Müslüman nüfusunun %10'unu geçmeyecek şekilde yerleştirileceklerdi.[33] Ermeni sevkiyatının kolaylıkla gerçekleştirilmesi amacıyla tehcir yolu olarak ana yollar ile tren hatları seçilmiş, beş merkez ana toplama alanı olarak belirlenmiştir. Sevk ve iskâna tabii tutulacaklara belirli bir süre tanınmış, kafileler büyük oranda jandarma koruması altında sevk edilmiştir.[34] Bununla birlikte, Osmanlı hükümeti Ermenilerin yerleştirilecekleri bölgelerde de gerekli tedbirleri almıştır. Bu amaçla 10 Haziran 1915 tarihinde yayınlanan talimatnamede özetle;

1- Sevk edilen Ermenilerin, taşınabilir bütün mallarını ve hayvanlarını yanlarında götürebilecekleri,

2- Sevk edilen Ermenilerin can ve mallarının korunması ile iaşe ve istirahatlarının sağlanmasından güzergâhta bulunan mahalli görevlilerin sorumlu olacağı,

31 **BOA. DH. ŞFR.** Nr. 54/308.

32 **BOA. DH. ŞFR**. Nr. 54/315.

33 **BOA. DH. ŞFR**. Nr. 54/315.

34 **BOA.DH.ŞFR**, No: 55/292.

3- Ermenilerin ya mevcut köy ve kasabalarda ayrı ayrı inşa edilecek evlere, ya da mahalli idareciler tarafından tespit edilecek yerlerde kurulacak köylere yerleştirileceği, bu köylerin tarıma ve gelişmeye uygun yerlerde kurulması gerektiği,

4- İskân bölgelerinde Ermenilerin yerleştirilebileceği devlete ait arazi bulunmaması halinde devlete ait çiftlik ve köylerin iskân için tahsis edilmesi,

5- Mevcut köy ve kasabalar ile yeni kurulan köylere yerleştirilen Ermenilerin nüfus kütüklerine düzenli olarak kaydedilmesi,

6- İskân yerlerine varan Ermenilerin iaşeleri ve muhtaç bulunanların ev inşası için gerekli paranın muhacirin tahsisatından karşılanacağı,

7- İskân edilen her aileye daha önceki iktisadi durumları ile mevcut ihtiyaçları dikkate alınarak uygun miktarda arazi verilmesi,

8- Muhtaç durumda olan çiftçi ve meslek sahiplerine yeterli sermaye veyahut alet ve edevat verileceği belirtilmektedir.[35]

Osmanlı hükümeti I. Dünya Savaşı'nın olağanüstü şartlarına rağmen, Ermeni sevkiyatının düzenli ve güvenli bir şekilde uygulanması ve sevk edilen Ermenilerin can ve mallarının korunması amacıyla mümkün olan önlemleri almıştır. Osmanlı hükümetinin Ermeni sevkiyatını büyük bir intizam içinde gerçekleştirdiğini bölgede görev yapan yabancı misyon görevlilerinin bir kısmı da doğrulamaktadır.[36] Bu konuda ABD Halep konsolosu J. B. Jackson'ın İstanbul'da bulunan ABD Büyükelçisi H. Morgenthau'ya 8

35 15 maddelik talimatname için bkz. **Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri**, C. I. Genelkurmay Başkanlığı yayını, s. 430–431.

36 Geniş bilgi için bkz. Özdemir ve diğerleri. **a.g.e**, s. 70–88.

Şubat 1916 tarihinde yazdığı raporda; Halep, Şam ve Zor bölgesine gelen ve yardıma ihtiyaç duyan 486.000 Ermeni göçmenin bulunduğunu belirtmektedir.[37] Zaten Talat Paşa da 29 Ağustos 1915 tarihinde valilik ve mutasarrıflıklara gönderdiği tebligatta sevk ve iskân kararının amacının; Ermenilerin hükümet aleyhine bulunmalarını önlemek ve bir Ermenistan hükümeti kurma konusundaki emellerini takip edemeyecek hale getirmek olduğunu, bunların imhasının söz konusu olmadığını, bu sebeple sevk sırasında kafilelerin can güvenliğinin sağlanması ve iaşelerinin karşılanmasını, Ermenilere kötü muamelelerde bulunan jandarma ve memurların derhal azledilerek Divan-ı Harplere teslim edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.[38]

Haziran 1915'te başlayan sevk ve iskân, 25 Kasım 1915 tarihinde geçici olarak 15 Mart 1916'da da tamamen durdurulmuştur.[39] Osmanlı hükümeti, savaş şartları içinde göç ettirmek zorunda kaldığı Ermeni vatandaşlarının yol emniyeti, can güvenliği, yiyecek ve barınaklarının sağlanması ve geri dönüşlerinde iade edilmek üzere her türlü mal ve mülklerinin muhafaza altına alınması hususlarında gerekli tedbirleri daha sevkiyatın başında almaya başlamıştır. Nitekim Ermeni tehciri sırasında suç işleyen veya ihmali görülenler Divan-ı Harp Mahkemeleri'nde yargılanmışlardır. Suçlu bulunarak mahkemeye verilen 1673 kişi idam dâhil çeşitli cezalara çarptırılmıştır.[40] Sevk ve iskân sırasında İstanbul'dan taşra yöneticilerine gönderilen talimatlar ve hükümet tarafından alınan kararlar Osmanlı merkezi yönetiminin bu konuda ne kadar hassas davrandığını göstermektedir.

37 Ara Sarafian, **United States Offical Documents on the Armenian Genocide**, Mass. 1993. s. 112–113.

38 **BOA. DH. ŞFR**. Nr. 55/292.

39 **BOA. DH. ŞFR**. Nr. 62/21.

40 Bu kişilerin isimleri ve aldıkları cezalar hakkında bkz. Yusuf Sarınay **"The Relocations (Tehcir) of Armenians and the Trials of 1915-16" Middle East Critique, Vol. 20, No.3 (Fall 2011) s.299-315.**

Sonuç

Osmanlı hükümetinin 1915'te aldığı sevk ve iskân kararı, muhtemel bir Ermeni isyanına karşı düşünülmüş bir tedbir değil, fiilen ortaya çıkan isyana ve düşman ordusuyla işbirliğine karşı alınan geçici bir tedbirdir. Ermenilerin iddia ettiği gibi, onları yok etme amaçlı önceden karar verme, kararı uygulamak amacıyla planlar yapılması gerekli teşkilatlanmanın oluşturulması ve nihayet hazırlıklar tamamlanarak sevk ve iskâna başlanılması söz konusu olmamış, tehcir kararı askeri ve güvenlik sebebiyle alınmıştır. Eğer Ermenilerin iddia ettiği gibi "*eğer bu soykırım ise kurbanlardan daha çok katillerin öldüğü ilginç bir soykırımdır.*"

Osmanlı Devleti, Balkanları kaybetmeyi bir ölçüde kabul etmek zorunda kalmış, ama devletin ana gövdesi ve son vatan olan Anadolu'nun da yarısına yakınının elden çıkmasına engel olacak meşru bir tedbir olarak tehcir kararını almak zorunda kalmıştır.

Osmanlı hükümeti, sevk ve yeniden iskân uygulamasını Ermenilerin can ve mal güvenliklerinin korunması ve rahatça yeni yerleşim bölgelerine iskân edilmelerini öngören kanun ve kararlara dayandırmış, keyfi bir uygulamaya gitmemiştir. Nitekim hükümet tarafından alınan kararlar topluca değerlendirildiğinde; Ermenilere yönelik bu tedbirin geçici bir süre için savaşın direkt etkisinden ve karşılıklı çatışmalardan korumak amacıyla ülkenin güvenli bir başka bölgesine yerleştirme hareketi olduğu anlaşılacaktır. 600 yıllık Osmanlı tarihinin bütünlüğü içinde ele alındığı zaman, hemen hemen her dönemde çeşitli sebeplerle ortaya çıkan toplu hareket ve isyanların din ve etnik kökenine bakılmaksızın sürgün (göç) cezasına çarptırıldığı görülecektir. Bu sebeple, Ermeni tehcir olayını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Tehcir kelimesi de Osmanlı terminolojisinde ülke içinde bir yerden başka bir yere nakil yani

zorunlu göç anlamında kullanılmış olup, belgelerde büyük oranda "sevk ve iskân" olarak adlandırılmıştır. Ermeniler tehcirde hiçbir zaman sınır dışı edilmemiştir. Osmanlı hükümetinin almış olduğu sevk ve iskân kararı, devletin bir kısım vatandaşlarını geçici bir süre için savaşın ve iç çatışmanın doğrudan etkisinden koruyacak şekilde ülkenin güvenlikli başka bölgelerine yerleştirme hareketidir.

Aksi halde, yok etme amacında olan bir yönetimin Ermenilerin can güvenliklerinin sağlanması, her türlü ihtiyaçlarının karşılanması, mal ve mülklerinin geri dönüşlerinde iade edilmek üzere koruma altına alınması, ihmali görülen veya suç işleyen kamu görevlilerinin azledilmeleri ve cezalandırılmaları gibi konularda bu kadar hassas davranması mümkün müdür?

Zaten Osmanlı hükümeti Ermeniler konusunda ileri sürülen katliam iddialarının araştırılması için I. Dünya Savaşı'nda taraf olmayan İspanya, Hollanda, Danimarka ve İsveç'e Şubat 1919 tarihinde gönderdiği notalarla ikişer hukukçu gönderilmesini ve bir soruşturma komisyonu kurulmasını talep etmiştir.[41] Ne yazık ki bu girişim, İngiltere'nin müdahalesi ile sonuçsuz kalmış, bu ülkeler temsilci göndermeyi reddetmiş,[42] dolayısıyla konunun soruşturulması engellenmiştir. Osmanlı devletinin bu girişimi, gerçekleştirmiş olduğu sevk ve iskân işlemlerinde, yanlış bir şeyin bulunmadığını ortaya koyan, kendisine olan özgüvenin önemli bir göstergesidir. Eğer bu komisyon kurulabilseydi, günümüzde Türk milletine yöneltilen gerçek dışı iddialar o zaman tarihin derinliklerine gömülebilecekti.

41 **BOA. HR. SYS**. Nr. 2569/2.

42 **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler,** s. 592–597.

TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BOYUTUYLA ERMENİ MESELESİ

2. OTURUM

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN
(OTURUM BAŞKANI)
Gazi Üniv. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Timuçin KODAMAN
SDÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Mehmet Akif OKUR
Gazi Üniv. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN
Hacettepe Üniv. Hukuk Fakültesi Öğretim Görevlisi

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

(Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı)

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN : Ben bu paneli düzenleyen herkese teşekkürlerimi sunuyorum. Ben de Ermeni meselesinde uluslararası boyutu anlatacağım. Ermeni diaspora unsurları, 1915 tehcirine can simidi gibi sarıldılar. Çünkü 1915 tehciri Ermenileri bir arada tutan ve millî kimliklerini devam ettiren en önemli olaydır. Fransa'da ne kadar Ermeni var, bunu bilmiyoruz. Bir kısmı kendisini Fransız, bir kısmı Ermeni gösteriyor. Aynı durum Amerika Birleşik Devletleri için de geçerlidir. Dolayısıyla bu mesele siyasi bir mesele olmuştur. Elbette biz hukuken haklıyız. Duygusal olarak (maddi) bağlananların dışında çok fazla destekçileri de yok. Bu mesele artık tarihi ve hukuki çerçeveden çıkarılmış siyasi bir meseledir. Bunların başka bir amaçları var. Biz bunu görmezsek yanlış olur. Kanlı ve kirli ellerini bizim üzerimizde temizlemek istiyorlar. 'Soykırım suçunu Türkler yaptı' demek istiyorlar. Bunların birinci çabaları budur. Ermeniler açısından ikinci çabaları topraktır. Tazminat, tanınma bunların hepsi toprak istemeye giden yollardır. Çok ciddi bir toprak talepleri vardır. Bugün bizim Batı Ermenistan deyip geçtiğimiz yerler; Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, Van, Hakkâri, Bitlis, Muş, Şırnak, Batman, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Elazığ, Tunceli, Malatya, Bingöl, Sivas, Amasya, Gümüşhane, Batman, Bayburt, Tokat ve Giresun, Şebinkarahisar. Bu mesele yel kayadan ne götürüyor meselesi değildir. 1830'da Yunanistan kurulduğunda 2000 kilometre kareydi. Bugün 132 bin kilometre kare. Her metre karesini Türklerden almıştır. Eğer millî şuur olmazsa meseleleriniz arkasında durmazsanız, çok şey kaybedersiniz ve kaybettikleriniz kalıcı olur. Dolayısıyla önemli olan millî şuurdur. Tarih bunun için

okunur. 1908'de II. Meşrutiyet sonrasında Taşnak örgütünün programı yani 107 yıl önce. 1) Osmanlı sınırlarının içinde yerel, özel ve geniş bir federasyon kurulacak. 2) Osmanlı'nın merkez hâkimiyeti dış işleri, askerlik, maliye, gümrük ve posta telgraf işlerini diğer işler yerel özerk bölgelere bırakılacak. 3) Bu özerk bölgeler iç işlerinde serbest olacak. 4) Bu bölgelerin yönetimi gizli bir seçimle belirlenecek. Ayrıca Meclis'teki Ermeni milletvekilleri de Ermenice resmi dil olsun diye önerge veriyor.

Biliyorsunuz Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Perinçek davasını yaşadık. Doğu Perinçek, İsviçre'de "Ermeni soykırımı emperyalist bir yalandır" diye bağıra bağıra söyledi. Perinçek'i tutukladılar, yargının karşısına çıkardılar ve ceza verdiler. Perinçek önce buna itiraz etti, daha sonra federal mahkemelere itiraz etti ancak bu itirazları reddettiler. Bunun üzerine Doğu Perincek, 2008 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gitti. Mahkeme nihayet kararını verdi. Mahkeme'nin verdiği karar ebetteki ifade özgürlüğü ile ilgilidir. Bunu kabul ediyoruz. Ancak gerekçelerinde 1915 olaylarının ilk defa uluslararası mahkemede gündeme getirdiği bazı konular var. Uluslararası hukukta da bizler bu durumu kullanabiliriz. Biz de bunları her gittiğimiz yerde söyleyebiliriz. Birkaç tanesini söyleyeceğim. Mesela Perinçek'i mahkûm eden İsviçre yargı organları Ermenilere yapılan muamelelerin soykırım olduğu konusunda uzlaşma olduğunu iddia ediyor ve 'bütün dünya bunu kabul ediyor' diyorlar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise, "1915 olaylarının soykırım olarak kabul edilmesine ilişkin uluslararası alanda kabul edilmiş bir uzlaşı, bir genel kabul bulunmamaktadır" dedi. Çünkü 190 devletten sadece 20 tanesi Ermenilere yapılan muameleyi soykırım olarak resmen tanımıştır. Dolayısıyla "Bu konuda bir uzlaşma olduğunu söyleyemeyiz" dedi. Bu birazda algı

meselesidir. 'Tüm dünya kabul etti, Türkiye'de kabul etsin' meselesidir. Bir başkası "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu kararında Ermeni soykırım iddialarını Yahudi soykırımı gibi tartışılmaz tarihi bir gerçek olarak kabul etmedi. Tam tersine bu konunun tartışmalı olduğunu belirtti. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yahudi soykırımında kesin tarihi deliller olduğunu ve konunun uluslararası bir mahkeme tarafından kabul edildiğini ifade etti. Ama 1915 olayları için böyle bir şey yok, Yahudi soykırımı gibi değerlendirilemez" dedi. Bunlar tehcir meselesinde bizim elimizi güçlendiren unsurlardır.

Saygı değer katılımcılar vakit biraz geç olmasına rağmen, özellikle günümüzü ilgilendiren konularda burada çok enteresan tespitle duyacağımızı ve tartışacağımızı tahmin ediyorum. Bu panelin ikinci oturumu Ermeni meselesinin uluslararası boyutu kısmı ayrılmış. Ermeni meselesinin ortaya çıkışını arkadaşlarımız anlattılar aslında bu meseleyi Küçük Kaynarca'ya kadar götürebilirsiniz. Çünkü o tarihte Ruslar Osmanlıdaki Hristiyanların koruyuculuğunu üstlerine aldılar ve o tarihten sonra Ermeni meselesi başlamıştır. Ama Ermeni meselesinin uluslararası boyuta taşınması ağırlıklı olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasındadır. Daha sonra Ermeni meselesi Osmanlıyı parçalamak isteyenlerin bir koz olarak kullanılmıştır. Ruslar, Almanlar, İngilizler hemen hemen hepsi Ermeni meselesine el uzatmışlar ve bu konuyu uluslararası alanda gündem olarak tutmuşlar ve bunu Osmanlının aleyhine kullanmışlardır. Özellikle Cumhuriyetin kuruluşundan sonra 1914'de birinci oturumda teferruatlı olarak konuşulan tehcir meselesi Cumhuriyeti zayıflatmak isteyen güçler tarafından Türkiye'nin aleyhinde hep önemli bir koz olarak kullanıldı. Bu mesele geçiştirilecek bir mesele değildir. Birileri konuşur kervan yürür meselesi değildir. Bugün biz

şu tespiti yapsak yanlış olur mu? Desek ki, Ermeni meselesi uluslararası alanda ulaştığı boyut Türk-Dış politikasını sıkıntıya sokuyor. Görmezden gelirsek yanlış olur. Bu mesele Türkiye'nin imaj kaybetmesine neden oluyor. Daha fazla sözü uzatmak istemiyorum, sözü arkadaşlarıma vermek istiyorum.

İlk konuşmacımız Prof. Dr. Timuçin Kodaman Bey, bize Türkiye-Ermenistan ilişkilerinden bahsedecekler.

Prof. Dr. Timuçin KODAMAN

(Süleyman DEMİREL Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı)

TÜRKİYE – ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ

Kafkasya, Avrupa ve Asya'nın sınırları arasında bir bölgedir. Doğuda Hazar Denizi, batıda Azak Denizi ve Karadeniz, kuzeyde Kuban ve Kuma nehirleri, güneyde Türkiye ve İran ile çevrelenmiş bölgeye Kafkasya denmektedir.[1] Öte yandan toprak çatışmaları, savaşlar ve terör merkezi olarak da gösterilmektedir. Aslında, Kafkasya dünyanın dil ve kültürel bakımdan en zengin bölgelerinden biridir. Bölgede Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan olmak üzere üç bağımsız devlet vardır. Buna ek olarak, Abhazya, Dağlık Karabağ ve Güney Osetya da yarı tanınan devletlerdir. Kuzey Kafkasya Rusya içinde Krasnodar Kray, Stavropol Kray bölgeleri ve Adıgey, Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar, Kuzey Osetya, İnguşetya, Çeçenistan, Dağıstan Özerk Cumhuriyetleri olarak ayrılır. Ayrıca, Kuzey ve Güney Kafkasya halkları arasında Ortodoks Hıristiyanlık, Gregoryen Hıristiyanlık, Sünni ve Şii İslam ve Yahudilik yaygındır. Bütün bu unsurlar nedeniyle, Kafkasya çok kültürlü ve karmaşık bir yer haline gelmektedir. Bu sebepten dolayı Kafkasya'da Dağlık Karabağ Savaşı (1988-1994), Oset-İnguş Çatışması (1989-1991), Abhazya Savaşı (1992-1993), Birinci Çeçen Savaşı (1994-1996), İkinci Çeçen Savaşı (1999-2009) ve 2008 Güney Osetya Savaşı çıkmıştır. Bu çatışmalar diğer taraftan da bölgenin Asya ve Avrupa arasında bir koridor olması, ticari bakımdan ve jeostratejik bakımdan önemli olması, bununla birlikte bölgedeki zengin enerji kaynaklarının var olmasıyla da açıklanabilir.

1 Mustafa Pamuk, Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü-Yarını, , Hava Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1995, s.1.

Ermenistan, 29.743km²'de, Türkiye ve Azerbaycan arasında yer alan 2,9 milyonluk nüfuslu bir Kafkas ülkesidir.[2] Bağımsızlığını ilan eden Ermenistan'ı ön koşulsuz olarak tanıyan ve Karadeniz'e kıyısı olmamasına rağmen Ermenistan'ı kurucu üye olarak Karadeniz İşbirliği Örgütüne davet eden Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkileri Ermenistan'ın soykırım iddiaları ve Dağlık Karabağ sorunu sebebiyle normalleşme imkanı olmamıştır ve bu durumda Ermenistan'ın Rusya merkezli bir dış politika takip etmesi bölge için önemli istikrarsızlık unsuru haline gelmesinin de etkisi büyüktür.[3] Ermeni Meselesi'nin çıkışında ve uluslararası mesele haline gelişinde, daha çok İngiltere ve Rusya'nın doğuda takip ettikleri emperyalist politikaların ve aralarındaki siyasi rekabetin önemli rolü olmuştur.[4] Rusya'nın 2015 yılında Avrasya Ekonomik Birliğini kurma çabaları, Ermenistan'ın bu birliğe üye olması ve yine 2015 yılında sözde Ermeni soykırımının 100. yılını anma faaliyetleri kapsamında Ermeni Diasporasının Türkiye'yi daha zor duruma düşürmek için çalışmaları, Azerbaycan topraklarının ve Dağlık Karabağ'ın Ermenistan tarafından işgalinin halen devam etmesi Türkiye-Ermenistan ilişkilerini yeniden ele almayı gerekmektedir.[5] Karabağ ve Karabağ'ı çevreleyen Azeri topraklarının işgali, 1915 olayları, Ermenistan'ın bağımsızlık bildirgesi ve dolayısıyla Erme-

2 CIA, The World Factbook: Armenia, 2013, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html

3 Vedat Gürbüz, Kafkasya'da Siyaset: Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler, Kadim Yayınları, Ankara, 2012, s.197.

4 Timuçin Kodaman, Rusya-İngiltere ve Ermeni Meselesi, Yeni Türkiye, sayı 60, 2014, s.7.

5 Orhan Gafarlı, Avrasya Çıkmazı: Yeni Büyük Oyunu Kim Kazanacak?, Nobel Yayınları, Ankara, 2015, s.134.

nistan Anayasası'nda yer alan iddialar ile sınır konusu gibi başlıklar Türkiye ile Ermenistan arasında sağlıklı biçimde kurulmayan ikili ilişkilerin ana sorun başlıklarıdır.[6]

Türkiye 200 yıldır batıcı, statükocu ve dengeci politika takip eden bir ülkedir. Şunun kabul edilmesi gerekir ki; adımız imparatorlukta olsa 1800'lerde çok büyük, dünyayı yöneten bir devlet değildik. Etkili bir devlet ve önemli bir aktördük ama dünyayı yönetmedik. Türkiye Cumhuriyeti yıkılmış olan imparatorluğun vatandaşları tarafından kurulan yeni bir devlettir. Yeni Türk devleti, savaş sonrası 'Yurtta sulh, cihanda sulh' düsturuyla hareket ederek, güvenlik çemberi yapmaya çalıştılar, reaksiyonel hareketlerde bulundular ama statükocu uluslararası hukuk kurallarına uymaya çalışan orta büyüklükteki bir devlet olarak bunlara uymaya çalıştı. Adalet ve Kalkınma Partisiyle başlayan, daha eskiye gittiğimizde ise Turgut Özal ile başlayan daha reaksiyonel dünyayı yönetme hayali, Ahmet Davutoğlu'nun Başbakan olmasıyla beraber, yeni Osmanlıcılık, akil devlet, çözüm bulucu bir devlet olmaya çalışmak şeklinde gelişmiştir.

1991 yılı itibariyle Ermenistan ilişkileri başladı. Ermenistan'ın tam bağımsızlığını sorgusuz, sualsiz tanıyan ilk devletlerden biri de yukarıda bahsedildiği gibi Türkiye'dir. Ayrıca Ermenistan'ın bağımsızlık bildirgesinde soykırım, batı Ermenistan gibi Türkiye'yi itham edici sözlerin var olmasına rağmen Türkiye'de bu sözlerin varlığı hiç konuşulmadı. 1993 yılına gelindiğinde ise Birleşmiş Milletler'de (BM)'de Karabağ hakkında çıkan kararlardan sonra Türkiye Ermenistan sınırlarını kapattı. 1993 - 2000 yılları arasında AKP iktidarına kadar bu ilişkiler böyle devam etti.

6 Mitat Çelikpala, *Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş,* Uluslararası *İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 25 (Bahar 2010), s.99.

Fakat AKP Hükümeti ile beraber sıfır sorun politikası, kazan kazan politikası gibi yeni kavramlar Türk dış politikasına girdi. Komşularımızla sıfır sorun meselesi açısından da açılım yapmaya çalıştık. Futbol diplomasisi, peynir diplomasisi gibi hareketlerle Hükümetimizin yetkilileri tarafından bir ilişkiye girmeye çalıştık. Bunların en önemlisi 2009 yılında imzalamış olduğumuz İsviçre'de "Diplomatik İlişkiler Tesis Protokolü" adlı ikili ilişkilerin geliştirilmesi protokolüydü. Bu protokolleri Karabağ meselesinden hiç bahsetmeden imzaladık. Bu olayı sadece Türkiye ile Ermenistan ilişkileri olayı olarak değerlendirdik.

Tabii bu bizim Kafkasya'daki en önemli partnerlerimizden biri olan ve sürekli bir millet iki devlet dediğimiz Azerbaycan ile olan ilişkilerimizi de bir miktar gerdi. Türkiye'nin protokolleri onaylaması Azerbaycan kamuoyunda, Bakü tarafından yaklaşık 20 yıldır uygulanan bu politikanın netice alınamadan iflas edeceği endişesini uyandırdı. Bu nedenle Azerbaycan'da Türkiye'ye karşı yoğun bir tepki ve protesto süreci başladı. Söz konusu tepkiler, protesto mitingleri ve Rusya ile yakınlaşma politikalarından Türkiye'ye satılan doğalgaz fiyatının artırılacağı söylemleri geniş bir yelpazeye kadar haber yapıldı. Yaşanan bu gelişmeler sık sık dile getirilen dostluk ve kardeşliğe dair sloganlara rağmen Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde ciddi bir siyasi diyalog eksikliği olduğuna işaret etmiştir.[7] Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuya açılacağı tek kapı olan Azerbaycan sınırları içindeki Dağlık Karabağ bölgesinin Ermeni işgalinden kurtulması, Türk dış politikasında kırmızı çizgi olarak görülmesine rağmen yukarıda bahsi geçen protokollere girmemesi ve söz konusu açılım politikası stratejik ortağımız olan Azerbaycan'ı rahatsız etmiştir.[8] Bu durum Ermenistan için diplomatik bir başarı olarak görülmektedir.

7 Fatih Özbay, Türkiye-Ermenistan İlişkileri: Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Bilgesam, Rapor No: 25, Ocak 2011, s.5.

8 Bülent ARAS - Fatih ÖZBAY, "Türkiye ve Ermenistan Statüko ve Normalleşme Arasında Kafkasya Siyaseti" SETA Analiz, Sayı 12, Ekim 2009, s. 5.

Protokoller içerisinde beş tane önemli mesele vardı. İki ülke tarafından sınırların açılması her iki ülke tarafından istendi ve onaylandı. Soykırımın artık konuşulmaması gerektiğini söyleyen Türkiye'ydi, buna hayır diyen ise Ermenistan'dı. Karabağ'da toprak talebinden vazgeçilmesini söyleyen Türkiye'ydi, reddeden Ermenistan'dı. 2009 yılında iyi niyetle yapmış olduğumuz protokolde.

Bunun da hatalı olduğunu söylemek istemiyorum, durduk yere de insanlarla neden kavga edelim. En basit anlamıyla ticaret yapacağız. Ticarete de ihtiyacı olan bir devletiz ve komşularımızı da kendimize ticaret ile bağlayabiliriz. İlişkilerinizi üreterek, ilişkilerinizi sattığınız mallarla düzeltebilirsiniz. Yoksa başkasından aldığınız mallarla, montaj sanayi ile kendinize bağımlı hale getiremezsiniz. Ermenistan Devletler Anlaşması meclisler onayladıktan sonra yürürlüğe girer. Bu anlaşma Bu anlaşma Ermenistan Anayasa Mahkemesi'ne sunuldu. 2010 yılında o dönemin Cumhurbaşkanı Sarkisyan tarafından protokollerin geçirilmeyeceği söylendi. Çünkü o protokoller sırasında Batı Ermenistan sınırlarından vazgeçilmeyeceği yani Türkiye'nin doğusu ve soykırımdan vazgeçilmeyeceği söylendi. Bu tezler Ermenistan'ın bağımsızlık bildirgesinde de vardı. Türkiye bu anlamda umduğunu bulamadı ve ilişkiler 2010 yılından sonra durduruldu.

Ana konumuz soykırım. Sınırı açmak ya da Ermenilerin ülkede çalışma gibi problemleri çözülebilir ama soykırım iddialarıyla baş etme şansımız yok. Bunu şöyle söyleyeyim; Dünya güç dengesinde BM'deki veto yetkisine sahip beş ülkeden biri değilseniz ne yaparsanız yapın bu problemlerle karşı karşıya kalacaksınız. Çünkü bu siyasal bir meseledir. Bir İslam ülkesi olarak nasıl çözeriz bilmiyoruz. Kimse bizi BM üyesi olan beş ülkenin arasına sokmaz. Ne zaman Türkiye Cumhuriyeti, güçlü anlamda kendi üreti-

mini yaparsa veya uzaya ne zaman çıkarsa o zaman olur. Yoksa konuşma ile bunları halledemiyoruz, dünyanın büyük devleti olamıyoruz.

Biz uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından kabul edilen orta büyüklükte bir devletiz. Bölgesel devlet olmaya çalışan bir devletiz. Bölgesel etkimiz olsun diye uğraşıyoruz. Kendi bölgemizde, Ortadoğu ve Kafkasya Bölgesinde güçlü olmaya çalışıyoruz. Evet, buralarda bir etkimiz var ama bunları yapabilmek kolay değil. Bölgesel güç olmak üretim ile becerebileceğimiz bir şeydir. Bununla ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti ne yazık ki çok partili hayata geçtiği andan itibaren tamamen batı normlarına göre şekillendirilmiştir. Bütün anlattıklarımızı soykırım lafını kabul etmeyen Türklere anlatıyoruz. Niye anlatıyoruz? Çünkü bunlar Millî Eğitimde anlatılmamaktadır. Millî eğitim politikalarımızı etraflıca tartışmamız lazım. Devleti nasıl güçlendirmemiz gerektiğini tartışmamız lazım. Ondan sonra uluslararası alanda çıkıp, güçlü bir şekilde bunu savunabilelim. Çok nitelikli büyükelçiniz, diplomatik elçiniz olmasına da gerek yoktur. Çünkü devletiniz ne kadar güçlü ise, o kadar rahat savunabilirler, o kadar rahat kabul ettirebilirler. Soykırım meselesini kabul ettirme şansımız yok.

Güney Amerika'daki ülkelerde, hem batının hem de Ermeni lobilerinin desteği ile önemli propaganda faaliyetleri yapılıyor. Güney Amerika'daki devletler Uruguay dahi soykırımı kabul ediyor. Bulgaristan'da soykırım anıtları açılıyor. Büyük ihtimal Agos Gazetesinden gidelim Türkiye'de de soykırım anıtı açmamız gerekiyor bu gidişle… Ama ana sorun istediğimiz kadar tarihsel olarak soykırım olmadığını ispat edelim, tehciri ABD'de yaptı, Rusya'da yaptı. Rusya'nın Kırım Tatarları'na yaptığı soykırıma bir şey diyebilen var mı? Çünkü güçlü devletlerden bahsediyoruz. Bunlara itiraz etme şansınız yok. Biz ne zaman güçlü

oluruz yani Anadolu Medeniyetler Müzesi'ne yerleşmezsek, o zaman güçlü oluruz. Güçlü olduğumuz gün bu sorunu çözebiliriz. Ama bununla uğraşacağız. Bu her zaman önümüze gelecektir. Avrupa Parlamentoları Birliği'ne girerken önümüze gelecek, biriyle konuştuğumuz zaman önümüze gelecektir. Bununla ilgili yapacağımız tek şey, güçlü bilimsel doneleri ortaya koyabilmek olur.

Bugün itibari ile bu mesele siyasallaşmış bir meseledir. Türkiye ile Ermenistan arasındaki meselelerde istediğiniz kadar protokolleri imzalayın, karşı tarafın batıdan almış olduğu bir destek var. 'Soykırımı tanımadan bu işlere girmem' denilmektedir. Ermenistan ile futbol karşılaşmaları yapalım, Abdullah Gül'ü Ermenistan'a gönderelim, Sarkisyan'ı Türkiye'deki maça çağıralım hatta Türkiye-Ermenistan arasındaki maçta bayrak direklerini kaldıralım ve Azerbaycan bayraklarının stada girmesini yasaklayalım, bunlar sadece iç kamuoyundaki tepkilerdir. Belki tarih buna cevap verebilir. İlerleyen yıllarda kamuoyunun tepkisi olmasa acaba Türk Hükümetleri neler değiştirebilirdi? Çünkü şunun hiç unutulmaması gerek; 1987 yılında Karabağ meselesi ilk başladığı zaman Turgut Özal'ın bir lafı vardı, "Onlar bizi ilgilendirmez, onlar Şii" demişti. Bir hafta sonra kamuoyu baskısı ile beraber onlar kardeşimiz demeye başladı. Çünkü eninde sonunda seçilmiş olduğu için oy merakı var. Bir devlet başkanı bunu söyleyebiliyorsa, bu konu ileride bizim önümüze gelebilir. Bunu belki halktan biri söylese çok önemli değildi ama bunu bizim devlet adamlarımız söylüyor. Bu yüzden ileride sorun yaşamamamız için devlet adamlarının da söylemlerine dikkat etmesi gerekiyor.

Ana konu devletin büyüklüğü. Devletiniz ne kadar güçlü? Bakın bugün itibari ile konuşabiliyoruz. Türk Eğitim-Sen'in düzenlemiş olduğu Ermenistan ile ilgili bir

paneli bugün Los Angeles'da yapabilir miydik? Mümkün değil, yapamazdık. Ermeni Diasporası, salonu başımıza yıkardı ve ayrıca Amerikan yetkililerinin de başına yıkardı ve hiç biride tepki almazdı. Biz burada kendi kendimize yapıyoruz. Bunu yapmaktan başka şansımız yok. İyi ki de yapıyoruz. Çünkü üniversite öğrencilerinin içinde Ermeni soykırımı var mıdır, yok mudur konusu bilinmiyor. Öğrenciler öyle bir geliyor ki, maalesef hiçbir şeyden haberi yok. "Ermeni soykırımını kabul edelim, ne olacak? Biraz ithalat-ihracat yaparız, soykırımı kabul etsek ne olur" diyen öğretim üyelerimiz var. Bu ancak güçle ilgili bir şey. Diplomasi ile bizim dünyaya şu an için 'soykırım yoktur' deme şansımız yok. Yakın gelecek için de çok zor. Sadece derdimizi anlatmaya çalışırız.

Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkilerin gelişmesi konusundaki somut adımlar 2004'lere kadar götürülmektedir. 28-29 Haziran 2004'te İstanbul'da yapılan NATO Zirvesi'ne Ermenistan'la ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan Türkiye, Ermenistan Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan'ı davet etmiş ancak Koçaryan daveti reddederek Ermenistan'ın Türkiye olmadan da gelişebileceğini belirterek diyalog girişimlerine karşı tavrını açıkça ortaya koymuştur.[9]

2005 Mayıs ayında gerek iki ülke gerekse üçüncü ülkelerdeki arşiv araştırmaları ve Türk-Ermeni ilişkilerini görüşmek, sorunu çözebilmek üzere ortak bir komisyon kurmak ve toplantı yapmak üzere Boğaziçi Üniversitesi'nde bir "Ermeni Konferansı" düzenlense de iptal edildi. Toplantı ancak 24-25 Eylül 2005'te Bilgi Üniversitesi'nde "İmparatorluğun Son Dönemlerinde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunu" adı altında yapılmıştır. Bu etkinliğin ardından çeşitli sempozyumlara devam edil-

9 Türk-Ermeni İlişkilerinin Dünü Bugünü, http://www.anadolu.be/ermeni/ermeni.html, (27.11.2009).

miştir. Bunlardan biri 24-25 Kasım'da Gazi Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından yapılan "Türk-Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları" isimli sempozyum olmuştur. 2005 yılında TBMM tarafından bir bildirim yayımlanmış ve *"TBMM'nin gerek Türkiye'nin gerekse Ermenistan'ın çıkarlarının, asırlar boyunca aynı topraklar üzerinde birbirlerine karşı hoşgörü ve barış içinde yaşamış olan Türk ve Ermeni uluslarını barıştırmak, onları savaş yıllarından kaynaklanan derin ön yargılara esir olmaktan kurtarmak ve hoşgörü, dostluk ve işbirliğine dayalı bir ortak geleceği paylaşmalarına imkan verecek bir ortamı yaratmak olduğuna…"* inandığı belirtilmiştir.

Bunların dışında tarihsel gerçekliğin bilimsel araştırmalarla gün ışığına çıkartılması için ortak bir komisyon kurulması önerisi Başbakan tarafından Ermeni Devlet Başkanı Robert Koçaryan'a bir mektupla iletilmiş ve Viyana Ermeni-Türk Platformu ve Türk-Ermeni Barışma Komisyonu gibi pek çok diyalog başlatılmıştır. Ancak Ermeni tarafının uzlaşmaz tutumu bu girişimleri başarısız kılmıştır.[10] Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin düzelmemesinin en önemli sebebi Ermeni diasporasının olumsuz tutumudur. Diaspora Türkiye'ye karşı düşmanca tavır takındıkça kendini güçlü hissetmekte ve bu düşmanca tavrını hemen her yerde sürdürmektedir.[11]

Çeçenistan Savaşı ve Azerbaycan-Ermenistan çatışmalarının, Trans-Kafkasya'da yarattığı güvenlik boşluğunun negatif dinamiklerinin yükselişi karşısında nüfuz alanını Kafkasya'dan Akdeniz'e kadar genişletme stratejisine giren Rusya'nın adımları Türkiye'yi de etkilemiştir.[12] Ancak Ba-

10 Timuçin KODAMAN, Ermeni Açılımı ve Türk Dünyası, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2013, Sayı:30, S.118.

11 Gürbüz, a.g.e., s.213.

12 Mesut Hakkı Caşın, Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2006, s.24.

kü-Tiflis-Ceyhan boru hattının hizmete girmesi ile gerek Azerbaycan gerekse Gürcistan'ın ekonomik, siyasi ve stratejik başarılar elde etmesi Ermenistan'ı düşündürmüştür.

Buna ek olarak, Türkiye'nin Kars-Gümrü-Tiflis hattını kapatarak Ermenistan'ı bypass edecek Kars-Ahılkelek demiryolunu inşa edeceğini ve neticesinde Türkiye ve Gürcistan'ın vize uygulamalarını hafifleterek, iki ülke vatandaşlarına vize almadan doksan gün karşılıklı ziyaret hakkı vermesi Ermenistan'da şok etkisi yaratmıştır.[13] Bu etkinin yayılmasını önlemek adına Kars-Tiflis-Bakü-Aktau demiryolu inşasını Gürcü diplomatlara rüşvet teklif ederek engellemeye çalışmışlardır.[14] Aslında bu durum sadece Ermenistan'ı rahatsız etmemiş, 19. Yüzyıldan beri Güney Kafkasya'da ticaretin ve ulaşımın kontrolünü bırakmayan Rusya'yı da derinden etkilemiştir.[15]

Sonuç olarak, Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, sözde soykırımın 100. yıldönümü anmalarına üç aydan az bir süre kala Şubat 2015'te Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesini sağlayacak olan protokolleri meclisten geri çekerek Ermeni Açılım süreci resmen kapatmıştır.[16]

13 A.g.e., s. 214

14 "Erivan Demir İpek Yolu'nu Rüşvet Vererek Engelledi", Yeni Şafak, 06/07/2006

15 Hayri Çapraz, Rusya Dış Ticaret Politikasında Güney Kafkasya: 19. Yüzyıl, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2012, s. 25.

16 Ermenistan protokolleri geri çekti, Euronews, http://tr.euronews.com/2015/02/16/ermenistan-protokolleri-geri-cekti/

Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında İlişkilerin Geliştirilmesine Dair Protokol'ün uygulanmasına ilişkin zaman çizelgesi ve unsurlar

Atılacak adımlar	Zamanlama
1. Ortak sınırın açılması	Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında İlişkilerin Geliştirilmesine Dair Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra 2 aylık bir süre içinde
2. İki Dışişleri Bakanının başkanlığında, hükümetlerarası komisyonun ve alt komisyonlarının çalışma kurallarını hazırlamak üzere bir çalışma grubunun oluşturulması	Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında İlişkilerin Geliştirilmesine Dair Protokolün yürürlüğe girmesini izleyen günden 2 ay sonra
3. Hükümetlerarası komisyonun ve alt komisyonlarının çalışma kurallarının Bakanlar düzeyinde onaylanması	Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında İlişkilerin Geliştirilmesine Dair Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra 3 aylık bir süre içinde
4. Hükümetlerarası komisyonun ilk toplantısının düzenlenmesi	Hükümetlerarası komisyonun ve alt komisyonlarının çalışma kurallarının Bakanlar düzeyinde onaylanmasından hemen sonra
5. Aşağıdaki alt komisyonların çalışmaya başlamaları: -siyasi istişare alt komisyonu; -ulaştırma, iletişim ve enerji altyapı ve şebekeleri alt komisyonu; -hukuki konulara ilişkin alt komisyon; -bilim ve eğitim alt komisyonu; -ticaret, turizm ve ekonomik işbirliği alt komisyonu; -çevre sorunlarına ilişkin alt komisyon; ve - iki halk arasında karşılıklı güvenin yeniden tesis edilmesi amacıyla, mevcut sorunların tanımlanmasına ve tavsiyelerde bulunulmasına yönelik olarak, tarihsel kaynak ve arşivlerin tarafsız bilimsel incelenmesini de içerecek şekilde bir diyaloğun uygulamaya konulması için ve Türk, Ermeni ve aynı zamanda İsviçreli ve diğer uluslararası uzmanların da yer alacakları tarihsel boyuta ilişkin alt komisyon.	Hükümetlararası komisyonun ilk toplantısından en geç 1 ay sonra

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ADINA

Ahmet Davutoğlu
Dışişleri Bakanı

ERMENİSTAN CUMHURİYETİ ADINA

Edward Nalbandian
Dışişleri Bakanı

17

17 Türkiye ile Ermenistan Arasında 10 Ekim 2009 Tarihinde Zürih›te İmzalanan Protokoller, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/t%C3%BCrkiye-ermenistan-turkce.pdf

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN (Oturum Başkanı): Protokol neden yapılır? Bir anlaşmazlık ya da bir sıkıntı vardır. Bu sıkıntıyı gidermek için bu protokol yapılır. Sıkıntı vardı. Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişkiler kurulamıyordu. İki protokol bu niyetle imzalandı hatta meclislere kadar indi. Biz soykırım sözünden rahatsız oluyoruz bu konu protokolde olması gerekmez mi? Ermenistan bizim sınırımız tanımıyor Kars antlaşması ila bunun protokolde olması gerekmez mi? Elbette gerekir. Ermenistan bu iki meseleyi görüşmem konuşmam diyor. Meseleyi çözmek için uğraşılmıyor dayatma yapılmaya çalışılıyor. Sıkıntı buradadır. Sonrasında Eğer bir miller iki devlet diyorsanız, Azerbaycan'ın sevinci sevincimiz ya da kederi kederimiz diyorsanız gereğiniz yapacaksınız. Üçüncü dünya ülkesi olarak göremezsiniz. Rusya bize doğalgazı bin metre küpün üzerinden hesaplanıyor, bin metre küpü doğalgazı Rusya bize 500 Dolar'a veriyor. Azerbaycan 120 Dolar'a veriyordu. Azerbaycan'ın en öncelikli konusu bugün nedir? Karabağ'dır. Biz kardeşlerimizin en öncelikli konusunu görmezden geldik. Arada güven sarsıldı.

Sözü fazla uzatmadan ikinci konuşmacı Doç. Dr. Mehmet Akif Okur'a vermek istiyorum. Ermeni meselesinde tarih ve hukuk boyutunu anlatacaktır.

Doç. Dr. Mehmet Akif OKUR
(Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Mehmet Akif OKUR : Sayın Genel Başkanım Türkiye Kamu-Sen'in değerli yetkilileri, muhterem misafirler hepiniz hoşgeldiniz. Böyle bir panel düzenlendiği için Türkiye Kamu-Sen'e teşekkür ediyorum.

Bizim karşımızda kin diplomasisi var. Buram buram kin kokan bir diplomasi var. Ama bu diplomasi insanlığın iki ulvi değerini yok ederek karşımıza çıkıyor. Bunlardan bir tanesi hedefi milletler arası barışı tesis etmek olan uluslararası hukuku istismar ediyor ve yanlış yorumluyor. İkincisi de empati argümanları ile karşımıza çıkılarak gene insanlığın hisleri istismar ediliyor. Bu ikisinin nasıl istismar edildiğini ve bunun günümüzde pratik diplomaside ne anlama geldiğini 4 Nisan tarihli Obama'nın konuşmaları da dâhil olmak üzere anlayabilmemiz için bir çerçeve çizmeye çalışacağım. Öncelikle şuna bakılması gerekir; Ermeni iddiaları her zaman böyle yüksek sesle mi dile getiriliyordu? Ermeni iddialarının geçtiğimiz yüz yılına bakıldığında; biz bir dalgalanma görüyoruz ve bu dalgalanmanın altını özellikle çizmemiz lazım. Uluslararası ilişkiler alanında çatışma çözümü, önemli çalışma alanlarından bir tanesidir. Öncelikle şuna odaklanır; savaşlar yaşayabilirsiniz, iç savaşlar yaşayabilirsiniz aradan makul bir dönem geçtikten sonra bu çatışmaların yaralarını sarar, yolunuza devam edersiniz. Bunun olabilmesi için bir soğuma döneminin yaşanması lazım ve dışarıdan birileri müdahale etmezse veya çatışma şuurlu bir şekilde körüklenmezse bu soğuma dönemi yaşanır ve siz yolunuza devam edersiniz. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu hususlarda kuruluşundan itibaren aslında çok hassas olan bir devlettir. Çanakkale'ye git-

tiğiniz zaman Atatürk'ün oradaki anıtını görüyorsunuz Anzak Askerleri için güzel sözler söylediğini. Aslında aynı işi devletimiz Ermeni meselesinde de yapmıştır. Nasıl yapmış? Tehcir yaşanmış, tehcirin ardından Ermeniler evlerine geri dönmüşler. Ama bugün en çok tartışılan mal, mülk tazminat meseleleri de dâhil olmak üzere devletimiz ilk günden itibaren tedbirli davranmıştır. 1918'de kararname çıkarmış, sınır dışına çıkmayanların mallarının geri verilmesiyle ilgili Gümrü Kars Antlaşması ile Rusya'ya giden Ermeni vatandaşları ile ilgili maddeler konulmuş ve en son Atatürk devrinde 1934'de ABD ile Türkiye ortak komisyon kurmuşlar ve Türkiye Amerika'daki Ermeni kökenli Amerika vatandaşlarının Türkiye'de kalan malları varsa bunların tazminatı ile ilgili bir milyon dört yüz bin dolar ödemeyi kabul etmiştir. Ben o evrakı Amerika'da çalışma yaptığım arşivde gördüm. Amerikalılar çağrıda bulunmuşlar tapuyu toplamışlar sonra hesap etmişler ve demişler ki; ancak dokuz yüz bin dolarlık belgeli talebe ulaşabildik, kalan beş yüz bin doları da sizindir ve daha Atatürk hayatta iken işin tazminat kısmı da halledilmiş biz o aşamadan sonra küllenme sürecinin yaşandığını görüyoruz. Herkes yoluna devam ediyor göçenler yerleştikleri yerlerde kalıyorlar.

Hukukun hedeflerinin bir tanesi de sorun çözmektir. Daha sonra 1948'de soykırım sözleşmesini görüyoruz. Böyle bir sözleşmeden beklenen şey; geleceğe dair çıkabilecek sorunları çözebilmek, daha sonrasında da sorunlar çıkarmamak ama Ermeni meselesinde tam tersi oluyor. Sözleşmenin ilan edilmesi Ermeni Diasporasını yeni bir hedef etrafında tekrar kenetlemiştir. 1915 yılında yaşananlar sözleşmeden sonra yeniden yazılmıştır. O sıcak çatışmayı yaşayan kuşağı, yani tehciri yaşayanların bir kısmı zaten tarih sahnesinden çekilirken, geçmiş hafızalar sözleşmenin

maddesine uydurulmak için yani soykırım olarak ilan edilebilmesi için yeniden yazılmaya başlanıyor ve biz soykırım sözleşmesini hedefine alan 1915 olaylarını buna uydurmaya çalışan bir tarih yazımı seferberliği ve dünyada buna dayanan bir kin diplomasi görüyoruz. Bir kısım objektif verilerin abartılma süreci böyle oluyor. Mesela Britanicca'ya bakıyorsunuz; olaylara en yakın olduğu tarihte 1918'de tehcirle ilgili verdiği rakamlarda ölü sayısı beş yüz bin olarak gösteriyor. 1968'e gelindiğinde bu sayıyı bir buçuk milyona çıkarıldığını görüyoruz. 1960'ların ortası kitlesel eylemlerin yapılmaya başlandığı bir dönemdir. ASALA'nın ortaya çıkışıdır. Dolayısıyla yaşadığı bir meselede anlayış bekleyen bir kitle değil çok sistematik bir şekilde gerçeğin yeniden inşası ve arkasına kin diplomasini koyan ve bunu da bir takım çıkarlara dayandıran organize bir yapı vardır. Peki, bu yapı ne istiyor? Bu yapı kendi varlığını korumak istiyor. Kime karşı? Türkiye'ye karşı değil. Amerikalılara ve Fransızlara karşı. Bu topraklardan giden Ermeniler, Fransa ve Amerika'ya yerleştikten sonra şunu gördüler; içinde yaşadıkları ülkede asimile olmadan varlıklarını sürdürme imkanları yok. Çünkü Amerika çok büyük bir kazan içine atılan herkesi bu kazanın içerisinde kaynatıyor. Grup kimliğini koruyabilmeniz için gençlerinizi diri tutmanız lazım. Bunu Amerikalıdan uzak durmak için yaparsanız sizi iki gün içerisinde kapı dışarı koyarlar. O zaman ne yapacaksınız Amerikalıya da uzak duran bir düşman bulup ona karşı hissedilen kini kültürel hayatın merkezine yerleştireceksiniz ve çocuklarınız Ermeni Kilisesine gitmese de, Ermeniceyi bilmese de kini sayesinde kimliğini diri tutmaya çalışacak. Diaspora için Ermeni meselesi bu tarihlerden sonra Ermeni sorununa dönüşmeye başlıyor. Yaşadığınız ülkenin eline bir araç veriyorsunuz ve diyorsunuz ki; Türkiye'ye söz söylemek istediğinizde ahlaken bunları kullanabilirsiniz. Tüm dünyadan merhamet bekliyorsunuz biz

mazlum bir toplumuz diye. Başarabilirseniz bir tazminat gibi bir şey oda bunun maddi bir kazancı olacaktır. O yüzden çok sistematik bir şekilde örgütlenmiş bir tarih tezi var ve uluslararası hukukta çatışmayı çözmek yerine bunu tahrik etmek için Diaspora uluslararası hukuku kullanmaya çalışıyor. Bu meselede biz her 24 Nisanda Washington'a bakıyoruz orada yapılan konuşmalar Türkiye'de gündem oluyor. Peki o konuşmalar nasıl yapılıyor, hangi tezlere dayanıyor? Bunlardan iki tanesine değineceğim; Çünkü bunlar birtakım köşe yazarları sayesinde Türkiye'ye taşınıyor. Türkiye'de şöyle bir durum var; Washington'da belli çevrelerde gündem olan meseleler buraya aynen bilimsel gerçeklermiş gibi büyük medya üzerinden taşınır. Tartışmaların argümanları olur. Bu argümanları kullananlarda arkasında neler yapıldığına dair derin görüşe de sahip değildirler. Bunlardan bir tanesi sözleşmenin yazılımına katkıda bulunan soykırım lafını icat eden adam; Raphael Lemkin hayattayken beyanatlar verdi. Dedi ki '1915 olaylarını düşündüm ben bu soykırım kavramını icat ederken' Gerçekten böyle röportajlarda var ve bu zihinlerde şunu canlandırıyor; bu mesele bir mahkemeye gitmese de soykırım sözünü icat eden adam buna soykırım dediğine göre bunu tartışmanın bir anlamı yok. Tamda bu noktada tartışmak lazım. Raphael Lemkin denen kişi kim diye baktığınızda; bir Polonya Yahudisi ve hayatına bakıyorsunuz neler yapmış, soykırım kavramına nasıl ulaşmış diye? İlk bilinen eseri 1933'te Madrid'de bir konferansa sunmuş. Orada barbarlıktan, Vandalizm den, savaş suçlarından falan bahsediyor, 1915 olaylarından hiç bahsedilmiyor soykırım sözünden de, söz edilmiyor. Daha sonrasında 1941'de Almanlar Polonya'ya yürüdüklerinde Lemkin'de kaçıyor. Önce Avrupa'ya oradan da ABD'ye yerleşiyor. 1944'te bir kitap yazıyor. Avrupa'daki Nazi idaresini konu edinen bir kitap, soykırım lafı ilk defa bu kitapta kullanılıyor ama 1915 olaylarına tek bir

atıf yok bu kitapta. Sonra soykırım sözleşmesi yapılıyor. Aradan biraz zaman geçtikten sonra basına bazı beyanları yansımaya başlıyor. Lemkin'in soykırım çalışmalarına atıf yaptığı bir hatıra kitabı var. Bu kitapta Lemkin hayatını yazmış. Aslında karmaşada burada başlıyor. Hayatını yazmış fakat kitabını bastıramamış. Kitabının da muhtelif taslakları var. Yani bir taslak yazmış editörü onun üzerinde uğraşmış, editör notlar düşmüş kimin hangi notu düştüğü belli değil. Amerika'da şöyle bir sistem var; kütüphaneye gidenler bilirler. Yazışmaların olduğu bir sistem var, hoşuna giden yerlerden bir kısmını alıp yayınlıyorlar Lemkin şöyle dedi, Lemkin böyle dedi diye. En son 2013'te Lemkin'in anılarını Yehlin Üniversitesi yayınladığında kitabın editörü geniş bir giriş yazısı yazdı anılarında diyor ki; ' Bu hatıraların bölümlerinin bir kısmı eksik, bir kısmının arasında köprüler yok, bir kısmının da üzerinde notlar vardı bunu da Lemkin mi yazmış yoksa o ilk yayıncı mı yazmış belli değildi ve ben de bunun üzerine hepsini yeniden yazdım.' demektedir. Yani 1915 olaylarına soykırım diye atıf yapılan metnin hulasası bu şeklide. Peki Lemkin bu metne nasıl atıf yapmış diye bakıldığında anlatıyor diyor ki; ' beni en çok üzen hadise Hristiyanların aslanlara atılmasıydı, Endülüste Müslümanlar sürüldü, Katolikler Japonya'dan sürüldü. Yani insanlık tarihinin başından bu yana üstün körü tarih hafızası ile bilinecek ne kadar üzücü hadise varsa bunların hepsini anlatırken 1915 olaylarını da anlatıyor. Yani yalnızca 1915 olaylarına odaklanmış değil. 1915 olayları ile ilgisini de şöyle anlatıyor; Polonya'da 21 yaşında bir gençtim. Oradaki bir yerel gazetede okudum gördüm ki Türkler Hristiyan olduğu için Ermenileri kesmişler, çok üzüldüm. Daha sonra Tehleryan olayı oldu. Bu olayda çok önemlidir. Malum Talat Paşa'yı vuran Ermeni bir militanao dönemde Avrupa'da adeta bir pop yıldızı muamelesi yapmışlar. Tüm gazeteler onun mahkemede verdiği beya-

natları ile dolu. Tehleryan'ın oğlu 86 yaşında çok ilginç bu sene Zu Dehçe Zeitung Gazetesine bir beyanat verdi. Dedi ki; babam Tehleryan o çok şöhret olduğu davalarda yalan konuştu. Mahkemede dedi ki; ben tehcire maruz kaldım, iki kız kardeşime tecavüz etmişlerdi, annem kollarımda öldü. Babamın hiç kız kardeşi yoktu, babam tehcire de tabii değildi çünkü tehcirden çok önce Sırbistan'a gitmişti. Adeta vazifeli gibiydi, Ermeni millîyetçisi de değildi tek derdi California' da bir ev sahibi olmaktı. Lemkin bir şeyden etkilenmişse o da bir yalandan ibaretmiş. Lemkin 21 yaşında bu olaylardan etkilendim diyor. Eğer 21 yaşında bundan etkilenmiş olsanız 1933 yılındaki eserinizde bundan bahsedersiniz, diyelim bu tarihte bahsetmediniz, 1944'de kitap yazmışsınız soykırım üzerine orda bahsedersiniz fakat orada da yok. Peki neden soykırımı buraya bağlama yaçalışıyor. Lemkin soykırım sözleşmesinin kavramlarının ortaya çıkışının Almanlara karşı mağdur kitle gibi görünmesini istemiyor. Naziler Yahudilere soykırım yaptı, Yahudilerde bu hukuk metnini yazdı onları yargılıyorlar. Bu iş böyle algılanmasın bu mesele çok genel bir mesele olarak görülsün diye bunu da Yale Üniversitesi'nde anılarını yazan editör kitabın giriş kısmına yazmış; Lemkin'in temel derdi 1945 Yahudi soykırımı ile bağlantılı tek başına görülmemesiydi. Yani anıları ile soykırım sözleşmesini geriye doğru meşrulaştıracak bir tarih yazımı yapmış. Bizde Lemkin soykırım dedi soykırımı tartışmaya gerek lüzum yoktur diyenler en basit bir kritik ve cehdin içerisine girmiyorlar. Bir başka mesele Hitlerin bir konuşmasını 2009 yılında Obama'ya soykırım çalışmaları derneği bir mektupla verdi. Dedi ki; Ağustos 1939'da Hitler Polonya'yı işgalden evvel askerlerine, komutanlarına yaptığı konuşmada bugün Ermenileri kim hatırlıyor ki? Polonyalıları da yok edelim manasında bir konuşma yaptı denilmektedir. Bu şuanda Washington'da soykırım müzesinin duvarında yer alıyor. Hitler

bunu söylemiş mi diye araştırdığınız da buda çok ilginç bir durum ortaya çıkarıyor. Nürnberg Mahkemesi sırasında bu konuşma gündeme geliyor. Konuşma ile ilgili üç tane evrak var. Bunlardan ikisi Amerikalılar Berlin'i işgal ettiklerinde Alman Genelkurmayında ele geçirdikleri evraklardır. Üçüncüsü de Löhner diye bir gazeteci var. 1939 yılında Association Press Berlin'in muhabiri. Bu adam 1942 yılında bir kitap yazıyor ve Hitlerin bu konuşmasına yer veriyor. Ermenilerle ilgili bahiste var fakat Genelkurmaydan çıkan evrakla, Löhler'in yazdıklarını yan yana koyuyorlar arada bin tane fark var. Genel Kurmayın evraklarının hiç birinde Ermeni lavzı yok yalnızca gazetecinin metninde var. Mahkeme gazeteciye soruyor; bunu delil olarak kabul edebilmemiz için bunu nereden aldığını söylemen lazım. Löhler diyor ki ben bunun kaynağını açıklayamam Nürnberg Mahkemeleri Ermeni ifadesi olan metni delil olarak kabul etmiyorlar. Bu olaydan sonra Time Gazetesinde yayınlanıyor. Bu sayede de meşhur oluyor. Yani Nazileri cezalandırmak üzere kurulmuş uluslararası mahkeme dahi o dönemin şartlarında her şeyi kolay kabul edebilecekken bunu reddediyorlar. Böyle sonsuz sayıda örnek var. Bu örnekler Obama'ya nasıl bağlanıyor. Samantha Power denilen bir isim var Amerikan yönetimine yakın şuan ABD'nin BM'ler nezdindeki de büyükelçisidir. Lemkin'in ikinci kitabını 2000'lerin başında önsözünde bunu destekleyerek yayınlamış diyor ki Obama'ya; bu bir soykırımdır, diğerleri bir başka şeyi söylüyorlar ve derinlemesine tahlil edilmeyen argümanlar üzerinden bir kurgu oluşturuluyor o kurguda Türkiye'de bu meselelerle ilgili çalışma yapmayan birçok gazetecinin kanaat inşasıyla hareket eden ismin elinden milletin üzerine boca ediliyor. Bu hususlarla ilgili olarak bir taraftan diplomasinin yapacakları var ancak diğer taraftan da böyle algı oluşumunu başkalarının eline bırakmamak lazım ve herkesle tek tek mücadele etmek gerekiyor.

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN : İkinci oturumda son konuşmacımız Dr. Bahadır ÖZARSLAN Bey, bize Ermeni meselesinin uluslararası hukuk boyutu hakkında bilgiler verecekler.

Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN

(Hacettepe Üniversitesi
Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi)

Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN : Türkiye Kamu-Sen'in değerli Başkanı ve değerli yöneticileri, üyeleri ve katılımcılar öncelikle hepinizi saygıyla selamlıyorum. Sendikamıza da bir kez daha teşekkür ediyorum bu hassasiyeti sebebi ile. Türk Eğitim-Sen ve Türkiye Kamu-Sen kendine yakışan bir faaliyeti gerçekleştirmiştir. Çünkü diğer sendikaların böyle bir faaliyet yapmaya ne isteği ne de böyle bir niyeti vardır. Sendikamızı bir kez daha saygıyla ve minnetle selamlıyorum.

İlk oturumda tarihi boyutu ele alındı. Bu işin elbette hukuki bir boyutu var. Soykırım dediğimiz hadise bir suçtur. Uluslararası hukuk boyutunda. Soykırım dediğiniz andan itibaren, ilk önce uluslararası hukukun bir konusudur. Ancak bugüne kadar gerçeği kabul etmek gerekirse hukukçularında bu konu üzerinde fazla durmadığını belirtmek istiyorum. Bu mesele hep daha geri planda kalmıştır. Ben dinleyicilerinde birazda sabrını zorlayarak, benim son konuşmacı olmam münasebetiyle başkanımızında bana hoşgörülü yaklaşacağına inanarak, bu meselenin birazda hukuki boyutunu anlatamaya çalışacağım. Şimdi bu meseleye bir kere suç diyorsak bu suçun bir dayanağı olması gerekir çünkü ceza hukukunda temel bir ilke kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesidir. Bir suç varsa bunun mutlaka bir dayanağı olmalıdır. Ceza hukukunda kıyas yoluyla bir suç yaratamazsınız. Biz bu dayanağı 1948 tarihli 'Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması' sözleşmesinde buluyoruz. Bu sözleşme 12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu tarih çok önemlidir. Neden önemli olduğunu biraz sonra daha teferruatlı anlatacağım. Şimdi sözleşmenin adına baktığımız zaman soykırım suçunun önlenmesi

cezalandırılması diyoruz. Bir suç varsa bu suç ilgili yargı organı tarafında yargılama yapıldıktan sonra suçun oluştuğuna kanaat getirilirse cezalandırılması gerekir. Zaten sözleşmenin adında da biz bunu görüyoruz. Ancak, sözleşmenin önünde bir ibare daha var. Önlenmesi ve cezalandırılması. Dolayısıyla sözleşmeye taraf devletler bu suça ait fiiller ortaya çıkmadan önce bu suçun ortaya çıkmamasını önlemek ile yükümlüdür. Sadece ortaya çıkmış suçları yargılamak ve cezalandırmak ile yükümlü değillerdir. İkinci husus, bu sözleşmenin girişinde soykırım suçunun insanlık için büyük kayıplar getirdiğini ve bu iğrenç musibetten, kurtulmak için uluslararası iş birliğinin gerekli olduğunu belirtir taraflar için. Buda aslında daha çok II. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Almanların Nazi Hükümetlerinin Yahudilere karşı gerçekleştirdikleri uygulamaların tekrarlanmasını engellemek üzere ortaya atılmıştır. Bu konuda isteyen istediğini söyleyebilir. Buna Ermeniler de dahildir. Ancak bu sözleşmenin ortaya çıkmasının sebebi budur. Bizimle yakından uzaktan ilgisi yoktur. Çünkü Türk Milleti iki tane dünya savaşından çıkmıştır ve bu savaşların hiç birini Tükler çıkarmamıştır. Hiç birinin sorumlusu değildir tam tersine birincisinin doğrudan hedefidir, ikincisinde de yem edilmek istenmiştir. Bu sözleşmenin bizle hiçbir alakası yoktur. Bazıları Hitler Türklerden öğrendi demek isteye bilir ama bizden öğrenecek bir şeyleri yoktur. Hitlerin zaten 1904 Namibya'da **Almanların Hero ve Nemalara** karşı eylemleri Almanların bu işi bildiğini göstermektedir. 1904- 19015'den önce bir tarihtir. Yanlış bilinen bir başka hususta, bu suç sadece savaş zamanında gerçekleşen bir suçmuş gibi bilinir, öyle bir algı vardır. Oysaki bu suç barış zamanında yapılabilir. Ama devletler barış zamanında da bu sözleşmeye rivayet etmeye yükümlüdürler. Gelelim soykırımın tanımına, bu ikinci maddedir. İkinci maddede aynen şu şekilde ifade geçiyor; bu sözleşme bakı-

mından millî etnik, dini veya ırkı bir gurubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla aşağıdaki fiillerden bir tanesi soykırım suçunu oluşturur. Burada beş bent sayılmıştır. Birincisi öldürme, ikincisi ruhi veya fiziki zarar verme, üçüncüsü yaşam şartlarının kasten değiştirilmesi, dördüncüsü doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak, beşincisi de çocukları zorla başka bir gruba mensup etmek. Bu beş bent halindeki fiiller bize şunu gösteriyor; Türkçede soykırım kelimesi birleşik bir kelimedir, soy ve kırmak ile ortaya çıkmıştır. Dilimizin özelliği sebebiyle, soyu kırmak sanki bir soyu tamamen ortadan kaldırmak gibi bir algı yaratmaktadır bizde. Oysaki sözleşmeye baktığımız zaman öldürme dışında dört ayrı fiil daha var. Dört tanedir. Millî, etnik, dini ve ırki guruplar. Bunlardan bir kaçına karşı bu suç işlenebilir. Bir başka husus sözleşmede biraz önce söylediğim, kısmen veya tamamen ortadan kaldırma amacıyla dediğine göre bu fiiller kısmen dahi işlense yine soykırım suçu kapsamına girecektir. Ancak bu suçun mağdurları yani bu suça maruz kalan gruplar sınırlı sayıda sayılmıştır. Biz hukukta buna mağdur diyoruz. Bu suçun mağdurları bunlar her hangi bir grup olabilir. Bu guruplar dışında kalan siyasi guruplar, kültürel gruplar bu sözleşmenin korumasının dışındadır ve bütün bunlar suçun maddi unsurlar. Yani suçun ortaya çıkması için gerekli olan fiiller ve şartlar. Bir de suçun manevi unsuru var. Manevi unsur nedir? Bir suç bilerek ve isteyerek yani kasten işlenebilir ya da bilmeden istemeden işlenebilir. Biz buna taksir diyoruz. Mesela trafik kazası böyledir. Kimse normal şartlarda trafiğe çıktığı zaman kaza yapmak için çıkmaz. Bir yerden başka bir yere ulaşmak için yola çıkar ama kaza olur. Burada kasıt yoktur. Hukukta böyle bir ayrım var. Bu suç sayılan fiillerden dolayı taksirle yani hatayen, bilmeden istemeden işlenemez ancak kasten işlenebilir. Buraya kadar soykırım suçu normal bir ceza hukuku kapsamında

bir başka suçtan çokta farklılık taşımaz. Maddi ve manevi unsurları bakımından ancak öyle bir şart daha var ki bu şart yerine gelmedikçe, bütün bu anlattıklarım yerine gelse dahi soykırım suçu ortaya çıkmaz. Bu da suçta özel manevi unsur, özel kast. Peki bu ne demektir? Saydığımız dört adet grup millî, etnik, ırki veya dini grup ve bu grupların mensupları sadece bu guruba dahil olmaları münasebetiyle bu suça maruz kalanlar olabilir. Başka bir deyişle bu suçu işleyecek olan kimse, biz buna hukukta fail diyoruz. Failler mağdurları bu gruba mensup olmaları sebebiyle bu fiillere maruz bırakmaktadır. Yani bir kimse **Türk, Müslüman, Yahudi, Hristiyan, Fransız, İngiliz olmasından dolayı failler hedefi olmalıdır.** Bu da bir niyetin ispatını gerektirir. Bu olmadığı takdirde soykırım suçu olmuyor. Başka bir suç kategorisine girebilir ama soykırım olmaz. Bir başka husus, soykırım suçunda kimler cezalandırılır. Bu fiilleri işleyenler bu şartlar yerine gelmişse cezalandırılabilir ama üçüncü maddede başka cezalandırılacak kimseleri de sayıyor. Soykırım için işbirliği yapmak, soykırım suçuna iştirak etmek bu suça teşebbüs etmek ve son olarak soykırımda bulunulmasını doğrudan ve açık bir şekilde kışkırtmak. Diğer dört gurupta bu şekilde cezalandırılıyor. Gelelim sorumlulara, bütün bu şartlar yerine gelmişse, kimler sorumlu olur? Burada ikili bir ayrım var. Birincisi kişilerin sorumluluğu, ikincisi devletlerin sorumluluğu. Kişilerin sorumluğu dediğimiz zamanda, bu fiilleri gerçekleştirenler, şartlar yerine gelmişse, iş birliğinde bulunanlar, iştirak edenler, kışkırtanlar bunlar kişilerin sorumluluğu kapsamına giriyor. Bu kişiler devletin resmi görevlileri de olabilir, asker veya sivil, bunlar sıradan kimselerde olabilir. Bu kişiler için yetkili yargı organı suçun işlendiği yer mahkemesidir. Bu bir suç ise suçun gerçekleşip gerçekleşmediğini bir yargı organı karar vermek durumundadır. Bir kimse gelse benden paramı çaldı dese ve bana bunu öde dese ne

yaparsınız? Diyeceğiniz şey bunu ispat et demektir. O kişi ısrar ederse diyeceğiniz tek bir şey kalır polise ve savcılığa başvur. Neden çünkü size bir suç yüklüyor. Bu nedenler bu suçun gerçekleşip gerçekleşmediğini bir yargı organı karar vermesi gerekiyor.

Genel bir kural olarak işlendiği yer mahkemesidir. Kızılay'da başınıza gelen bir olaydan dolayı başvuracağınız mahkeme Ankara Mahkemeleridir. Erzurum, Kars, İzmir Mahkemeleri olmaz. Gelelim devletin sorumluluğuna devletin sorumluluğu bakımından ise, 9. Madde kapsamında sözleşme, sözleşmeye taraf olan devletlere şöyle bir hak tanıyor bir devlet başka bir devleti uluslararası adalet divanına yani BM'ye bağlı olarak çalışan bir uluslararası yargı organına şikayet edebilir. Nitekim Bosna'nın Sırbistan aleyhine bildiğiniz dönemde yaptığı müracaat 2007 yılında uluslararası adalet divanı tarafından ele alınmış ve uluslararası adalet divanı bir devletin başka bir devletin bu sözleşme kapsamında şikayet edebileceğini kabul ederek davayı görmüştür ve sonucunda Sırbistan'ı önleme yükümlülüğünü başta söylediğimiz önleme yükümlülüğünü ihlal ettiği için sorumlu tutmuştur. Dolayısıyla bir devletin de bu sözleşme kapsamında yargılanması mümkündür. Bu sözleşme başta da söyledik 12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve dikkat edin dedik. Hem iç hukukta hem de uluslararası hukukta temel bir başka kaide, bir hukuk belgesi aksine bir hüküm olmadıkça yürürlüğe girdiği tarihten sonraki olaylara uygulanır. Dolayısıyla 12 Ocak 1951'den önceki hiçbir hadise yalnızca bizim techir meselemiz değil, bu konuda bu sözleşme ilgili olaya uygulanamaz. Yani bu sözleşme 12 Ocak 1951'den geriye gitmez yürümez bunu kim söylüyor Viyana Antlaşmaları hukuku söylüyor. Sözleşmenin 4. Ve 28. Maddeleri aksine bir niyet anlaşılmadıkça bu sözleşmenin hiçbir yerinde bu sözleşmenin geriye yürüyebileceğine

12 Ocak 1951 den önceki olaylara uygulanabileceğini dair herhangi bir hüküm barındırmamaktadır. Son husus çok duyduğunuz bir husus soykırım suçunda zaman aşımı olmaz. Dolayısıyla zaman aşımı yoksa herhangi bir eylem istenildiği zaman mahkemeye taşınabilir şeklinde bu doğru ama eksik bir bilgidir. Zira bu sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten sonraki olaylar için geçerlidir. Ne dedik bu sözleşme yürürlüğe girmeden önce böyle bir suç yok böyle bir kavram yok uluslararası hukukta olmayan bir şeyin zaman aşımı da olmaz. Önce bir meselenin ortaya çıkmış olması suçun olması gerekir en başta ne söyledik kanunsuz suç ve ceza olmaz dedik. Bu suç 12 Ocak 1951'den itibaren ortaya çıkmışsa dolmuşsa o zaman zaman aşımı da bu tarihten sonra işlemeye başlayabilir yani herhangi bir fiil bugünde 12 Ocak 1951'den sonraki herhangi bir fiil yargılama konusu olmayabilir ama öncelikle değil. Şimdi konunun soykırımla ilgili husus öne çıkması münasebeti aslında uluslararası hukuka ait diğer boyutlarını gölgelemekte işte yine insanlığa karşı suç kategorisi var. Burada onun detayına girmeyeceğim ama suçla yine biraz evvel bahsedildi II. Dünya Savaşından sonra Almanların yargılandığı Nuremberg Mahkemesinin sonuçları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla insanlara karşı suçlarda 1945'den önceki olaylar için değerlendirilir. Temel ilkemizi hiç unutmuyoruz kanunsuz suç ve ceza olmaz.

Bir diğer iddiaya bakarsak, Mülkiyet iddialarıdır. İşte mallarımız kaldı Vb. Bu konuya bakarsak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1951 de imzalanana kadar uluslararası hukukun bir konusu değildi. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmeni 1951'de imzalandığı yürürlüğe girmesinden sonra mülkiyet ihlalleri uluslararası hukukun bir konusu haline geldi. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrasında Çekoslovakya'dan sürülen Almanlar Avrupa İnsan Hakları Sözleşme-

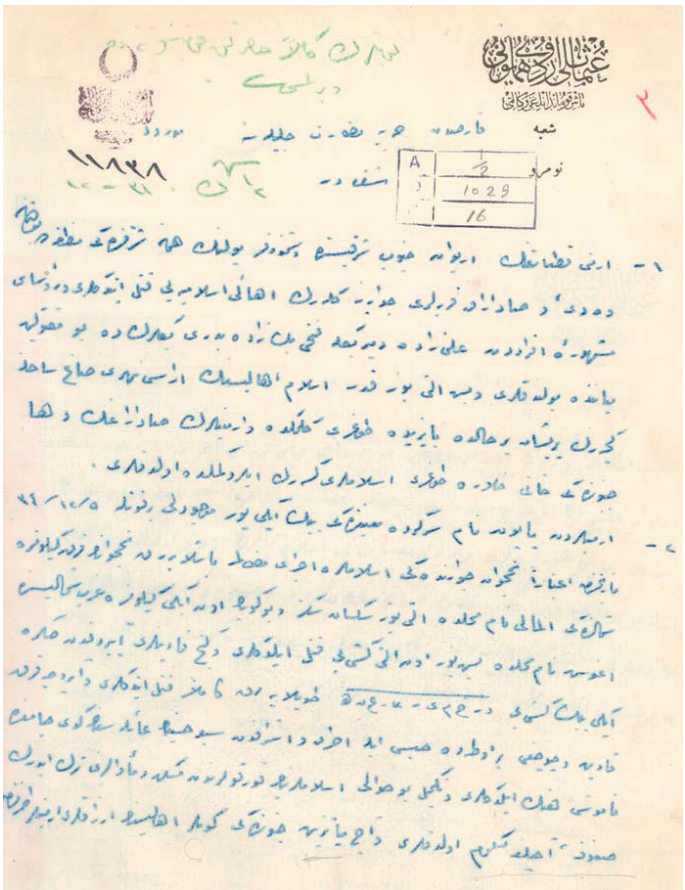
si imzalandıktan sonra mahkemeye başvuruyorlar diyorlar ki; 'Çekoslavakya'da mallarımız kaldı. Bu malları biz kullanamıyoruz, mülkiyet hakkımız ihlal ediliyor.' Mahkeme şöyle bir karar verdi; Bu durum benim yargı yetkime girmez. Çünkü sözleşmeden önceki bir tarih ancak bir devlet açıkça sorumluluğu kabul ederse, o zaman ben yargı yetkisini kullanabilirim dedi. Dolayısıyla bir devletin herhangi bir konuyla ilgili olarak yürürlükteki dönemi aşmış yürürlükteki dönemi kapsamayan bir konuyla ilgili olarak sorumluluğu kabul etmesi o devleti bağlar.

Uluslararası hukukta bir karşılığı olacaktır. Çünkü devlet sorumluluğunu kabul ediyor demektir. Ondan sonra artık diğer safhaya geçilir. Sorumluluğunu kabul eden devlet için mağdurla pazarlık aşaması başlar çünkü uluslararası hukukta devletin sorumluluğu hala yürürlüğe girmemiş taslak bir sözleşmeye bağlıdır o da yürürlükte olmadığı için artık tarafların rızası ile ortaya çıkar. Dolayısıyla Türkiye'de ki özür kampanyaları hiç de masum değildir, insani değildir. Buna aldanmayalım. Sokakta yürürken birine çarptığımızda dilediğimiz özre benzemez. Bunun altını çiziyorum. Hele hele uluslararası hukuk da bir devleti temsile yetkili olan herhangi bir ek yetkiye ihtiyacı olmayan devlet ve hükümet başkanlarıyla, yani, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı devleti temsile yetkili kabul edilir otomatikman kim olursa olsun bunların beyanları bir tapu kadastro genel müdürünün beyanı ile aynı değildir, bütün devleti bağlar bu sebeple bu kimselerin ağzından çıkanı kulağının duyması gerekir. Duymuyorsa duyurmak gerekir. Evet bir başka husus yine hukuktaki temel ilke hukukta iddia var ise ortada bu iddiayı ileri süren ispat etmek durumundadır. Şuana kadar Ermenilerin bize bu konu ile ilgili hukuken herhangi bir iddiası yoktur. Teknik olarak zaten Ermeniler artık şöyle söylüyorlar konuşmacılarda bahsetti.

Soykırım suçlamasını biz size hukuki soykırım anlamında yapmıyoruz siyaseten soykırım diyoruz bu ne demekse bunu kimse bilmiyor. Hukuken karşımızda bir iddia yok o zaman iddia eden iddiasını ispat etmekle yükümlü ise biz suçsuzluğumuzu ispat etmek durumunda değiliz. Buyurun iddia edin çünkü tarihçiler daha iyi biliyorlar iddia edin dedikçe karşımıza çıkmıyorlar gelmiyorlar son bir husus işte bütün bunlar aslında kabul edilebilir bu sözleşme geriye yürüyebilir gibi argümanlar ileri sürenler var ise onlara söyleyecek tek bir şey var biraz evvel Azerbaycan'dan bahsedildi bugünkü Ermenistan devleti Azerbaycan topraklarıdır. Tarihi Azerbaycan toprakları revamı onların tarihi İlevan Hanlığı topraklarıdır. 1918 de Ermenistan bağımsızlığını ilan ettiğinde nüfusun yarısı Türk hala Azerbaycan Türküydü ve yarı adlarının yüzde 25'i Türkçe idi ve Ermeniler bu toprakları nasıl elde etti kuvvet kullanarak, silah kullanarak şuanda 1945 den bugüne 2. Dünya Savaşından sonra kuvvet kullanmak uluslararası hukukta yasaktır. Eğer bizden bu sözleşmeye dayanarak soykırım suçlamasını kabul etmemiz isteniyorsa o zaman Ermenistan Devletinde bugün kuvvet ve silahlı güç kullanma yasağı varsa bir devletin başka bir devlete o zaman Ermenistan'ın derhal şuandaki toprakları terk edip geldikleri yerlere gitmeleri gerekir. Bizde bunu talep edebiliriz. Çünkü kuvvet kullanma yasağı nasıl geriye yürümüyorsa soykırımda 12 Ocak 1951'den önceye yürümez diyorum. Sabırla dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum. Sağolun varolun.

BELGELER

Bunların tümüyle hazırlık kuruluna verilmesi
Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı
11838

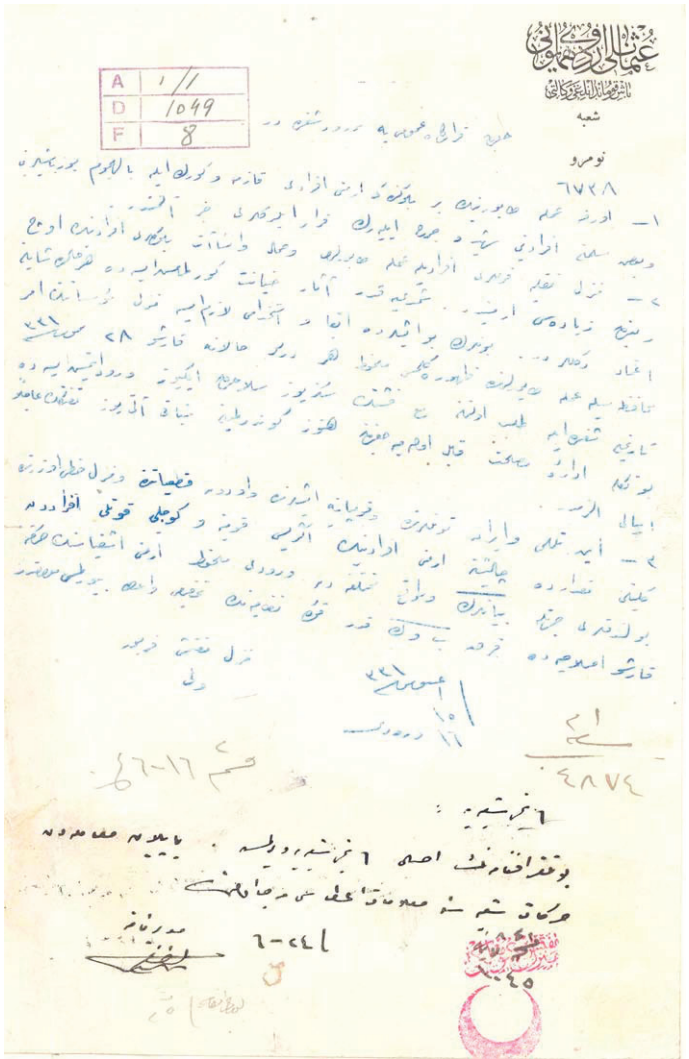

Kars'tan Savunma Bakanlığına gelen şifredir.

1. Ermeni birlikleri Erivan'ın güneydoğusunda, demiryolunun hemen doğusundaki bölgede bulunan Vedi ve Sadarak köyleri civarına gelerek Müslümanları katletmişlerdir. Tanınmış reislerden Ali oğlu Demir Bey ile Fethi Bey oğlu Bedri Bey de bu ölüler arasındadır. Beş yüz altı yüz kadar Müslüman Aras nehrinin sağ sahilini geçerek perişan bir halde Beyazıt'a doğru gelmişlerdir. Ermeniler Sadarak'ın daha güneyindeki Hanihalar'a doğru Müslümanları keserek ilerlemektedirler. 2. Ermenilerden Payon isimli birisinin yanındaki 1.200 kişilik bir kuvvet 5 Aralık 1918 tarihinden itibaren Nahcıvan civarındaki Müslümanlara mezalim yapmaya başlamıştır. Nahcıvan'ın 40 km kuzeyindeki Elmalı isimli yerde 688 ve bu köyün 12 km kuzeybatısında Aguş isimli yerde 516 kişiyi katletmişlerdir. Genç kadınları ayırdıktan sonra 2.000 kişiyi (şifre) toplayarak tamamen katlettikten sonra, ayrıca 40 kadın ve çocuğu da bir odada hapsederek yakmışlardır. İleri gelenlerden Seyyid Hüseyin'in eşine köy camisinde tecavüz etmişler ve bütün bu bölge Müslümanları korkularından evlerini terk ederek, soğuğa ve açlığa mahkum olmuşlardır. Eçmiyazin'in güneyindeki köylülerin erzakı Ermeniler tarafından zorla alınmıştır. Erivan'ın 15 kilometre güneyinde Hacıilyas köyünün ağası ile iki arkadaşı Erivan'a getirilerek idam edilmişlerdir. 25 kişinin de bilinmeyen bir yerlere sürüldükleri, Erivan'da Tepebaşı, Hacıturzaları ve Gayribulak isimli Müslüman mahallelerinin yakıldığı delilleriyle haber alınmıştır. Bu hususta Ermeni Hükûmeti nezdinde girişimlerde bulunulduysa da, İstanbul'daki İtilâf Heyeti'nin dikkatinin de insaniyete aykırı olan bu mezalime çekilerek, kış günü devam eden bu vahşete son verilmesi için gerekli işlemlerin tamamlanmasını rica ederim.

27 Aralık 1918
9. Ordu Komutanı Şevki

Osmanlı Hükûmeti Başbakanlık
Dış İlişkiler Dairesi
Sayı 829

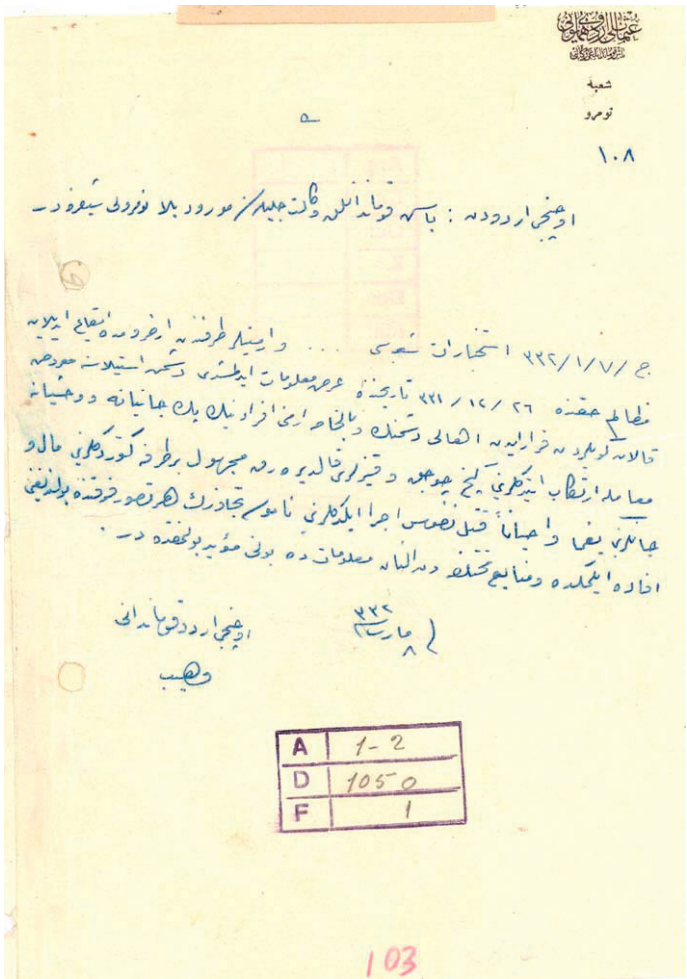

Taşraya gönderilecek heyetler hakkında Savunma Bakanlığına
Gizli

Askerî ve emniyetle ilgili olarak görülen lüzum üzerine bilinen yere sevkleri kararlaştırılmış olan Ermenilerin sevkleri esnasında, bulundukları yerlerde kanuna aykırı olarak işlem ve yolsuzluk yapıldığı anlaşıldığından, gerekli soruşturma yapılarak buna cesaret edenleri askerî mahkemeye vermek üzere Bursa ve Ankara illeri ile İzmit, Balıkesir, Eskişehir, Afyon, Kayseri ve Niğde sancaklarına Temyiz Mahkemesi Başkanı Hulusi Beyin başkanlığında, Danıştay üyelerinden Seyit Haşim ve Jandarma binbaşılarından Galip Beylerden; Adana, Halep ve Suriye illeri ile Maraş, Urfa ve Zor sancaklarına İstinaf Mahkemesi 1 nci Başkanı Asım Beyin başkanlığında İzmir Jandarma Bölge Müfettişi Yarbay Hüseyin Muhittin ve Ankara İl Mülkiye Müfettişi Muhtar Beylerden; Erzurum, Trabzon, Sivas, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis illeri ile Canik1 sancağına Bitlis eski valisinin başkanlığında İstanbul Asliye Mahkemesi Savcısı Nihat Bey ile Jandarma binbaşılarından Ali Naki Beyden oluşan üç heyetin gönderilmesi; söz konusu kişilere önceden Rum meselelerini araştırmaya giden heyet üyelerine verilen günlük ücret kadar ücret verilmesi ve adı geçen araştırma heyetlerine birer kâtip verilmesi ile bunlara maaşları oranında yol parası ve kırkar kuruş günlük ücret verilmesi, günlük ücretler için gerekli miktarın benzerleri gibi düşünülmeyen masraflardan ödenmesi, İçişleri Bakanlığı tarafından bildirilmesi üzerine, Bakanlar Kurulunca uygun görülmüş ve ilgili dairelere tebliğ edilmiştir

30 Eylül 1915
Başbakan adına
Müsteşar Emin
Ermenilerin sevkleri esnasında taşraya gönderilecek heyetler.

Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı
Numara 108

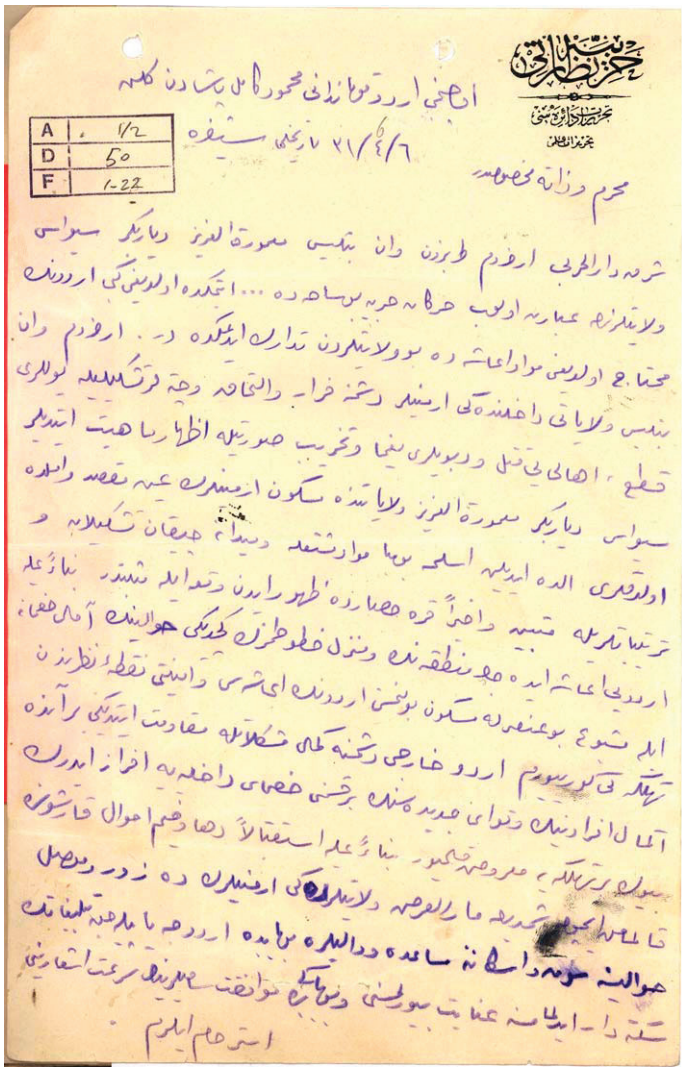
A	1-2
D	105-0
F	1

3. Ordudan: Başkomutanlığa gelen numarasız şifredir.

Cevap. 20 Mart 1916 tarihli İstihbarat Şubesi … ve Ermeniler tarafından Erzurum'da yapılan mezalim hakkında 10 Mart 1916 tarihinde bilgi arz edilmişti. Düşman işgaline maruz kalan köylerden kaçan halka, düşmanın ve özellikle Ermeni askerlerinin pek canice ve vahşice davrandıklarını, genç çocuk ve kızları kaldırarak bilinmeyen bir tarafa götürdüklerini, mal ve canlarını yağmaladıklarını, zaman zaman katlettiklerini, ırza tecavüzün akla, hayale gelmeyecek derecede bulunduğunu söylemekte ve çeşitli kaynaklardan alınan bilgiler de bunu doğrulamaktadır.

21 Mart 1916
3. Ordu Komutanı
Vehip

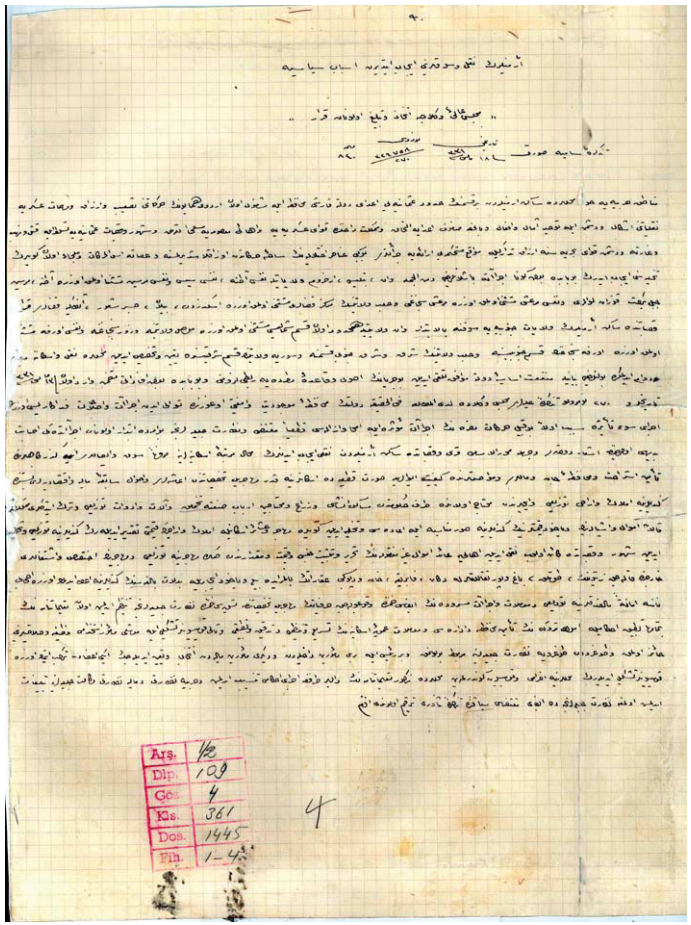
DOĞU BÖLGELERİNDEKİ ERMENİ EYLEMLERİ CEPHE VE CEPHE GERİSİ EMNİYETİ NASIL ETKİLİYORDU?

Savunma Bakanlığı Gizli ve kişiye
Yazı İşleri Dairesi özeldir.
Yazı İşleri Kalemi
3. Ordu Komutanı Mahmut Kâmil Paşadan gelen
19 Haziran 1915
tarihli şifre:

Doğuda Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis, Elazığ, Diyarbakır ve Sivas illeri savaş alanıdır. Harp harekâtı bu alanda yapılmakta olduğu gibi, ordunun muhtaç olduğu yiyecek maddeleri de bu illerden sağlanmaktadır. Erzurum, Van ve Bitlis illerindeki Ermeniler, düşman tarafına firar ederek, çeteler hâlinde yolları kesip halkı katlederek, depoları yağmalayarak gerçek yüzlerini gösterdiler. Sivas, Diyarbakır, Elazığ illerinde oturan Ermenilerin de aynı gayeyi güttükleri, ele geçirilen silâh, bomba, patlayıcı maddeler ve açığa çıkan teşkilâtlarıyla meydana çıkmaktadır. Bu durum, sonradan Karahisar'da ortaya çıkan olay ile de tescil edilmiştir. Bunun üzerine, orduyu besleyecek bölgenin ve menzil sınırımızın geçtiği yerlerin düşmanca emeller taşıyan bu unsurlarla dolu olmasını, ordunun yiyecek ihtiyacı ve emniyeti bakımından tehlikeli görüyorum. Ordu, dış düşmana zorlukla karşı koyduğu anda, ikmal erlerinin ve yeni kuvvetlerinin bir kısmını, iç düşmanlara ayırarak büyük bir tehlikeye maruz kalıyor. Bu nedenle gelecekte daha vahim bir durum karşısında kalmamak için, şimdiden yukarıda arz edilen illerdeki Ermenilerin de Halep ve Musul bölgesine sevk edilerek iskân edilmesine ve valilere bu konuda ordu tarafından yapılacak tebliğlerin geciktirilmemesi için yardım edilmesini ve bu konudaki onaylarının bildirilmesini arz ederim.

Ermenilerin nakil ve sevklerini gerektiren siyasî sebepler

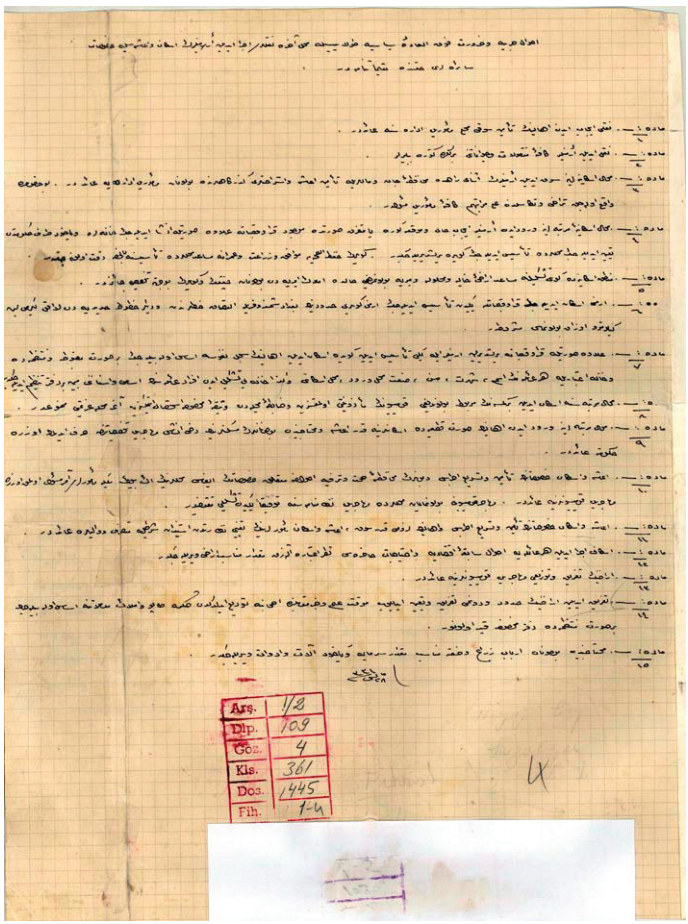
Arş. 12
Dip. 109
Gös. 4
Kls. 361
Dos. 1445
Fih. 1-4

“Bakanlar Kurulunca kabul ve ilân edilen karar”
Tarihi Numarası Dış İlişkiler Dairesi
Tezkere sureti 31 Mayıs 1915 326758 / 270 840

Harp bölgelerine yakın yerlerde oturan Ermenilerden bir kısmının Osmanlı hududunu düşman devletlere karşı korumaya gayret eden ordumuzun harekâtını zorlaştırdıkları; erzak ve askerî malzeme nakliyatını güçleştirdikleri, düşmanla iş birliği yapmak ve birlikte hareket etmek emelinde oldukları, ayrıca düşman saflarına katıldıkları, yurt içinde askerî kuvvetlere ve masum halka silâhlı saldırılar düzenledikleri, düşmanın deniz kuvvetlerine malzeme sağladıkları, müstahkem mevkileri düşmana göstermeye cesaret ettikleri tespit edilmiştir. Bunun için isyancı unsurların harekât sahasından uzaklaştırılması gerekmektedir. Bu işlem için faaliyete başlanacaktır. Van, Bitlis, Erzurum vilâyetleriyle, Adana, Sis ve Mersin’in merkezleri hariç, Adana, Mersin, Cebeli Bereket, Kozan livaları; Maraş’ın merkezi hariç Maraş sancağı; Halep vilâyetinin merkez ilçeleri hariç İskenderun, Beylan, Cisrisugur, Antakya ilçelerinin köy ve kasabalarında oturan Ermeniler, güney vilâyetlere acil olarak sevk edilecektir. Sevk edilecek Ermeniler, Van vilâyeti ile sınır olan kuzey kısmı hariç olmak üzere Musul vilâyetine ve Zor sancağına; Urfa’nın merkezi hariç olmak üzere Urfa sancağının güney kısmına; Halep vilâyetinin doğu ve güneydoğu kısmına ve Suriye vilâyetinin doğu kısmında belirlenen ve tahsis edilen yerlere nakledilerek yerleştirileceklerdir. Devletin temel çıkarları için uygun görülen bu işlemin bir yöntem ve kurala bağlanmasını isteyen 26 Mayıs 1915 gün ve 270 sayılı tezkere, Bakanlar Kurulunda görüşülmüştür. Görüşmelerde devletin varlığını ve güvenliğini muhafaza için devam eden uygulamalar ve fedakârca düzenlemeleri bozmaya yönelik zararlı hareketlerin etkili bir şekilde bertaraf edilmesi mutlak surette gerekli olup, Bakanlığınızın bu konu ile ilgili olarak uygulamaya koyduğu kararlar isabetli ve açık olduğundan, Bakanlığınızca bu emirde belirtilen uygulamaya başlanması uygun bulunmuştur. Belirttiğiniz şekilde, isimleri yazılı olarak bildirilen köy ve kasabalarda oturan Ermenilerden gönderilmesi gerekenlerin, gidecekleri yerlere rahat bir şekilde taşınmaları ve ulaştırılması ile yolculukları boyunca istirahatlerinin sağlanması, can ve mallarının korunması ve tespit edilen yerlerine vardıklarında kesin olarak yerleştirilmelerine kadar göçmenler ödeneğinden iaşeleri sağlanacak, daha önce sahip oldukları malî ve ekonomik durumları oranında, kendilerine emlâk ve arazi dağıtılacaktır.

Muhtaç olanlara, devlet tarafından evler inşa edilecek, çiftçilere tohumluk, meslek sahiplerinden ihtiyacı olanlara alet ve edevat dağıtılacaktır. Ayrıldıkları yerlerde kalan eşya ve mallarının ya da bunların değerlerinin karşılığı kendilerine aynı şekilde verilecektir. Boşaltılan köylere yerleştirilecek göçmen ve aşiretlere, emlâk ve arazi değerleri tespit edilerek dağıtılacaktır. Boşaltılan şehir ve kasabalarda bulunan, nakledilen kişilere ait taşınmaz malları yazılıp; cins, değer ve miktarı tespit edildikten sonra göçmenlere dağıtılacaktır. Göçmenlerin bildikleri ve yaptıkları işlerin dışında kalacak zeytin, dut, bağ ve portakal bahçeleri ile dükkân, fabrika, han ve depo gibi gelir getiren mallarının açık artırma ile satılarak yahut kiralanmak suretiyle toplam bedelleri kendilerine verilmek üzere sahipleri adına geçici olarak mal sandıklarına yatırılacaktır. Belirtilen bu işlerin yerine getirilmesinde yapılacak harcamaların, göçmenler ödeneğinden karşılanması için Bakanlığınızca düzenlenmiş olan yönetmeliğin bütün hükümlerinin uygulanması, terk edilmiş malların korunması, idaresi ile genel iskân işlemlerinin hızlandırılması, düzenlenmesi, incelenmesi ve uygulanması, alt komisyonlar kurulması ve memur istihdam edilmesi ile ilgili görev ve sorumluluklarını taşımak ve doğrudan doğruya Bakanlığınıza bağlı kalmak suretiyle, bir başkan ile biri İçişleri, diğeri Maliyeden seçilerek tayin edilen iki üyeden oluşacak komisyonlar kurularak görev yerlerine gönderilmesi, komisyon gönderilmeyen yerlerde söz konusu yönetmelik hükümlerinin valiler tarafından yürütülmesi uygun görülmüştür. Konu, Savunma Bakanlığına ve Maliye Bakanlığına tebliğ edilmiştir.

24 NİSAN TUTUKLAMALARI HANGİ TEMELDE GERÇEKLEŞTİ?

İçişleri Bakanlığı
Emniyet Genel Müdürlüğü
Özel Kalemi (3052)
Osmanlı Ordusu Başkomutanlığına Başbakanlıktan,
Başkomutanlığa yazılan tezkerenin aslından kopya edilmiştir.

Ermeni komitelerinin Osmanlı memleketlerindeki siyasî ihtilâl teşkilâtları ile öteden beri, kendilerine idarî bir özerklik teminine yönelik teşebbüsleri, harbin ilânını takiben Taşnak Ermeni Komitesinin Rusya'da bulunan Ermenilerin derhâl aleyhimize hareketine ve Osmanlı topraklarındaki Ermenilerin de ordunun zayıf düşmesini bekleyerek o zaman bütün kuvvetleri ile ihtilâle kalkışmalarına dair aldıkları kararları, her fırsattan yararlanmak suretiyle vatanın hayatına ve geleceğine tesir edecek hain hareketlere cür'etleri, özellikle devletin harp hâlinde bulunduğu şu sırada Zeytûn ile Bitlis, Sivas ve Van'da meydana gelen son isyan hareketleri ile bir kere daha kesinleşmiştir. Esas olarak merkezleri yabancı ülkelerde bulunan ve bugün unvanlarında bile ihtilâlcilik sıfatını koruyan bütün bu komitelerin çalışmalarının Osmanlı Devleti aleyhine olarak, her türlü sebebe ve vasıtaya başvurmak suretiyle, son emelleri olan özerkliği elde etmek amacı etrafında toplandığı, Kayseri, Sivas ve diğer yerlerde ortaya çıkarılan bombalar, Rus ordusuna gönüllü alaylar teşkil ederek Ruslarla birlikte memlekete saldıran, aslında Osmanlı uyruğundan olan Ermeni komite başkanlarının harekâtı ve Osmanlı ordusunu arkadan tehdit etmek suretiyle pek büyük ölçüde aldıkları tertipleri ve yayınları ile meydana çıkmıştır.

Bunun üzerine devletin kendisi için duygusal bir mesele teşkil eden bu cins tertipler ve teşebbüslerin devam etmesine hiçbir zaman göz yummayacağı, hoş görmeyeceği ve fesat kaynağı olan komitelerin hâlâ varlıklarını kanuna uygun kabul edemeyeceğinden, sözlü olarak da ifade edildiği gibi, bütün siyasî teşkilâtların kaldırılmasını acil ihtiyaç olarak hissetmiş ve gerekli tedbirleri almıştır. Nubar'ın Hınçak, Taşnak ve benzeri komitelerin gerek başkentte ve gerekse illerde bulunan şubelerinin derhâl kapatılmaları, evrak vesairenin kesinlikle kayıp ve imhasına imkân bırakmamak suretiyle alınması, komitelerin başkan ve üyelerinin, bu işe teşebbüs eden şahıslar ile emniyet güçlerince tanınan önemli ve zararlı Ermenilerin hemen tutuklanmaları, bulundukları yerlerde ikametlerinin devamında sakınca görülenlerin il dâhilinde uygun görülecek yerlerde toplattırılarak kaçmalarına meydan verilmemesi, gerekli yerlerde silâh aramaya başlanarak, her türlü ihtimale karşı komutanlar ile haberleşilerek kuvvetli bulunulması, uygulamaların iyi yapılmasının temini ve bitirilmesi ile ortaya çıkacak evrak ve belgelerin incelenmesi sonucunda tutuklanan şahısların askerî mahkemeye verilmeleri uygun görülmüştür. Onaylandığı takdirde, gereğinin yapılmak üzere durumun bildirilmesine izin verilmesi konusu emirlerinize arz olunur.

24 Nisan 1915
İçişleri Bakanı Talât

Hulâsa: Ermeni Taşnaksütyun Cemiyeti erbâbının bazı teşebbüslerinden bahisle istîzânı mutazammındır
Dahiliye Nezâret i Celîlesi'ne

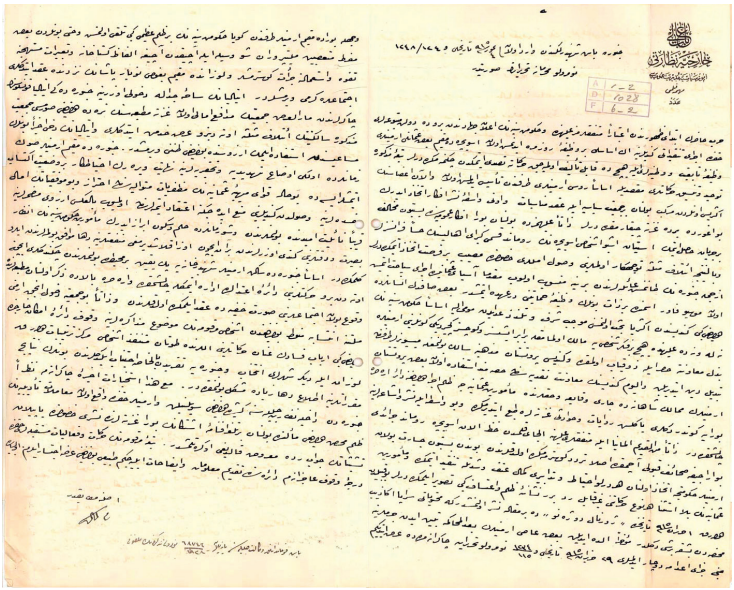

DH.MUİ 103-1/6 11 Haziran 1910
DH. MUİ, 103_1/6_2
Aydın Vilâyeti Tahrirât Kalemi
Umumî: 349 Hususî: 291

Devletli efendim hazretleri İzmir'de Taşnaksütyun Cemiyeti'ne mensub Ermeniler sosyalizm mesleğinde oldukları cihetle Ermenilerin Pazar günleri kiliselerde müctemi‘ bulunduklarından bi'l istifade nutuklar irâd ederek sosyalistliği tevsî‘ etmek istiyorlar. Halbuki mabedler âyin i ruhânîye mahsus olup siyasî ictimâlara makar olması siyaseten de hükûmetçe tecvîz edilemeyeceği gibi buna papaslar da mu‘teriz bulunmakdadırlar. Mezkûr Taşnaksiyun erbâbı geçen Pazar günü kilisede resm i âyinden sonra kürsî i hitabete çıkacaklarını bildirmeleri üzerine Ermeni Murahhasalığı tarafından vuku bulan nesâyih kârgîr olmayınca bir suret i hesenede men‘i esbâbına tevessül olunmak üzere mezkûr murahhasalıkdan makam ı acizîye müracaat edilmiş ve vâki olan ihtarâtıma ittibâ‘an Taşnaksütyuncular teşebbüslerinden sarf ı nazar etmişler idi. Maa zâlik geçen Pazar günü tekrar aynı teşebbüse karar vererek bu fırkadan Vramyan nâmında birinin evvelki gün Ermeni kilisesinde âyin i ruhânîyi müteâkib irâd ı nutuk edeceği Ermeni murahhasasına imzasız bir varaka ile bildirmiş ve murahhas efendi merkûma müsaade edilemeyeceğini yazmış ise de merkûmlar tarafından ısgâ olunmamışdır ve hîn i hâcetde cebren kürsüye çıkabilmek için hempâlarından yüz yüz elli kadar müsellah eşhâs da hâzır olduğu hâlde kiliseye gelmişlerdir. Binâenaleyh kilisede bunlar ve bunlara ekseriyetle mümâna‘atda bulunan ahali arasında münâza‘a ve mudârabe zuhur etmiş ise de ihtiyâten bulundurulan kuvve i zâbıta tavassutuyla şâyân ı ehemmiyet bir hâdiseye müncer olmaksızın basdırılır. Bu gibi telkinât ve vukuâtın men‘ i tekerrürü için murahhasahâne hükûmetin muâvenetini taleb etmekde ve hükûmetçe yapılacak muamele de Pazar günleri Ermeni kiliselerinde mikdar ı kâfi jandarma bulundurmasından ibaretdir. Maa zâlik mezkûr cemiyet efrâdının İsviçre'de ve Amerika'da ve Rusya'da bulunarak fikirlerini sosyalizm ve nihilizm kaideleriyle doldurmuş oldukları ve şekl i hâzır ı ictimâiyenin şiddetle aleyhinde bulunan ifratperestlerden bulundukları ve bunların rüesâsından haylisi bir habbe nân tedarikinden aciz bulundukları hâlde fikren fukarâya tahakküm ve maddeten ağniyâya tagallüb ederek te’min i maişeti meslek ittihâz edinmiş güruhdan bulunduğu düşünülecek olursa bunların kanuna muhalif ve menâfi‘ i ictimâiyeye münâfî olan hâlât ve teşebbüsâtlarına şiddetle sed çekilmek en mühim vezâif i hükûmetden bulunduğu tezâhür eder. Binâberîn inzibât ve asayişi muhafazaten hükûmet vazifesini icrada her türlü tedâbîr i mâni‘aya bilâ tereddüd tevessül etmesi hususunda buraca ihtirâz olunmazsa da keyfiyetin bir kere arzıyla istîzânına ibtidâr olundu. Ol bâbda emr u fermân hazret i men lehü'l emrindir.

Fî 22 Cumâdelûlâ sene [1]328 ve fî 18 Mayıs sene [1]326 / [31 Mayıs 1910]
Aydın Valisi
Katırcızâde Mahmud
Bin Gazi Muhtar

İSVİÇRE'DE Kİ ERMENİLERİN OSMANLI DEVLETİ ALEYHİNDE YÜRÜTTÜKLERİ PROPAGANDA

Osmanlı Hükûmeti
Dışişleri Bakanlığı
Siyasî İşler Genel Müdürlüğü
Dış İlişkiler Dairesi
Cenevre Başkonsolosluğundan gelen 4 Temmuz 1915 tarihli ve 124/1248 numaralı gizli yazının suretidir.

İçinde bulunulan savaşın (Birinci Dünya Savaşı) ortaya çıkışının ilk zamanlarından itibaren müttefiklerimizin aleyhinde ve Osmanlı Hükûmetinin cihat ilân etmesinden beri de bağlı oldukları Osmanlı Devleti hakkında eleştiride bulunmayı kendilerine amaç edinmiş olan, İsviçre'de oturan bazı Osmanlı Ermenilerinin, devlet ve vatana ait görevleri ile bağdaşmayacak hareketlere girişmekten çekinmemektedirler. Osmanlı Ermenileri, hareketlerini birleştirmek ve düzene koymak maksadıyla aslında Rus Ermenileri tarafından kurulmuş olan ve şimdi üyelerinin çoğunluğu da onlardan olan siyasî bir cemiyet ile ilişki kurarak ve onu, düşüncelerini yaymak için bir araç kabul ederek, bu uğurda bir gazete çıkarmaktadırlar.

Zaten aleyhimizde olan İsviçre kamuoyunda tamamen Osmanlı Devleti'ne karşı bir akım oluşturmak isteyen bu şahıslar, İsviçre'nin Raumont halkının büyük bir kısmının duygusal olarak Fransızlara ve sonuçta Üçlü İtilâfa (İngiltere-Fransa-Rusya) sevgi duymalarını, emellerine ulaşma konusunda isabetli bir fırsat olarak kabul etmektedirler. Bu cümleden, Cenevre'nin tanınmış ailelerinden birine mensup olup eskiden Osmanlı Asyası'nda (Anadolu'da) seyahat etmiş olan Mösyö Faver adlı bir kişi, bunları koruma görevini üstlenmiştir. Bazı kolay aldatılan insanlarda olduğu gibi kendisi hakkında çok konuşulmasını şeref kabul eden ve hoşlanan Mösyö Faver, aslında Osmanlı Devleti'nin lehinde ve aleyhinde hiçbir kişisel görüşe sahip olmamakla beraber, işsiz ve güçsüz geçirdiği günlerini Ermenilere yardıma adamaktan zevk duymakta ve kendisi Protestan mezhebine mensup olan Mösyö Faver, misyonerler tarafından dinleri değiştirilen ve bugün kendisinin parasal yardımlarından pay alan bazı Protestan Ermenilerin, Osmanlı ülkesinde görülen olaylara ve haklarında Osmanlı memurları tarafından haksızlık yapıldığına dair, ara sıra buraya gönderdikleri asılsız söylentileri ve haberleri, gazetelere bastırmakta ve bu şekilde yayınlamaya ve kamuoyuna duyurmaya çalışmaktadır. Zaten eskiden beri Almanya ile müttefikleri aleyhine yayın yapmaktan hoşlanan İsviçre Raumont gazeteleri; bu uydurma haberleri sayfalarına taşımakta asla tereddüt göstermemekte olduklarından, bundan cesaret alan Ermenilerin, Osmanlı Hükûmeti tarafından alınan tedbirleri kaba ve şiddetli bir şekilde eleştirmekte ve Osmanlı memurlarının istisnasız her türlü hareketlerini reddedilemez birer haksızlık ve karışıklık belirtisi olarak anlatıyorlardı. Buna benzer olarak; 1 Haziran 1915 tarihinde "Journal de' jeno"da yayımlanan bir makalenin içeriği, baştan aşağı katıksız olarak yalandan başka bir şey değildir.

Sonradan elde edilen bazı isyancı Ermenilerin, yargılandıktan sonra ortaya çıkarılan suçlarından dolayı idam cezasına çarptırılmaları; 29 Haziran 1915 tarihli ve 1234/115 numaralı yazımda arz ettiğim gibi İsviçre'de oturan Ermeniler tarafından, sanki Osmanlı Hükûmetinin büyük bir haksızlığı gibi

kabul edilmiş ve hatta bunlardan aşırılar ve milliyetçi Ermeniler bu olaydan dolayı açıktan açığa küstahça sözler ve müstehcen tabirler kullanmaya cür'et etmişlerdir. Lozan'da oturan Bogos Nubar Paşanın, yanında yaptıkları toplantılara hız vermişlerdir. İtalya'nın savaşa katılması üzerine Cenevre'deki İtalya konsolosunun bizden, yukarıda faaliyeti hakkında bilgi verilen cemiyetin fikirlerinin savunucusu olan gazete matbaasının nerede olduğunu sorması, söz konusu cemiyetin üyelerinin Üçlü İtilâfa öteden beri hizmet ettikleri ve İtalya'nın da sonradan bunların çalışmasından yararlanmak arzusunda bulunduğu kanaatini vermiştir.

Cenevre'de oturan Ermeniler, son zamanlarda; önceki tehdit edici ve aşağılayıcı tavırlarına son vererek, temkinli bir yaklaşım sergilemeye başlamışlar ise de bu duruma heybetli Osmanlı birliklerinin devam eden zaferlerinden çekinerek ve bu başarıların kendi kötü emellerine ulaşmaktan kendilerini alıkoyacağına inanmalarından olmayıp aksine gizli emellerine yakında ulaşma ümidinde olmalarından ve şu zamanlarda sessiz ve sakin durarak, Osmanlı Devleti memurlarının ileri görüş ve dikkatlerini kendi üzerlerinden bir an için uzaklaştırmayı, menfaatlerine daha uygun bulmalarından ileri gelmektedir. Aslında Cenevre'de oturan Ermeniler, Osmanlı Başkonsolosluğuna pek yakın bir çevrede bulunmaktan çekindikleri için öteden beri hareketlerini ılımlı bir şekilde idare etmeye çalışmakta ve ara sıra yukarıda bahsedilen matbaalarında yaptıkları toplantıları gizli bir şekilde gerçekleştirmekte olduklarından ve zaten bu cemiyete girmenin ancak Ermeni milletine mensup olmaya bağlı olduğundan, söz konusu şahısların görüştükleri konuları bilmek imkânsız olduğu gibi, bozguncuların dizginlerini ellerinde tutan nüfuzlu kişilerin, tertip merkezi olarak Lozan ile diğer şehirleri seçerek, Cenevre'ye yakın olmaktan özellikle kaçındıklarından, bunların kendi aralarında yaptıkları görüşmelerin sonuçlarını öğrenmek daha zor olmaktadır.

Bununla beraber, aldığım son haberlere göre, Cenevre'den İçişleri Bakanlığına çekildiği söylenilen ve Ermeniler hakkında yapılan cezalandırma işlemlerinin, haksızlığın ta kendisi (su katılmamış zulüm) olduğu anlamına gelen bir şikâyet telgrafının, İsviçre gazetelerinde yayımlanması hususunda yapılan girişimlerin sonuçsuz kaldığı öğrenilmiştir. Osmanlı Ermenilerinin gelecekte yapacakları hareket ve faaliyetler hakkında bilgi sahibi olduğum ölçüde sizi de bilgilendireceğimi arz ederim.

TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BOYUTUYLA ERMENİ MESELESİ PANELİ'NDEN GÖRÜNTÜLER

Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Meselesi
Paneli'nden Görüntüler

TÜRK EĞİTİM-SEN
1992

ihi ve Uluslararası İlişkiler
Boyutuyla
Ermeni Meselesi"
2 MAYIS 2015

Boyutuyla
Ermeni Meselesi

P A N E L
"Tarihi ve Uluslararası İlişk
Boyutuyla
Ermeni Meselesi"
2015

Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Meselesi
Paneli'nden Görüntüler

